

AMMATTIKORKEAKOULU

University of Applied Sciences

LAUREA-JULKAISUT | LAUREA PUBLICATIONS | 151

Eeva Salmi, Janika Lindström & Maija Schellhammer-Tuominen (toim.)

**Maailma tarvitsee Keijoja -
Näkökulmia rikos- ja päihdetaustaisten
kokemusasiantuntijuudesta**

**Copyright © tekijät ja
Laurea-ammattikorkeakoulu 2020
Tekstit, kuvat ja taulukot CC BY-SA 4.0**

Kannen kuva: Silja-Riikka Seppälä

Sivun 7 kuva: Anu Hagman, CC-BY SA.40

Sivun 11 kuva: Dmitry Ratushny on Unsplash

Sivun 13 kuva: Silja-Riikka Seppälä, all rights reserved

Sivun 24 kuva: Jordan Whitfield on Unsplash

Sivun 30 kuva: Anu Hagman, all rights reserved

Sivun 34 kuva: Suzanne Williams on Unsplash

Sivun 41 kuva: Daniel Tuttle on Unsplash

Sivun 45 kuva: Anu Hagman, CC-BY SA.40

Sivun 50 kuva: Sorouh Zargar on Unsplash

Sivun 53 kuva: Jon Tyson on Unsplash

Sivun 63 kuva: Gilles Lambert on Unsplash

Sivun 72 kuva: Ilpo Vuorivirta, Laurea-ammattikorkeakoulu,
all rights reserved

Sivun 76 , 78 ja 80 kuvat: kuva: Anu Hagman, all rights reserved

Sivun sivujen 82 ja 85 kuvat: Anu Hagman, CC BY-SA 4.0

Sivun 92 kuva: Oli Lynch on Pixabay

Sivun 94 kuva: Anu Hagman, CC BY-SA 4.0

Sivun 102 kuva: Silja-Riikka Seppälä, all rights reserved

Sivun 111 kuva: Anu Hagman, CC BY-SA 4.0

Sivun 117 kuva: Sakari Kiuru, CC BY-SA 4.0

Sivun 121 kuva: Sari Saaristo, all rights reserved

Kuva runojen taustalla: Philippe Ramaker on Unsplash

Unsplashin lisenssi: <https://unsplash.com/license>

Pixabayn lisenssi: <https://pixabay.com/fi/service/license/>

Taitto: Maija Merimaa, Laurea-ammattikorkeakoulu

ISSN-L 2242-5241

ISSN 2242-5225 (verkko)

ISBN: 978-951-799-590-0 (paino)

ISBN: 978-951-799-591-7 (verkko)

Eeva Salmi, Janika Lindström &
Maija Schellhammer-Tuominen (toim.)

Maailma tarvitsee Keijoja
-
**Näkökulmia rikos- ja päihdetaustaisten
kokemusasiantuntijuudesta**

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

SISÄLLYSLUETTELO

Alkusanat	6
------------------------	----------

I KEIJO-TOIMINTAMALLI JA SEN TAUSTA

1. Mitä tapahtuu kun päihderiippuvainen ryhtyy kokemusasiantuntijaksi?	10
---	-----------

Tomas Luoto

2. Keijo-toimintamalli edistämässä itsenäisyyttä ja osallisuutta	12
---	-----------

Eeva Salmi

3. Rikostaustaisten työllistymisen haasteet ja näkökulmia

kokemusasiantuntijuuteen	22
---------------------------------------	-----------

Janika Lindström & Teemu Rantanen

4. Kokemusasiantuntijakoulutus osana kuntoutumisen polkua	31
--	-----------

Eeva-Kaisa Hohenthal & Reijo Kypärä

II KEIJO-KOULUTUKSEN INTEGROINTI AMMATILLISEEN TUTKINTOON

5. Musta Varis	40
-----------------------------	-----------

Tim Aleskerov

6. Keijo-Kokemusasiantuntijakoulutus Pirkanmaalla	43
--	-----------

Lotta Karvonen & Mikaela Paakkunainen

7. Verkkokoulutus väylänä kokemusasiantuntijaksi	59
---	-----------

Lotta Karvonen & Mikaela Paakkunainen

III KEIJO-TOIMINTAMALLIN TOTEUTUS AMMATTIKORKEAKOULUTUTKINNOSSA

8. Keijo-toimintamallin toteutus ammattikorkeakoulututkinnossa	70
Janika Lindström & Eeva Järveläinen	
9. Luovat menetelmät ”Ehdottoman tärkeä osa Keijo-koulutusta”	75
Anu Hagman	
10. Keijo-koulutuksen ja sosionomi (ylempi AMK) -tutkinnon yhteistyö	83
Teemu Rantanen	
11. Uravalmennusta KEIJO-hankkeen kokemusasiantuntijakoulutuksessa	89
Sanna Hämäläinen	
12. Opinnäytetyöt osana KEIJO-hankkeen kehittämis- ja innovaatiotoimintaa	95
Janika Lindström & Eeva Järveläinen	

IV KOKEMUSASIAANTUNTIJAT TYÖELÄMÄSSÄ JA PALVELUJÄRJESTELMÄN KEHITTÄJÄNÄ

13. KEIJO-hanke työllistymistä edistämässä	100
Maija Schellhammer-Tuominen & Eeva Salmi	
14. Keijolaiset palvelujärjestelmää kehittämässä	110
Janika Lindström & Anu Hagman	
15. ”Teillä se vaan toimii” - työparimallilla työskentely rikostaustaisten kanssa	114
Vilma Kinnunen	

V Keijo-hankkeen johtopäätöksiä

16. Rikos- ja päihdetaustaisten tarinoilla yhteiskuntaan	124
Maija Schellhammer Tuominen, Janika Lindström & Kimmo Kumlander	
17. Keijolainen sanoo viimeisen sanan	127
Heikki Eloranta	

Alkusanat

Eeva Salmi

Julkaisussa esitellään Keijo-toimintamalli, joka kehitettiin *KEIJO – kokemusasiantuntijuus itsenäisyyttä ja osallisuutta edistämässä* -hankkeessa. Hankkeen kohderyhmänä olivat rikos- ja päihdetaustaiset henkilöt, joiden oma toipuminen on edennyt ja joiden tavoitteena on suunnata kohti koulutusta ja avoimia työmarkkinoita. Hankkeen keskeisenä ajatuksena on tarjota mielekäs väylä työelämään kiinnittymiseksi ja samalla vahvistaa aktiivisen toimijuuden kautta myönteistä yhteiskuntaan kuulumisen kokemusta.

Asiakaslähtöisten palvelujen kehittämiseksi ja kokemusasiantuntijoiden työlle on muotoutumassa paikka sosiaali- ja terveysalalla. KEIJO-hankkeen toimintamalli ja koulutus tuovat tähän keskusteluun sekä rikos- ja päihdetaustaisten työllistymiseen uuden näkökulman ja uusia mahdollisuuksia.

Julkaisun ensimmäisessä osassa esitellään toimintamalli kokonaisuudessaan sekä taustoitetaan rikos- ja päihdetaustaisten työllisyystilannetta sekä kuntoutumista. Toisessa osassa esitellään koulutuksen toteuttaminen Pirkanmaalla sekä verkkototeutuksen periaatteet. Kolmas osa käsittelee Keijo-koulutuksen toteuttamista Uudellamaalla Laurea ammattikorkeakoulussa. Neljännessä osassa pohditaan kokemusasiantuntijoiden paikkaa työmarkkinoilla ja viidennessä summataan hankkeen tulokset ja katsotaan tulevaisuuteen.

Julkaisun kirjoittajat ovat hankkeeseen osallistuneita rikos- ja päihdetaustaisia henkilöitä, KEIJO-hankkeen työntekijöitä ja sidosryhmien edustajia. Julkaisu sisältää myös koulutukseen osallistuneiden runoja, mistä suuri kiitos Keijolaisille runoilijoille.

Hankkeen päättöittäjä oli Valo-Valmennusyhdistys ja osatöittäjinä Laurea ammattikorkeakoulu ja Silta-Valmennusyhdistys. Hankkeen rahoitti Euroopan Sosiaalirahasto ja se toteutettiin 1.8.2018 - 31.12.2020. Hanke toteutti ESR:n toimintalinjaa 3 eli työllisyys ja työvoiman liikkuvuus ja erityistavoitetta 6.1 nuorten ja muiden heikoissa työmarkkina-asemassa olevien työllistymisen edistäminen.

KIELIOT 4.2.2020

Runghenpyy/

Mä olen tykistynyt näihin
 kääntöihin, jotka opittuine muuttamalla.
 En tiedä, onko se edellytyksenä
 Käytännön kääntämisen ja kääntämisen
 Lähti näin ollen kääntämään
 joku muu ohjeillekin

.....
 Sitten jätin jos viittä
 jotta sopivaksi muuta
 Sitten oli painava
 kääntäminen kääntäminen
 ja kääntäminen jätti

Sitten jätti kääntäminen
 jotta jätti kääntäminen kääntäminen
 omalla kääntäminen

Sitten?

Yksi jätti kääntäminen
 jotta ei jätti
 jotta kääntäminen muuta

.....

Runghenpyy/

Runghenpyy/

Runghenpyy/

Runghenpyy/

Runghenpyy/

Runghenpyy/

Runghenpyy/

Runghenpyy/

Runghenpyy/

Runghenpyy/

Runghenpyy/

En silente
 yksin
 yksinäisyys
 onko ha
 Tiedän
 miten
 yksinä
 kate
 loppu
 ni
 se

EN TUUPPE MI
 MIKA LAPSON
 ETSIN SUOSI
 MURPHELTTA

se
 se
 se
 se
 se
 se
 se
 se
 se
 se

En silente
 yksin
 yksinäisyys
 onko ha
 Tiedän
 miten
 yksinä
 kate
 loppu
 ni
 se

EN TUUPPE MI
 MIKA LAPSON
 ETSIN SUOSI
 MURPHELTTA

se
 se
 se
 se
 se
 se
 se
 se
 se

En silente
 yksin
 yksinäisyys
 onko ha
 Tiedän
 miten
 yksinä
 kate
 loppu
 ni
 se

EN TUUPPE MI
 MIKA LAPSON
 ETSIN SUOSI
 MURPHELTTA

se
 se
 se
 se
 se
 se
 se
 se
 se

En silente
 yksin
 yksinäisyys
 onko ha
 Tiedän
 miten
 yksinä
 kate
 loppu
 ni
 se

EN TUUPPE MI
 MIKA LAPSON
 ETSIN SUOSI
 MURPHELTTA

se
 se
 se
 se
 se
 se
 se
 se
 se

KOOLLA KALLIK
 ras mika kehitys ole k
 isten mingeri läte
 yksinäisyys, jaskus siihen

Tree ihmistä?
 RYSSÄ
 TRAKO
 WILHELM TUNNETAI
 SEASDYN

KOOLLA KALLIK
 ras mika kehitys ole k
 isten mingeri läte
 yksinäisyys, jaskus siihen

Tree ihmistä?
 RYSSÄ
 TRAKO
 WILHELM TUNNETAI
 SEASDYN

SYYLLISENÄ SYNTYNYT

**Hän teki syntyessään heti rikoksen.
Vauva näpisti kätilön sormuksen!
Mistään löytynyt kun ei rinkulaa
Pikku piltistä leivottiin jo venkulaa!
Sormus matkalle kenties jäänyt oli jumiin
Tai timantistaan tarttunut tullihanskan kumiin?**

**Rötös jäi arvoitukseksi ja sellaisena pysyy
Syyllistä en tiedä, jos joku multa kysyy.**

Hessu Eloranta

I

Keijo-toimintamalli ja sen tausta

1 Mitä tapahtuu kun päihderiippuvainen ryhtyy kokemusasiantuntijaksi?

Tomas Luoto

Aikoinaan elämäni sisältö oli erilainen. Käytin ensin säännöllisesti, sitten jo päivittäin päihteitä. Ajan mittaan kehitin mitä omituisimpia selviytymismekanismeja säilyäkseni hengissä päihteiden ja rikosten sekamelskassa.

Nykyään olen 36-vuotias KEIJO-hankkeessa koulutettu kokemusasiantuntija. Pidän nimenomaan päihderiippuvuutta ja elämänmuutosta vahvuuksinani, vaikka olen myös ollut vankilassa parikin kertaa kääntymässä ja oikeastaan aina ollut jollain tavalla rikollinen.

Rikollisuuteni alkoi ennen päihteidenkäyttöä. Se ilmeni itselleni ensin pelkkänä epärehellisyytenä muita kohtaan, mutta sitten myös itseäni. Minun maailmassani selvisi hän, joka osasi oikoa mutkat suoriksi ja pääsi parhaiten pälkähästä. Minun todellisuudessani voittajat olivat ne, jotka eivät jääneet kiinni, eivät ne, jotka kykenivät noudattamaan yhteiskunnan ja normien asettamia sääntöjä ja lakeja. En tiedä milloin ajatteluni muuttui tällaiseksi, enkä oikeastaan edes varmaksi tiedä miksi. Sen tiedän, että taustalla oli ainakin yksi herkkä ja pelokas poikalapsi, joka ei osannut muuta. Pelkäsin vastuuta, sen saamista ja ottamista. Mitä jos epäonnistuisin?

Ironista kyllä, elämäni päihderiippuvaisena oli yhtä epäonnistumista toisensa jälkeen. Sellaista jatkuvaa "päästä seinään" -ilmiötä vuodesta toiseen. Olin luonut yhdessä muiden syrjäytyneiden ja ulkopuolisuutta kokevien kanssa oman todellisuuden – maailman, jossa oli ihan omat säännöt. Tämä oli paradoksaalista myös siltä osin, että todellisuudesta muodostui juuri sellainen, jota tämä pieni poikalapsi aina pelkäsi.

Ketään ei juurikaan yksityiskohdat päihteiden käytöstä kiinnosta, ja hyvä niin. Ilmiöt sen takana ovat oikeastaan omasta mielestäni paljon tärkeämpiä. Sosiaaliset, psykologiset ja tunne-elämän ilmiöt - niihin paneutumalla usein selviää paremmin mitä tarpeita syrjäytyneellä päihteitä käyttävällä rikollisella on. Ellemme löydä todellisia tarpeita, emme myöskään voi koskaan ratkaista niihin liittyviä ongelmia. Sovitetaan palvelut tarpeisiin, eikä toisin päin.

Kuva: Dmitri Ratushny on Unsplash

Itse ehdin kokeilla kaikenlaisia palveluja, kuten esim. korvaushoitoa. Se ei pidemmän päälle sopinut tarpeisiini. Tarpeeni kohtasi vihdoinkin jotain toimivaa, kun ensimmäisen kerran sain kohdata aidosti vertaiseni, joka oli kokenut samoja asioita kuin minä. Koin ensimmäistä kertaa, että minua kuultiin. Sain kokea ymmärretyksi tulemista ja samaistumista. Mitä se vaatii? Se vaatii sellaista väylää, joka vain vertaisilla on välillä - yhteyttä.

Tästä syystä uskalsin itse alkaa kohtaamaan sitä pientä pelokasta poikaa, joka sisälläni asuu vielä tänäkin päivänä. Uskalsin ottaa riskejä, jotta hänen hätää saataisiin edes vähän helpotettua. Voisi myös sanoa niin, että mieleni avautui luottamukselle ja uuden oppimiselle. Ennakkoluulot ja pelot olivat yhtäkkiä heikompia kuin usko ja toivo. Usko siihen, että voisin omana itsenäni muuttaa elämäni, ja toivo siitä, että saisin siihen jatkossakin apua.

Minulle toipumisessa suurimpia oivalluksia on ollut se, miten pystyn itse vaikuttamaan siihen millainen minusta tulee ja mihin elämäni on menossa. Pystyn itse päättämään kohtalostani. En tiedä voiko enää puhua uskosta tai luottamuksesta, vai pitäisikö tätä kutsua jo tietämiseksi. Tiedän asian olevan näin, koska olen päivittäin kerrallaan saanut tehdä pieniä, hienovaraisia muutoksia itsessäni ja nähä niiden kerta toisensa jälkeen kantavan. Jos tätä ei anna eteenpäin, niin mitä sitten?

Uskon siihen voimaan millä oman kokemuksen omaava voi syvästi vaikuttaa ihmisen uskoon ja toivoon. Tiedän sen olevan voimakkain keino auttaa ja tukea syrjäytyneitä ihmisiä elämänmuutoksessa, ja siksi teen nykyään työtä tällä alalla. KEIJO-hanke antoi käytännön tietoa ja työkaluja siihen, miten valjastaa ajatuksesta ja filosofiasta toimintaa. Nyt on minun vuoroni antaa takaisin.

2 Keijo-toimintamalli edistämässä itsenäisyyttä ja osallisuutta

Eeva Salmi

KEIJO-hankkeessa kokeiltiin ja kehitettiin uudenlaista kokemusasiantuntijakoulutusta rikos- ja päihdetaukustaisille henkilöille. Aiempiin vastaaviin koulutuksiin verrattuna Keijo-koulutus oli ensimmäinen rikos- ja päihdetaukustaisille suunnattu ja myös koulutuksen laajuus oli pidempi kuin vastaavissa. Tuloksena syntyi toimintamalli, joka perustuu kokemusasiantuntijuuteen ja sen ammatilliseen hyödyntämiseen laaja-alaisesti. Tavoitteena oli ennen kaikkea edistää mahdollisimman monin tavoin koulutukseen osallistuvien työllisyyttä. Malli kehitettiin toteuttajien, muiden rikosseuraamus- ja päihdekuntoutustoimijoiden sekä hankkeen koulutuksiin osallistuneiden henkilöiden kanssa tiiviissä yhteistyössä. Kehitystyössä keskeisenä tavoitteena oli, että malli asemoituu osaksi virallista koulutusjärjestelmää.

Hankkeen aikana Silta-Valmennusyhdistys ja Valo-Valmennusyhdistys järjestivät 8 kertaa noin 8-12 viikon mittaista koulutusta Tampereella ja Laurea Ammattikorkeakoulu viisi noin 12 viikon mittaista koulutusta Vantaalla. Jälkimmäinen sisälsi myös kolmen kuukauden mittaisen harjoittelun. Lisäksi Tampereella kehitettiin verkkokoulutus. Molemmilla paikkakunnilla siirryttiin keväällä 2020 koronatilanteen vuoksi verkkototeutukseen. Osallistujia koulutuksiin oli hankkeen aikana yli 80 henkilöä (artikkelin kirjoittamisen aikaan).

Pirkanmaalla mallia kehitettiin suhteessa viralliseen koulutusjärjestelmään yhteistyössä toisen asteen ammatillisten oppilaitosten kanssa (Ammattiopisto Luovi, Tampereen seudun ammattiopisto TREDU ja muut alueen oppilaitokset). Keijo-koulutus suunniteltiin kasvatus- ja ohjausalan ammattitutkinnon tutkinnonosan *Kokemusasiantuntijana ja vertaisohjaajana toimiminen (20 osp)* pohjalta. Osallistujien oli mahdollista Keijo-koulutuksen jälkeen suorittaa tutkinnonosa esimerkiksi työkokeilussa tai työharjoittelussa.

Uudellamaalla hankekoulutus oli mahdollista sisällyttää toisen asteen opintoihin aiemmin hankitun osaamisen tunnistamisena (15 op. laajuisena). Hankekoulutuksen aikana oli mahdollista suorittaa Laurea-ammattikorkeakoulun opintoja avoimen AMK:n kautta. Myös avoimen AMK:n opinnot oli mahdollista sisällyttää

*Kuva: Silja-Riikka Seppälä,
all rights reserved*

toisen asteen tai mahdollisiin AMK-opintoihin. Yhteensä Laureassa toteutuneet koulutusryhmät suorittivat noin 230 avoimen AMK:n opintopistettä. Laureassa Kokemusasiantuntijuus rikosseuraamusallalla (5 op.) sekä Naiserityisyys rikosseuraamusallalla -opintojaksot (5 op.) kehitettiin hankkeen aikana ja ne ovat kokemusasiantuntijuuteen liittyviä opintojaksoja, jotka ovat rikosseuraamusalan sosionomitutkintoon sisältyviä täydentäviä opintoja.

Toteutettujen koulutusten sekä niihin liittyneiden muiden toimintojen ja kokeilujen pohjalta rakennettiin ja kuvattiin Keijo-toimintamalli. Tässä artikkelissa kuvataan mallin ydinkohdat ja perusidea, alkuosassa kuvataan malli kokonaisuutena ja jälkimmäisessä osassa koulutuksen sisältö ja toteutus. Julkaisun muissa artikkeleissa kuvataan yksityiskohtaisemmin KEIJO-hankkeen kokeiluja ja koulutusta sekä esitellään eri näkökulmia hankkeen tuloksena syntyneeseen toimintamalliin.

Artikkeli perustuu hankkeen seurantaraportteihin, projektiryhmän kokouksiin, hankkeen arviointimateriaaleihin sekä tämän julkaisun muihin artikkeleihin. Erityisesti on hyödynnetty Lotta Karvosen ja Mikaela Paakkunaisen artikkelia *Keijo-kokemusasiantuntijakoulutus Pirkanmaalla* sekä Janika Lindströmin ja Eeva Järveläisen artikkelia *Keijo-koulutuksen integroiminen rikosseuraamusalan koulutukseen*.

TOIMINTAMALLIN KOKONAISUUS

Mallin lähtökohdانا ovat rikostaustaisten henkilöiden voimavarat ja potentiaali. Keskeinen ajatus on, että rikostaustaiset henkilöt voivat toimia vertaisina toisilleen ja kokemusasiantuntijoina olla kehittämässä palveluita. Toinen sisäänrakennettu elementti mallissa on innovatiivisuus – tämä korostuu erityisesti verkostoysteistyössä sekä koulutuksen sisällöissä. Hankkeen aikana rakennettiin myös yhteistyötä turvallisuusalan

Kokemusasiantuntijus
edistämässä itsenäisyyttä
ja osallisuutta

KOKEMUSASIAANTUNTIJA- KOULUTUSMALLI

Kuvio 1. Keijo-toimintamalli. Rikos- ja päihdetaustaisten henkilöiden koulutusta ja työllisyyttä edistävä kokemusasiantuntijakoulutuksen toimintamalli. (KEIJO-hanke 2020)

ammattilaisten kanssa sekä tarjottiin heille mahdollisuuksia kuulla rikos- ja päihdetaustaisten näkökulmia päihdyneiden kohtaamiseen sekä rikollisuudentorjuntaan. Keskeisenä ideana on murtaa ennakkoluuloja puolin ja toisin ja rakentaa pysyvää dialogia rikostaustaisten henkilöiden ja eri alojen ammattilaisten välille.

Toimintamalli kokonaisuudessaan on kuvattu yllä olevassa kuviossa. Malli pohjautuu hankkeen aikana tehtyihin kokeiluihin, mutta hankkeen aikainen juurruttaminen on mahdollistanut sen, että koulutusta toteutetaan myös hankkeen jälkeen.

Lähtökohtana on rikostaustaisen henkilön tilanne ja tarina; valmentautujia ovat vangit ja rikostaustaiset sekä vahvan päihdetaustan omaavat henkilöt, joiden oma toipuminen on edennyt siten, että on valmis hyödyntämään omaa kokemustaan toisten hyväksi. Olennaista on, että koulutukseen osallistuvalla on halu ja resurssit muutokseen sekä kyky käsitellä aiempia kokemuksiaan. Tätä arvioidaan valintahaastattelussa.

Koulutus toteutetaan joko muodollisissa tai epämuodollisissa oppimisympäristöissä. Muodollisen oppimisympäristön tarjoavat Laurea ammattikorkeakoulun viiden opintopisteen laajuiset *Kokemusasiantuntijana rikosseuraamusallalla* sekä *Nais erityisyys rikosseuraamusallalla* -opintojaksot. Kyseiset opinnot ovat osa sionomi (AMK) -opintoja, mutta tarjolla on myös avoimen ammattikorkeakoulun opintoina. Epämuodollisen oppimisympäristön tarjoavat Silta-Valmennusyhdistyksen ja Valo-Valmennusyhdistyksen kuntoutusta ja työ-

pajatoimintaa sekä verkkokurssiympäristöä yhdistävä oppimisympäristö. Nämäkin opinnot ovat tunnistettavissa muodollisen koulutusjärjestelmän piirissä eli kasvatus- ja ohjausalan ammattitutkinnon tutkinnonosan **Kokemusasantuntijana ja vertaisohjaajana toimiminen (20 osp)** näyttönä suorittamalla. Tällöin henkilö saa todistuksen suoritetusta tutkinnonosasta. Keijo-koulutuksen suorittanut saa siis tutkinto-opiskelijaksi päästessään hyväksiluvut ko. opinnoista.

Mallissa olennaista on tiivis yhteistyö välityömarkkinatoimijoiden kanssa. Työympäristöihin voi päästä eri reittejä eli henkilöstä riippuen suoraan palkkatuettuun työhön tai vaiheittain eli esimerkiksi ensin työharjoitteluun, sen jälkeen työkokeiluun ja sitä kautta palkkatuelle. Näin henkilö voi kerryttää tarvittavaa kokemusta ja verkostoja, ja löytää itselleen sopivan työn ja työympäristön. Välityömarkkinatoimijoista erilaiset sosiaali- ja terveysalan järjestöt ovat tärkeässä roolissa tarjoamalla mahdollisuuksia kokemusasantuntijoiden työlle.

Keskeinen välityömarkkinatoimija on hankkeen aikana perustettu Irti rikoksista ry (Irry), joka on kokemusasantuntijoiden perustama ja johtama järjestö. Irry tarjoaa vertaisohjauspalveluita sekä palvelumuotoilu- ja kehittämisosaamista erityisesti sosiaali- ja terveysalalle. Keijo-koulutuksessa oleville Irry tarjoaa työkokeilupaiikkoja sekä mahdollisuuksia palkkatuettuun työhön. Koulutuksen aikana tai jälkeen Irryn kautta voi saada keikkatyötä kokemusasantuntijana tai olla kokopäiväisenä työkokeilussa tai palkkatuetussa työssä. Irryn roolina on myös yhteiskunnallinen vaikuttaminen, mitä kautta koulutukseen osallistuvat pääsevät mukaan vaikuttamistyöhön.

Irryn ja koulutukseen osallistuneiden rooli Keijo-toimintamallin viestinnässä on keskeinen. Tämä oli hankkeen aikana tietoinen ratkaisu, koska vastuu viestinnästä ja samalla myös valta siitä miten asioita ilmaistaan, siirtyy helposti ammattilaisille. Keijo-viestinnässä korostuu kokemusasantuntijoiden oma kyky reflektoida ja tarkastella aiheeseen liittyvää tematiikkaa, ja viestintää tehdään osana koulutukseen liittyviä tehtäviä. Tällöin viestintää pystytään suuntaamaan toisaalta kohderyhmälle uskottavasti, mutta toisaalta myös viesti työnantajille sekä laajemmin yhteiskuntaan on moniääninen ja perusteltu.

Edeltävässä kuviossa koulutuksen ja välityömarkkinoiden jälkeen polututaan avoimille työmarkkinoille, mikä on haastavaa. Hankkeen aikana harva koulutukseen osallistunut sai työpaikan avoimilta työmarkkinoilta, mutta toisaalta kysyntä kokemusasantuntijoiden työlle oli suurta. Erilaisia tuntiperustaisia toimeksiantoja ja osa-aikaista työtä on tarjolla kokopäiväistä työtä enemmän. Erityispiirteenä kysynnässä on, että kokemusasantuntijan ajatellaan tekevän työtä vapaaehtoisesti, ilman korvausta.

Sosiaali- ja terveysala on merkittävin työllistäjä, kouluttautuneet sijoittuvat esimerkiksi järjestöihin eri tehtäviin. Sote-alalla merkittävänä tulevaisuuden työtapana voi nähdä esimerkiksi kokemusasantuntija-ammattilainen -työparityöskentelyn, jota kuvataan luvussa 15. Hankkeen aikana työllistymisessä ja muissa jatko- poluissa korostui sote-ala, mutta jatkossa tavoitteena on laajentaa kokemusasantuntijuuden hyödyntämistä myös muilla aloilla. Tästä saatiin hankkeen aikana jo alustavia hyviä kokemuksia esimerkiksi ravintola- ja rakennusosalalla sekä ohjaus- ja kasvatusalalla (esimerkiksi kouluissa ja oppilaitoksissa). Alasta riippumatta osallistujat kokivat hyötynensä koulutuksesta, erityisesti yleisten työelämätaitojen vahvistuminen nähtiin arvokkaana pääomana. Alasta riippumatta kokemusasantuntijalla on mahdollisuus olla työyhteisössä henkilö, joka tuo avoimuutta keskusteluihin, kun otetaan puheeksi vaikeita asioita, kuten esimerkiksi päihteiden käyttöä.

Toimintamallin ideana on työllistää rikostaustaisia henkilöitä, mutta myös antaa yhteiskunnalle käyttöön uusia resursseja. Sote-alalla, kuten muillakin aloilla, on tarve asiakaslähtöisille palveluille ja niiden kehittämiseksi, missä kokemusasantuntijat ovat tärkeä voimavara. Hankkeen kokemusten perusteella näyttäisi myös siltä, että erityisesti ennaltaehkäisevässä työssä kuten koulutyössä sekä lastensuojelussa Keijo-kouluttautuneiden työlle on paikkansa. Käyttäjälähtöisten palveluiden kehittäminen ja palvelumuotoilu ammattilaisten ja kokemusasantuntijoiden yhteistyönä ovat askel kohti parempaa palveluiden suunnittelua.

KEIJO-KOULUTUS

Hankkeen aikana koulutusta toteutettiin Pirkanmaalla Silta-Valmennusyhdistyksen ja Valo-Valmennusyhdistyksen yhteistyönä Keijo-koulutuksen omassa ryhmässä, mutta osana kyseisten järjestöjen laajempaa rikostaustaisten työllistymiseen tähtäävän palvelukonseptin kehittämistä. Rikostaustaisille henkilöille on Pirkanmaalla erityisesti Silta-Valmennusyhdistyksessä tarjolla rangaistuksen aikaista, vapautumisvaiheeseen sekä vapautumiseen liittyviä palveluja, ja Keijo-koulutus oli osa jatkumoa kohti koulutusta ja työtä. Laurea-ammattikorkeakoulu on puolestaan Suomen ainoa rikosseuraamusalan korkeakouluopetusta tarjoava oppilaitos. Keijo-koulutusta toteutettiin myös Laureassa omana ryhmänään, mutta erittäin tiiviissä yhteydessä rikosseuraamusalan sosionomi (AMK) tutkinto-opiskelijoiden ja muun korkeakoulu yhteisön kanssa.

Jatkossa toimintamallia toteutetaan Pirkanmaalla osana em. yhdistysten eri palveluja kuten sosiaalista kuntoutusta, kuntouttavaa työtoimintaa ja rikos- ja päihdetaustaisten kuntoutusta, jolloin oppiminen tapahtuu osin epämuodollisessa oppimisympäristössä ja opittu suoritetaan osaksi ammatillista tutkintoa erillisissä näytöissä. Pääasiallisena oppimisympäristönä tulee olemaan Silta-Valmennusyhdistyksen sote-paja. Siellä tutustutaan sosiaali- ja terveysalan eri työtehtäviin ja toteutetaan esimerkiksi tapahtumia eri asiakasryhmille sekä verkostoidutaan sote-alan kenttään Pirkanmaalla. Tutkinnon osan suorittamisessa hyödynnetään Valo-valmennustoimintamallia.

Laureassa Keijo-koulutus jatkuu pysyvänä kokemusasiantuntijakoulutuksena ja sitä järjestetään kerran vuodessa Laurea-ammattikorkeakoulussa. Koulutuksessa tulee olemaan kolme kuukautta teoriaopetusta ja kolme kuukautta työharjoittelua. Koulutuksessa suoritetaan vähintään viiden opintopisteen laajuinen opin-
tojakso.

Seuraavassa kuviossa kuvataan koulutuksen toteutusta. Koulutuksen sisällöt pohjautuvat aiemmin mai-

Kuvio 2. Keijo-toimintamalli. Rikostaustaisten henkilöiden kokemusasiantuntijakoulutuksen toteuttaminen (KEIJO-hanke 2020).

nittuihin ammattikorkeakoulu- tai ammatillisen tutkinnon sisältöihin.

Koulutukseen valikoituminen tapahtuu haastattelujen perusteella. Ohjaajien ja opettajien lisäksi haastatteluissa mukana on myös koulutuksen käynyt kokemusasiantuntija. Haastatteluissa käydään läpi hakijan elämäntilanne, rikos- ja/tai päihdetausta, asenteet viranomaisia kohtaan, henkilökohtaiset tavoitteet, tukiverkosto ja voimavarat. Koulutukseen valinnassa painotetaan muun muassa henkilön vointia, edennyttä toipumista, yhteisön turvallisuutta, asennetta yhteiskuntaa kohtaan sekä olemassa olevia tukiverkostoja. Koulutukseen pääsee henkilö, jonka oma toipuminen on edennyt siten, että henkilö on valmis käyttämään omaa kokemustaan toisten hyväksi. Koulutukseen valikoiduilla on myös resurssit kokemuksensa reflektointiin sekä kokemustiedon ja tutkimustiedon analysointiin ja yhdistämiseen.

Koulutuksen tavoitteet ja sisällöt pohjautuvat toteutuksesta riippuen joko ammatillisen kasvatus- ja ohjausalan ammattitutkinnon tutkinnonosaan *Kokemusasiantuntijana ja vertaisohjaajana toimiminen* tai rikosseuraamusalan sosionomiopintojen (AMK) opintojaksoon *Kokemusasiantuntija rikosseuraamusallalla*. Yhteisiä teemoja ovat:

- kokemusasiantuntijuus ja oma toipumisprosessi
- kokemusasiantuntija eri rooleissa
- vuorovaikutustaidot
- ammatillisuus
- työelämätaidot

Halutessaan koulutuksessa voi suorittaa myös Laurean avoimen AMK:n opintoja liittyen rikosseuraamusalan palveluiden kehittämiseen tai projekteihin, joissa toteutetaan ryhmien ohjausta eri kohderyhmien parissa.

Koulutuksen aikana keskeistä on vertaisryhmä, joka tarjoaa osallistujille peilin oman menneisyyden käsittelylle, toipumiselle ja rikollisuudesta irrottautumiselle. Koulutuksen vertaisryhmä tukee yksilöiden mahdollisuuksia olla oma itsensä ja tarjoaa onnistumisen kokemuksia. Toinen keskeinen periaate on ns. normaalisuusperiaatteen soveltaminen. Vankeinhoidossa normaalisuusperiaatteella viitataan vankien oikeuksiin saada kaikille kuuluvia palveluja, mutta Keijo-koulutuksessa normaalisuusperiaate tarkoittaa myös osallistujien täyden osallistumisen ja tasavertaisuuden korostamista.

Koulutusta toteutetaan osin toiminnallisia ja luovia menetelmiä hyödyntäen. Tällä on erityinen sijansa silloin kun jäsenetään omaa tarinaa, jota voi työstää erilaisin menetelmin ja tehtävin. Luovien menetelmien avulla koulutettajat voivat myös vahvistaa omaa tapaansa ilmaista asioita sekä oppia vuorovaikutustaitoja. Koulutuksessa voi hyödyntää työtapoina esimerkiksi improvisaatiota, luovaa kirjoittamista, tarinateatteria, sosiometriaa, kuvallista ilmaisua, kohtaamistaidetta, musiikkia sekä symbolityöskentelyä – kunkin koulutusryhmän omat kiinnostuksenkohteet huomioiden (ks. tarkemmin luku 9).

Koulutuksen aikana olennaista on tiivis yhteistyö ympäröivään yhteiskuntaan ja työnantajiin. Seminaarien ja erilaisten tapahtumien järjestäminen antavat valmentautujille hyvää kokemusta tuleviin tehtäviin kokemusasiantuntijana sekä mahdollisuuden tavata laajasti alan toimijoita ja myös yhteiskunnallisia vaikuttajia. Koulutettavat ovat muun muassa olleet työministeriön ja Helsingin apulaispormestarin vieraina keskustelussa työllisyyteen, koulutukseen ja asumiseen liittyvistä teemoista.

Yhtenä olennaisena tavoitteena yhteistyössä on ennakkoluulojen murtaminen puolin ja toisin sekä rajojen rikkominen. Tämän vuoksi hankkeen aikana tehtiin yhteistyötä muun muassa Poliisiammattikorkeakoulun

(PolAMK) kanssa. Kokemusasiantuntijat olivat mukana poliisiopiskelijoiden kuulusteluosaamisen kurssilla, mistä saatiinkin erittäin hyviä kokemuksia. Laureassa puolestaan eri alojen opiskelijat toteuttivat erilaisia projekteja yhteistyönä Keijo-koulutautuvien kanssa. Tutkinto-opiskelijat toteuttivat Keijo-ryhmän kanssa erilaisia urasuunnitteluun, työnhakuun sekä luoviin menetelmiin liittyviä opetuskokonaisuuksia hankkeessa.

Keijo-koulutuksessa verkostoitumisessa ja toimijoiden väliseen yhteistyöhön tutustumisella on erityinen funktio. Rikostaustainen henkilö tarvitsee usein itselleen uudet verkostot vanhojen tilalle, ja mahdollisuus rakentaa niitä koulutuksen aikana useille eri tahoille on yksi tekijä, joka tulee todennäköisesti vaikuttamaan esimerkiksi työllistymismahdollisuuksiin tulevaisuudessa. Koulutuksen aikana verkostoituminen on myös tavanomaista nopeampaa ja ulottuvilla on monipuolisesti mahdollisuuksia.

Koulutuksessa on lähiopetuksen tai kuntoutusympäristössä tapahtuvan oppimisen lisäksi työharjoittelua, jonka voi toteuttaa esimerkiksi työkokeiluna tai palkkatuella. Olennaista on työn hakemiseen liittyvien dokumenttien huolellinen valmistaminen sekä työnhakuprosessiin ja työssä käymiseen liittyvien pelisääntöjen oppiminen. Sekä opiskelijaa että työnantajaa tuetaan harjoittelun aikana.

Osallistujat ovat hyvin erilaisissa elämäntilanteissa, joten koulutukseen sisältyy myös yksilövalmennusta, jotta jatkolukuja ja mahdollisuuksia voi suunnitella yksilöllisesti ja löytää mahdollisia työkokeilu- tai opiskelupaikkoja. Mahdollisuuksien mukaan tehdään vierailukäyntejä eri organisaatioihin. Jatkolutuksessa erittäin merkittävässä roolissa on osallistujan työelämätaitojen ja osaamisen arviointi sekä mahdollisen työkokeilu- tai harjoittelupaikassa tehtävän työn ja työyhteisön analysointi. Hakijan, työn ja työyhteisön sopivuus turvaa työkokeilun tai työharjoittelun onnistumista. Keskeinen toimintapa on yksilöllisyys ja yksilöllisten polkujen pohdinta ja rakentaminen.

Irti rikoksista ry muodostaa koulutuksessa oleville ja sieltä valmistuneille mahdollisuuden tarjota omaa asiantuntemusta eri tahojen käyttöön. Irtty toimi hankkeen aikana pääasiassa pääkaupunkiseudulla, mutta yhdistyksen on tarkoitus välittää kokemusasiantuntijapalveluja sekä toimia palvelujen kehittäjänä jatkossa myös valtakunnallisesti. Yhdistys pyrkii myös aktiiviseen yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen ja tuomaan esille rikostaustaisten äänen heitä koskevaan päätöksentekoon.

TOIMINTAMALLIN MERKITYKSISTÄ

Toimintamallin vaikuttavuus ja merkitys näyttäytyvät neljällä tasolla:

- osallistujan henkilökohtaisen voimaantumisen kokemuksena
- osallistujan osaamisen, taitojen sekä työllistymismahdollisuuksien paranemisena
- työpaikoilla uudenaikaisena osaamisena
- yhteiskunnallisella tasolla

Hankkeessa tehtyjen osallistujakyselyjen mukaan Keijo-koulutuksen vaikutus oli osallistujille suuri. Merkittäväksi koettiin koulutuksen aikana saatu kokemus siitä, että on arvostettu ja kykenevä ja pystyy paitsi osallistumaan yhteiskuntaan, mutta myös antamaan oman merkityksellisen panoksensa yhteiskunnan eri osa-alueilla. Omien taitojen ja osaamisen lisääntyminen oli merkittävää tulevaisuuden suunnittelun näkökulmasta. Saadut vuorovaikutustaidot, uudet verkostot, kokemukset esiintymisestä ja ohjauksesta kirkastivat monelle uusia uranäkymiä ja suurella osalla oli koulutuksen päättyessä harjoittelupaikka, koulutuspaikka,

työpaikka tai muu suunnitelma. Hankkeen osallistujien työllistymiseen liittyvät tulokset olivat paremmat kuin keskimäärin vastaavilla hankkeilla (ks. tarkemmin luku 13).

Työpaikoilla saatiin ja tullaan jatkossa saamaan uudenlaista, osaavaa työvoimaa, henkilöitä, jotka pystyvät tekemään laadukasta, asiakaslähtöistä työtä sekä toimimaan yhteistyössä ammattilaisten kanssa esimerkiksi palvelujen kehittäjinä.

Yhteiskunnallinen tarve kokemusasiantuntijoiden osaamiselle näyttäytyi hankkeen aikana lukuisina yhteydenottoina ja pyyntöinä: Keijolaisia haluttiin mukaan seminaareihin, erilaisiin tilaisuuksiin sekä myös päättäjien ja poliitikkojen kanssa keskusteluihin. Vaikkei nopeita yhteiskunnallisia muutoksia lyhytaikaisten hankkeiden aikana pystytä tekemään, on selvää, että äänen saaminen esille julkisissa instituutioissa kuten korkeakoulussa ja ministeriöissä, tukee rikostaustaisia henkilöitä voimaantumaan ja kokemaan osallisuutta yhteiskuntaan. Tämä vahvistaa rikoksista irrottautumisen prosessia ja toimimista myös jatkossa osana yhteiskuntaa. Toisaalta vaikutus ammattilaisiin, virkamiehiin ja päättäjiin on ilmeinen: työskentelemällä rikostaustaisten henkilöiden kanssa huomataan, etteivät rikosentekijät ole muita ihmisiä erityisempiä. Keijot ovat voimavara yhteiskunnalle, yhteisöille ja heidän avullaan kehitetään entistä parempia palveluita ja yhteiskuntaa.

Lähteet

Hagman, A. 2020 Luovat menetelmät "Ehdottoman tärkeä osa Keijo-koulutusta". Teoksessa Salmi, E. & Lindström, J. (toim.) Näkökulmia rikos- ja päihdetaustaisten kokemusasiantuntijuudesta. Laurea-ammattikorkeakoulu: Laurea julkaisut 151.

Karvonen L. & Paakkunainen M. 2020 Keijo-kokemusasiantuntijakoulutus Pirkanmaalla. Teoksessa Salmi, E. & Lindström, J. (toim.) Maailma tarvitsee Keijoja - Näkökulmia rikos- ja päihdetaustaisten kokemusasiantuntijuudesta. Laurea-ammattikorkeakoulu: Laurea julkaisut 151.

KEIJO-kokemusasiantuntijuus edistämässä itsenäisyyttä ja osallisuutta -hanke.

Seurantaraportit. Valo-Valmennusyhdistyksen arkisto. Julkaisematon.

KEIJO-kokemusasiantuntijuus edistämässä itsenäisyyttä ja osallisuutta -hanke. Projektitiimin kokousmuistiot. Valo-Valmennusyhdistyksen arkisto. Julkaisematon.

KEIJO-kokemusasiantuntijuus edistämässä itsenäisyyttä ja osallisuutta -hanke.

Arviointiaineisto. Valo-Valmennusyhdistyksen arkisto. Julkaisematon.

Kinnunen, V. 2020. "Teillä se vaan toimii" – työparimallilla työskentely rikostaustaisten kanssa. Teoksessa Salmi, E. & Lindström, J. (toim.) Maailma tarvitsee Keijoja - Näkökulmia rikos- ja päihdetaustaisten kokemusasiantuntijuudesta. Laurea-ammattikorkeakoulu: Laurea julkaisut 151.

Lindström J. & Järveläinen E. 2020. Keijo-koulutuksen integroiminen rikosseuraamusalan koulutukseen. Teoksessa Salmi, E. & Lindström, J. (toim.) Maailma tarvitsee Keijoja - Näkökulmia rikos- ja päihdetaustaisten kokemusasiantuntijuudesta. Laurea-ammattikorkeakoulu: Laurea julkaisut 151.

**Nyt astun aikuisten maailmaan.
Kenelle mun pitää olla jotain?
Itselle, perheelle, Jumalalle ja huomiselle!
Menneet voin pyyhkiä pois.
Nauran ja nautin. Kyllä mä onnen löydän. Etsin sinnikkäästi!
Jos en, pärjään onnettomana.
Kasvu jatkuu. Toivon ja rukoulen unohdusta. Anteeksiantoa, itselleni!
Syyttelen tyhmyyttäni. En kadu elämääni. Vinkkejä hakiessa.
Nauran ja nautin.**

Minna Raakel Palm

3 Rikostaustaisten työllistymisen haasteet ja näkökulmia kokemusasiantuntijuuteen

Janika Lindström & Teemu Rantanen

JOHDANTO

Kokemusasiantuntijoiden merkitystä sosiaali- ja terveystalvuluissa ja niiden kehittämisessä on viime vuosina korostettu enenevässä määrin. Taustalla on jo jonkin aikaa jatkunut asiakaslähtöisyyden korostus ja siihen liittyvä asiantuntijuuden uudelleen arviointi. Kokemusasiantuntijuus on nähty yhdeksi keinoksi tuoda asiakasnäkökulmaa paitsi asiakastyöhön, niin myös palveluihin ja palvelujärjestelmän kehittämiseen.

Toisaalta kokemustiedon hyödyntäminen sosiaali- ja terveystalvuluissa ei ole mitenkään uutta. Erityisesti päihdepalvuluissa erilaiset ryhmät ja yhteisöt on nähty keskeisiksi kuntouttaviksi elementeiksi, ja niitä on hyödynnetty pitkään sekä avo- että laituskuntoutuksessa. Tämän lisäksi erilaisilla vertaistukiryhmillä, kuten AA- ja NA-ryhmillä, on varsin tunnustettu asema päihdepalvelujärjestelmässä. Potilas- ja vammaisjärjestöt puolestaan ovat toimineet väylinä, joiden kautta kokemusta omaavat henkilöt ovat pyrkineet vaikuttamaan yhteiskunnalliseen päätöksentekoon. Vammaisjärjestöjä onkin myös kuultu yhteiskunnallisissa päätöksenteossa eri tasoilla. Erityisesti vammaisneuvostot ovat toimineet vammaisyhdistysten, viranomaisten ja päätöksentekijöiden yhteistyöfoorumina, joiden tavoitteena on varmistaa vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumisen päätöksenteossa. Vastaavasti useat rikostaustaisten kanssa työtä tekevät ja rikostaustaisia kokemusasiantuntijoita työllistävät järjestöt ovat omalta osaltaan tehneet yhteiskunnallista vaikuttamistyötä rikostaustaisten aseman parantamiseksi.

Kokemusasiantuntijuuden keskeisenä elementtinä on omien kokemusten reflektio, jota on tyyppillisesti tuettu koulutuksen kautta. Rissanen (2015) kuvaa tietä kokemusasiantuntijaksi prosessina, joka lähtee kokemuksesta ja etenee siitä toipumiseen tai kuntoutumiseen. Vasta tämän jälkeen on vuorossa kokemuksen työstäminen kokemusasiantuntijuudeksi ja kokemusasiantuntijana toimiminen.

Koulutusta voidaan pitää yhtenä keskeisenä keinona omien kokemusten riittävässä etäännyttämisessä. Viime vuosina kokemusasiantuntijakoulutus onkin ollut erittäin laajaa. Monet koulutuksista ovat olleet avoimia kaikille diagnoosista riippumatta, mutta toisaalta myös esimerkiksi mielenterveys- ja päihdekuntoutujille suunnattuja koulutuksia on ollut runsaasti (Hirschovits-Gerz ym. 2019). Sitä vastoin nimenomaan rikostaustaisille henkilöille kohdentuvia koulutuksia ei ole aiemmin ollut Suomessa, vaikka rikolliseen elämäntapaan ja rangaistusjärjestelmään liittyy monia spesifejä kokemuksia, joka eroavat olennaisesti esimerkiksi mielenterveyskuntoutujien ja somaattisesti sairaiden henkilöiden kokemuksista.

Tässä artikkelissa pohditaan kokemusasiantuntijuuden merkitystä rikostaustaisten työllisyyden kannalta. Artikkelia varten eri järjestöiltä kysyttiin sähköpostitse rikos- ja päihdetaustaisten ja päihdetaustaisten työllistymisestä vertaisohjauksen ja kokemusasiantuntijan tehtäviin tai muihin tehtäviin. Lisäksi kysyttiin edellä mainittujen koulutuksesta tehtäviin sekä työsuhteista. Yhteensä kahdeksan eri kansalaisjärjestöä vastasi kyselyyn. Vastausten perusteella näiden kahdeksan järjestön palveluksessa on joko rikos- ja päihdetaustaa tai päihdetaustaa omaavia kokemusasiantuntijoita yhteensä 44 henkilöä.

RIKOSTAUSTAISTEN TYÖLLISTYMISEN HAASTEET – KOKEMUSASiantuntijuus KEINONA TYÖLLISTYMISEEN?

Kokemusasiantuntijakoulutusten yleistyminen ja asiantuntijuuden syventyminen ovat nostaneet esiin myös kysymyksen toiminnan vastikkeellisuudesta. Vertaistoiminta mielletään yleensä vapaaehtoistoiminnaksi, mutta kokemusasiantuntijuuteen liittyvä asiantuntijuuden elementti ja koulutus muuttavat asetelmaa. Kaiken kaikkiaan kokemusasiantuntijoiden palkkioita tai palkkoja koskevat käytännöt ovat vielä varsin epäyhteneviä. Kuitenkin ajatus siitä, että kokemusasiantuntijana toimiminen on asiantuntijatyötä, josta tulee maksaa asiaan kuuluva palkkio, on yleistynyt. Johdonmukaisesti tämän kanssa kokemusasiantuntijakoulutus voidaan nähdä myös yhdeksi keinoksi tukea rikostaustaisten henkilöiden työllistymistä, vaikka kokemusasiantuntijana toimimisen yksilölliset ja yhteiskunnalliset päämäärät ovat toki moninaisia.

Rikostaustaisten henkilöiden työllisyystilanne on varsin heikko. Tilastojen mukaan työssä käyvien osuus on 31 % yhdyskuntapalvelua suorittavien, 26 % ehdonalaisessa vapaudessa olevien valvottavien ja 15 % ehdolliseen vankeuteen tuomittujen valvottavien keskuudessa (Rikosseuraamuslaitos 2019, 25). Työmarkkina-aseman suhteen heikoimmassa asemassa ovat ehdottomasti tuomitut. Vankilasta vapautuva on erityisen heikossa asemassa työmarkkinoilla, mutta toisaalta monien rikokseen syyllistyneiden henkilöiden työllisyystilanne on heikko jo ennen vankeustuomiota (Danielsson & Aaltonen 2017).

Pohjoismainen vertailu osoittaa, että rikostaustaisten henkilöiden työllisyystilanne on Suomessa heikompi kuin muissa pohjoismaissa ja varsinkin ensikertalaisten tilanne on Suomessa erittäin heikko kaikissa ikäryhmissä (Aaltonen et al. 2017). Tältä osin rikostaustaisten työllisyystilanteen voidaan katsoa heijastelevan myös yhteiskunnan yleistä työllisyystilannetta. Toisaalta rikostaustaiset eivät kuitenkaan ole yhtenäinen ryhmä, vaan erityisen heikko työllisyystilanne on omaisuus- ja huumausainerikoksista tuomituilla (Aaltonen 2018).

Rikostaustaisten heikkoon työllisyyteen liittyy monia syitä. Terveystutkimuksen mukaan rikoksentekijöillä on runsaasti erilaisia sosiaalisia ja terveydellisiä ongelmia (Joukamaa ym. 2010). Erityisesti suuri osa heistä on päihdeongelmaisia. Lisäksi muun muassa asunnottomuus on varsin yleistä rikostaustaisten keskuudessa, samaten koulutustaso on matala. Edelleen oppimisvaikeudet vaikeuttavat rikostaustaisten kouluttautumista ja työllistymistä (Tuominen 2018).

Rikostaustaisten kohdalla työllistyminen ja rikollisuudesta irrottautuminen nivoutuvat tiiviisti yhteen. Kuitenkin näiden keskinäinen suhde on tutkimuskeskustelussa nähty eri tavoin. Laub ja Sampson (2001) näke-

vät rikollisuudesta irrottautumisen ajallisesti etenevänä tapahtumien ketjuna rikoksenteikijän elämässä. Tässä prosessissa työllistyminen voi toimia käännekohtana, joka myös tukee rikollisuudesta irrottautumista. Sitä vastoin Skardhamar ja Savolainen (2012) ovat esittäneet, että työllistyminen on mieluummin rikollisuudesta irrottautumisen seuraus, ei niinkään sen syy. Aresti, Eatough ja Brooks-Gordon (2010) puolestaan esittävät, että uudenlaisen identiteetin rakentaminen on keskeinen osa rikollisuudesta irrottautumisesta ja esimerkiksi siirtyminen työelämään tai muuten urapolulla eteenpäin on osa tätä uutta identiteettiä. Näiden tutkimusten perusteella näyttää siltä, että rikollisuudesta irrottautuminen ja työllistyminen kytkeytyvät tiiviisti yhteen, vaikka niiden välillä ei olisikaan selkeää kausaalisuhdetta.

Kokemusasiantuntijuuden näkökulmasta katsottuna henkilökohtaista kuntoutumista ja rikollisuudesta irrottautumista voidaan pitää kokemusasiantuntijaksi työllistymisen lähtökohtana. Ilman tätä henkilöllä ei voi olla kokemukseen perustuvaa asiantuntijuutta näistä asioista. Toisaalta kokemusasiantuntijakoulutus ja asiantuntijaksi kasvaminen voivat myös toimia aiemmin alkaneen toipumis- ja kuntoutumisprosessin tukena.

RIKOSTAUSTAISTEN TYÖLLISTÄMISEN HAASTEELLISUUS

Rikostaustaisten työllisyyden tukemista tapahtuu eri tasoilla. Oma roolinsa on Rikosseuraamuslaitoksella, kunnilla, järjestöille sekä valtiolla. Rikostaustaiset ovat osin yleisten palvelujen piirissä ja osin heille on omia palveluita.

Vankeusaikana vankitoimintojen, kuten vankiloiden työtoiminnan, koulutuksen ja muun aktiivitoiminnan voidaan katsoa jo sinällään tukevan rangaistusta suorittavien työelämävalmiuksia. Vastaavasti vapautumisen suunnittelu ja esimerkiksi valvottu koevapaus helpottavat yhteiskuntaan ja työmarkkinoille kiinnittymistä. Vaikka vankiloiden ohjelmatoiminta ei joitakin poikkeuksia (esim. ATT, Ajattelutaitoja työpaikalle -ohjelma) lukuun ottamatta kohdennukaan suoraan työllistymisen tukemiseen, myös sen voidaan katsoa välillisesti helpottavan siirtymistä työmarkkinoille.

A neon sign with the words "WORK HARDER" in a stylized, glowing font. The sign is illuminated with a bright blue light, and the letters are white with a blue outline. The sign is mounted on a dark surface, and the background is dark blue.

Lisäksi Rikosseuraamuslaitos on pyrkinyt tukemaan vapautuvien vankien työllistymistä erilaisten projektien kautta. Helsingin kaupungin ja Rikosseuraamuslaitoksen yhteistyönä toteutettu jo pitkään toiminut KUVA-projekti on esimerkki sellaisesta vapautumisvaiheen toiminnasta, joka myös lisää vankilasta vapautuvien työllistymistä. Tehdyn seurantatutkimuksen mukaan KUVA-ohjelman loppuun käyneiden työmarkkina-asema on 24 kuukauden seurantajakson jälkeen (työssä 10/30 eli 33 %) merkitsevästi parempi kuin niiden, jotka keskeyttivät sen ennen vapautumista (työssä 0/28 eli 0 %) tai alle 6 kuukautta vapautumisen jälkeen (työssä 3/17 eli 18 %). Kuitenkin myös suurin osa ohjelman loppuun suorittaneista (19/30 eli 63 %) oli seurantajakson päättyessä työttömänä, mikä osaltaan kertoo rikostaustaisten työllistymisen haasteellisuudesta. (Virta 2013.)

Myös useat järjestöt ovat pyrkineet helpottamaan rikostaustaisten työllistymistä erilaisten hankkeiden avulla. Monet rahoitusohjelmat ovat kohdentuneet heikossa työmarkkina-asemassa olevien henkilöiden työllistymiseen, ja hankerahoittajat ovat suhtautuneet myönteisesti myös rikostaustaisiin liittyviin hankkeisiin. Siten tällä vuosituhannella onkin toteutunut lukuisia järjestötoimijoiden koordinoimia ja toteuttamia kehittämissuunnitelmia, jossa on korostunut rikostaustaisten osallisuuden, elämänhallinnan ja työelämävalmiuksien tukeminen sekä erilaiset verkostomaiset työtavat. Moniin hankkeisiin on myös yhdistynyt kuntouttavaa työtöimintää ja ”poluttamista” työmarkkinoille. (Rantanen & Lindström 2018.)

Vaikka kokemukset kehittämishankkeista ovat olleet pitkälti myönteisiä, niiden suorat työllisyysvaikutukset ovat olleet heikohkoja. Lähes poikkeuksetta vain enintään 10 % hankkeeseen osallistuneista on onnistunut niissä työllistymään. Vaikeudet ovat tulleet esiin myös kokoluokaltaan suurissa hankkeissa. Esimerkiksi noin kahden miljoonan euron budjetilla toimineessa Vankeusaika mahdollisuutena –hankkeessa työssä olevien osuus kasvoi hankkeen aikana 6 %:sta (n=27) 10 %:iin (n=40) (Puumalainen 2019, 62). Tämä kehittämishankkeiden heikohko määrällinen tulos selittyy asiakasryhmän haasteellisuudella ja toisaalta kuntoutumisprosessien pitkäkestoisuudella. Monien rikostaustaisten henkilöiden kohdalla esimerkiksi elämänhallintataitojen vahvistamista, elämänlaadun paranemista ja opintojen aloittamista voidaan pitää myös onnistumisina, vaikka ne eivät johtaisikaan lyhyellä aikavälillä työllistymiseen.

KOKEMUSASIAANTUNTIJOIDEN TYÖLLISYYS

Tehdyn suppean kyselyn vastausten perusteella päihde- ja rikostaustaiset kokemusasiantuntijat toimivat erilaisilla tehtävämikseillä: vertaisohjaaja, ohjaaja, nuorisotyön vastaava, mielenterveys- ja päihdetyön vastaava, kokemusasiantuntija, vapaaehtoistyöntekijä, työvalmentaja, ylempi johtohenkilö ja järjestöpastori. Suuri osa kokemusasiantuntijoista toimii erilaisissa ohjauksen tehtävissä, jotka liittyvät vertaistoimintaan yksilötyönä tai ryhmien ohjaamisena. Myös asumisen ohjauksessa ja erilaisten toimintakeskuksien arjen toiminnoissa toimii ohjaajanimikkeillä olevia henkilöitä. Erilaisten työalojen vastaavana toimiminen mahdollistaa ammattilaisten toiminnan, käytettävien keinojen ja menetelmien koordinoimisen. Kyselyyn vastanneissa järjestöissä kokemusasiantuntijanimikkeillä toimii ainoastaan yksi henkilö. Hänen tehtävänsä liittyvät naisyhtöön. Vapaaehtoistyöntekijänimikkeellä toimivat tekevät pääasiassa keikkaluontoista työtä, kuten koulukäyntejä ja erilaista ennalta estävää toimintaa. Työvalmentaja puolestaan toimii työtoimintaan liittyvissä ohjaustehtävissä ja ylempi johtohenkilö järjestöissä esimiestehtävissä. Yksi henkilö toimii järjestöpastorina erilaisissa hengellisen työn tehtävissä.

Vastauksen antaneissa järjestöissä osa kokemusasiantuntijoista on koulutettuja kokemusasiantuntijoita, osa kokemuksen omaavia vertaisia ja osa kokemuksen omaavia ammattilaisia. Osalla kokemusasiantuntijoista on myös jokin sosiaali- ja terveysalan ammatillinen koulutus.

Kyselyyn vastanneissa järjestöissä lähes kaikki vertaisohjausta tai kokemusasiantuntijuutta työssään eri tavoin käyttävistä henkilöistä ovat saaneet joko vertaisohjaukseen tai kokemusasiantuntijuuteen liittyvän koulutuksen. Koulutusta on järjestetty järjestöjen toimesta tai henkilöt on koulutettu muualla. Kyselyyn vastanneissa järjestöissä toimineista kokemusasiantuntijoista neljä on käynyt KEIJO-hankkeen kokemusasiantuntajakoulutuksen. Yhteensä 25 rikos- ja päihdetaustaista on saanut suorittaa oppisopimuskoulutuksen vastanneissa järjestöissä. Vastaajien järjestöissä toimii yhteensä 18 kokemustaustaista henkilöä työkokeiluissa erilaisissa vertaisohjauksen tehtävissä tai hankkeissa.

Toisaalta kysely paljastaa suppeudestaan huolimatta sen, että kokemusasiantuntijoiden on vaikea työllistyä vakinaiseen työsuhteeseen. Kyselyyn vastanneissa järjestöissä toimii ainoastaan kolme rikos- ja päihdetaustaista kokemusasiantuntijaa toistaiseksi voimassa olevissa työsuhteissa ja muut tehtävät määräraikaisia. Oppisopimuksien ja palkkatuen lisäksi Paikka auki -avustusohjelma on tarjonnut rahoitusta työntekijöiden palkkauksiin.

POHDINTAA

Aiempi tutkimus osoittaa, että rikostaustaisten henkilöiden työmarkkina-asema on varsin heikko. Asiaa on pyritty helpottamaan laajan hanketoiminnan kautta, mutta hankkeiden välittömät tulokset ovat jääneet suhteellisen vähäiseksi. Toisaalta tehty kysely osoittaa, että monet järjestöt ovat kuitenkin työllistäneet rikos- ja päihdetaustaisia henkilöitä erilaisiin kokemustietoa hyödyntäviin tehtäviin. Siten kokemusasiantuntijuuden ja kokemusasiantuntajakoulutuksen voidaan olettaa olevan merkittäviä myös työllistymisen näkökulmasta.

Rikostaustaisten kokemusasiantuntajakoulutus ja sen käyttö rikostaustaisten työllistymisen keinona nostaa esiin myös joitakin kriittisiä kysymyksiä. Ensinnäkin voidaan kysyä, onko kokemusasiantuntajakoulutus työllistämisen näkökulmasta tarkoituksenmukainen ja toimiva interventio. Kyselyn perusteella on selvää, että parhaimmillaan kokemusasiantuntajakoulutus voi toimia joidenkin tai joidenkin kymmenien rikostaustaisten henkilöiden työllistymisen tukena. Kuitenkin on vaikeaa ajatella, että se yksistään ratkaisisi rikostaustaisten henkilöiden työllistymiseen liittyviä ongelmia, jotka kuitenkin koskevat tuhansia henkilöitä. Osasyynä tähän on se, että omien kokemusten etäännyttäminen edellyttää lähtökohtana omaa kuntoutumista (Rissanen 2015), ja siten esimerkiksi akuutti päihdeongelma toimii kouluttautumisen esteenä.

Lisäksi kuntatalouden heikko tilanne asettaa omat rajansa kokemusasiantuntijoiden työllistämiseksi. Järjestökenttä ja erilaiset projektit ovat viime vuosina tarjonneet luontevan väylän kokemusasiantuntijoiden työllistämiseen. Kuitenkin järjestöjen mahdollisuudet työllistää useita kokemusasiantuntijoita ovat hyvin rajallisia ja projektitoiminnan lyhykestoisuus asettaa myös omat raaminsa kokemusasiantuntijatoiminnalle. Kokemusasiantuntijatoiminnan laajeneminen edellyttäisi myös kuntien sitoutumista siihen. Oma kysymyksensä liittyy palkkatuen mahdolliseen käyttöön kokemusasiantuntijoiden työllistymisen tukena. Vaikka palkkatuki voi mahdollistaa lyhykestoisen työsuhteen, sen varsinaiset työllisyysvaikutukset ovat tutkimusten mukaan vähäisiä yrityssektorin ulkopuolella (Asplund 2018).

Edelleen voidaan kysyä, millainen tulee olemaan koulutettujen kokemusasiantuntijoiden paikka työmarkkinoilla. Ydinkysymys tällöin on se, halutaanko kokemusasiantuntijoita työllistää siksi, että heidän kokemustaan ja osaamistaan pidetään arvokkaina, vai siksi, että se on vallitsevan politiikan mukaista. Esimerkiksi Meriluoto (2018) on todennut, että hankkeissa pyritään usein tuottamaan kokemusasiantuntijoita, jotka ovat konsensushakuisia yhteistyökumppaneita. Tällöin asiantuntijuus ymmärretään kykyinä tuottaa neutraalia tietoa, ei niinkään kykyinä toimia muutosagenttina, joka auttaisi organisaatiota kehittymään asiakaslähtöisempään suuntaan. Palukka, Tiilikka ja Auvinen (2019) puolestaan esittävät, että kokemusasiantuntijuuden

suosio liittyy vallitsevaan osallistamispolitiikkaan ja vaarana on, että kokemusasiantuntijat joutuvat eräänlaisen marionetin asemaan

Oma kysymyksensä on se, millaista ja kuinka laajaa kokemusasiantuntijakoulutusta tarvitaan, jotta myös työllistymiseen liittyvät tavoitteet saavutettaisiin. Hirschovits-Gerz ym. (2019) ovat kokemusasiantuntijakoulutusta koskevassa selvityksessään todenneet, että suomalaisten kokemusasiantuntijakoulutusten kirjo on erittäin vaihteleva. Koulutuksen kesto vaihtelee alle viikosta yli 8 kuukauteen, eikä yhteisestä tietoperustasta ja asiantuntijoiden osaamisvaatimuksista ole yksimielisyyttä.

LOPUKSI

Kun julkisia palveluita kehitetään asiakaslähtöisempään suuntaan, kokemusasiantuntijuuteen liittyvät mahdollisuudet ovat ilmeisiä. Koska kokemusasiantuntijoiden merkitykseen ja työmarkkina-asemaan liittyy vielä monia avoimia kysymyksiä, kokemusasiantuntijuuden luonne vaatii kuitenkin paljon pohdintaa. Kokemusasiantuntijuuden käsitteeseen liittyvä kokemuksen ja asiantuntijuuden osin jännitteinenkin kombinaatio toimii tässä lähtökohtana. Kokemuksen muuntuminen kokemusasiantuntijuudeksi siten, että kokemuksen autenttisuus ei katoa, onkin kokemusasiantuntijankoulutuksen ilmeinen lähtökohta. KEIJO-hankkeessa tähän haasteeseen on tartuttu korostamalla oman toipumista ja rikollisuudesta irrottautumista koskevan tarinan kertomisen harjoittelua. Näiden tarinoiden reflektio mahdollistaa sen, että kokemusasiantuntijaksi kouluttuva henkilö oppii kertomaan oman tarinansa ottaen myös huomioon kuulijakunnan.

Kokemusasiantuntijan tehtävät ja rooli ovat moninaisia. Suhteessa asiakkaisiin hän voi toimia esimerkiksi vertaisena tai kokemuskouluttajana, tai hän voi olla ammattilaisen työparina asiakastyössä. Tämän lisäksi kokemusasiantuntija voi toimia palvelujen kehittäjänä tai vaikuttajana, joka oman tarinansa kautta vaikuttaa ihmisten asenteisiin ja ajattelutapoihin ja osaltaan myös päätöksentekoon. Tämä roolien moninaisuus on kokemusten etäännyttämisen ja reflektion ohella kokemusasiantuntijuuden keskeistä ydintä. Tällainen monipuolinen osaaminen mahdollistaa myös kokemusasiantuntijan työllistymisen erilaisiin tehtäviin, joskin työllistymisen kannalta ratkaisevaa on, millaiseksi kokemusasiantuntijoiden asema ja merkitys tulevaisuudessa nähdään sosiaali- ja terveyspalveluissa. Niinpä myös KEIJO-hankkeen lähtökohta on ollut sellainen kokemusasiantuntijakoulutuksen opetussuunnitelma, joka painottaa henkilökohtaisen reflektion ohella vertaistukea, kehittämisosaamista ja yhteiskunnallista vaikuttamista.

Lähteet

Aaltonen, M. 2018. Työttömyys ja rikollisuus. Työttömyyden yhteys rikoskäyttäytymiseen rekisteriaineistojen ja viimeaikaisen kansainvälisen tutkimuksen valossa. *Haaste*, 1/2018, 7-9.

Aaltonen, M., Skardhamar, T., Nilsson, A., Højsgaard Andersen, L., Bäckman, O., Estrada, F. & Danielsson, P. 2017. Comparing Employment Trajectories before and after First Imprisonment in Four Nordic Countries. *British Journal of Criminology*, 57 (4), 828-847.

Aresti, A., Eatough, V. & Brooks-Gordon, B. 2010. Doing time after time: an Interpretative Phenomenological Analysis of reformed ex-prisoners' experiences of self-change, identity and career opportunities. *Psychology, Crime & Law*, 16 (3), 169-190.

Asplund, R., Kauhanen, A., Päällysaho, M. & Vanhala, P. 2018. Palkkatuen vaikuttavuus – palkkatukijärjestelmän ja sen uudistuksien arviointi. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 75/2018. Valtioneuvoston kanslia 18.12.2018.

Danielsson, P. & Aaltonen, M. 2017. Vankeusrangaistukseen tuomittujen työmarkkinoille osallistuminen seuraamisen jälkeen. *Yhteiskuntapolitiikka*, 82 (5), 538-548.

Hirschovits-Gerz, T. Sihvo, S., Karjalainen, J. & Nurmela, A. 2019. Kokemusasiantuntijuus Suomessa: Selvitys kokemusasiantuntijakoulutuksen ja -toiminnan käytännöistä. Työpaperi nro 17/2019. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki.

Joukamaa, M. ym. 2010. Rikosseuraamusasiakkaiden terveys, työkyky ja hoidontarve. Perustulosraportti. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2010. Vammala.

Laub, J. H. & Sampson, R. 2001. Understanding desistance from crime. *Crime and Justice*, 28, 1-69.

Meriluoto, T. 2018. Making experts-by-experience: governmental ethnography of participatory initiatives in Finnish social welfare organisations. Akateeminen väitöskirja. Jyväskylän yliopiston julkaisusarja.

Palukka, H., Tiilikka, T., & Auvinen, P. 2019. Kokemusasiantuntija sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmässä – osallisuuden mahdollistaja vai osallistamispolitiikan edustaja. *Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti*, 27 (1), 21-37.

Puumalainen, J. 2019. Hankkeen arviointia. Teoksessa K. Kaarlejärvi & J. Puumalainen (toim.) Vankeusaika mahdollisuutena! -hankkeen loppuraportti Hyviä käytäntöjä rikostaustaisten osallisuuden ja työllistymisen edistämiseen. *Kuntoutussäätiön työselosteita* 62/2019. Helsinki, 61-66.

Rantanen, T & Lindström, J. 2018. Näkökulmia rikostaustaisten henkilöiden työhön kuntoutukseen. Kuntoutus, 41 (4), 34-39.

Rikosseuraamuslaitos 2019. Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2019. Helsinki. https://www rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-tilastollinenvuosikirja/pjx6k2qbp/Rikosseuraamuslaitoksen_tilastollinen_vuosikirja_2019_ISSN_2242-6957_verkkojulkaisu.pdf

Rissanen, P. 2015. Kokemusasiantuntijatoimintaa kehittämässä – kokemusasiantuntijan näkökulma. Teoksessa A. Partanen, J. Moring, V. Bergman, J. Karjalainen, M. Kesänen, J. Markkula, M. Marttunen, S. Mustalampi, E. Nordling, T. Partonen, P. Santalahti, P. Solin, T. Tuulos & S. Wuorio (toim.) Mielenterveys- ja päihdesuunnitelma 2009–2015. Miten tästä eteenpäin? Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 20/2015, Tampere, 239-244.

Skardhamar, T. & Savolainen, J. 2012. Does employment contribute to desistance? Offending trajectories of crime-prone men around the time of job entry. Discussion Papers No. 716. Statistics Norway, Research Department.

Virta, L. 2013. KUVA – Selville vesille. Kuntouttava vankityö -ohjelman arviointi. Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 5/2013. Rikosseuraamuslaitos. Helsinki.

Kohtaamistaide. Kuva: Anu Hagman,
all rights reserved

4 Kokemusasiantuntijakoulutus osana kuntoutumisen polkua

Eeva-Kaisa Hohenthal ja Reijo Kypärä

“Huolimatta siitä, mitä olemme menneisyydessä tehneet, voimme vaikuttaa nykyisiin valintoihimme”

Edellinen lausahdus lukee jokaisen Silta-Valmennuksen yhteisökuntoutuksen suorittaneen kehystetyssä omakuvassa, jonka saa mukaansa kuntoutuksen päättyessä. Nämä kuntoutujien valokuvat ovat usein liikuttavia ja konkreettisia kuvia muutoksesta.

Keijo-kokemusasiantuntijakoulutuksessa on kyse muutoksesta, kasvusta ja tarinoista. Muutokseen liittyy aina kasvua ihmisenä, omien vahvuuksien tunnistaminen ja oman historian hyväksyminen. Emme voi muuttaa menneisyyttä, mutta voimme ottaa sen osaksi itseämme ja toimia tulevaisuudessa toisin. Keijo-kokemusasiantuntijakoulutuksessa kirjoitetaan omaa tarinaa siten, että se toimii tulevaisuudessa voimauttavana.

Työskentelemme Silta-Valmennusyhdistyksen kuntouttavan valmennuksen palvelussa. Silta-Valmennuksen psykososiaalisen kuntoutuksen päämäärä on yhteiskunnallisen syrjäytymisen, päihderiippuvuuden ja rikollisuuden vähentäminen. Silta-Valmennus palvelee erityisesti niitä ihmisiä, jotka eivät normaalipalveluilla tule autetuksi ja joilla on ilmeinen asumiseen, yksilöohjaukseen, kuntoutukseen, erityisopetukseen tai työllistymiseen liittyvien tukitoimien tarve. Tavoitteena on tukea kuntoutujan elämänmuutosta ja suunnitelmallista etenemistä kohti koulutusta, työelämää ja elämänhallintaa. (Silta-Valmennusyhdistys 2020.)

Reijo Kypärä on työskennellyt kuntoutuksessa yli 20 vuotta ja hän on nähnyt lukuisia muutoksia ja kasvutarinoita. Artikkelin toinen kirjoittaja Eeva-Kaisa Hohenthal toimii kuntoutuspäällikkönä kuntouttavan valmennuksen palveluissa, ja erityisenä intressinä on KEIJO-hankkeen päättyessä integroida Keijo-kokemusasiantuntijuus osaksi olemassa olevaa kuntoutusta. Kuntouttavan valmennuksen palveluissa on vuosittain 250 asiakasta. Yhteiskuntoutuksessa asiakkaita on vuosittain noin 50 asiakasta, joista 30 on hakeutunut Keijo-valmennukseen. Keijo-koulutuksen työvoimapoliittinen status on pääsääntöisesti ollut Tavalliseen elämään -hankkeen työkokeilusopimus.

YHTEISÖKUNTOUTUKSEN PERIAATTEET JA KÄYTÄNTÖ

Silta-Valmennuksen psykososiaalisessa kuntoutuksessa tavoitteena on hoitaa kokonaisvaltaisesti päihdeongelmaa ja tukea kohti rikoksetonta elämää. Viikko-ohjelma sisältää toipumistyöskentelyä, arjenhallintaa, työtoimintaa, sekä osallistumista itsehoitoryhmiin ja mielekkääseen vapaa-ajantoimintaan. Työskentely on kokonaisvaltaista ja perustuu yhteisökuntoutukseen. (Silta-Valmennusyhdistys 2020.) Kaiken toiminnan perusteena on asiakkaan oman toimijuuden palauttaminen, jotta päihteetön ja rikokseton arki sekä kiinnittyminen yhteiskunnan normaali palveluihin on mahdollista. Toimijuus on omista asioista vastuunkantamista, kriittistä tietoisuutta omista arjen asioista ja omaan kuntoutukseen, päätöksentekoon ja tulevaisuuden suunnitteluun osallistumista (Ylisassi ym. 2018, 5).

Kuntoutuksen ensimmäinen vaihe koostuu intensiivisestä työskentelystä itsensä kanssa. Itsetuntemus ja voimavarat, addiktiotyöskentely, itsehoitoryhmät osana kuntoutumista sekä arjenhallinta ovat keskeisiä teemoja ensimmäisessä vaiheessa. Ensimmäinen vaihe kestää yleensä 3-6 kuukautta.

Perustarpeiden ollessa tyydytettynä, on enemmän voimavaroja suunnata katsetta tulevaisuuteen. Asuminen, toimeentulo, terveys, sosiaalinen verkosto ja perusturvallisuus takaavat sen, että ihminen alkaa luontaisesti hakeutua itseään kiinnostavia asioita kohti. Muutoksen näkee asiakkaassa ja hän kokee itse olevansa valmis siirtymään eteenpäin. Vankilasta yhteisöön tulleet eivät ole enää jähmeitä järkäleitä, vaan omista tunteistaan on helpompi puhua ja itsensä kanssa on helpompi olla.

YHTEISÖKUNTOUTUS JA KEIJO-KOKEMUSASIAANTUNTIJAKOULUTUS TOISIAAN TUKEVINA ELEMENTTEINÄ

Glasserin valinnanteorian mukaan perustarpeitamme on rakkaus ja yhteenkuuluvuus, itsearvostus ja vaikutusvalta, vapaus, ilo ja elämästä nauttiminen sekä selviytyminen ja terveys (Glasser 1999, 25). Ihmiset hakeutuvat sellaisten asioiden pariin, joissa voi kokea syvää merkityksellisyyttä. Keijo-kokemusasiantuntijakoulutus vastaa osaltaan näihin perustarpeisiimme.

Riittävän pitkälle edennyt kuntoutus on usein mainintana kokemusasiantuntijakoulutukseen hakeutessa. Riittävän pitkälle edenneen kuntoutuksen määrittely on sitten haastavampaa. Silta-Valmennuksessa ajattelempa, että olennaista on halu ja kyky tarkastella omaa identiteettiä. Identiteetti muodostuu niistä ihmisen ominaisuuksista, jotka erottavat hänet muista ihmisistä ja tekevät hänestä sen, kuka on. Identiteetti on aina suhteessa toisiin ihmisiin ja vallitsevaan yhteiskuntaan. (Jaari 2004, 29.) Identiteetti on aluksi ollut esimerkiksi "käyttäjä", ja yhteisökuntoutuksen ja lopulta Keijo-valmennuksen avulla henkilön identiteetiksi muodostuukin kokemusasiantuntija ja toipuva.

Ihmisen itsetunnon kehitykseen vaikuttaa kolme seikkaa: se, että tulempa toisten ihmisten huomioksi, toiset välittävät myös meidän henkilökohtaisesta hyvinvoinnistamme ja koemme toisten ihmisten tarvitsevan myös meitä (Jaari 2004, 25). Toipumisessa on kyse oman elämäntavan, ajattelun ja minäkuvan muuttamisesta eli käytännössä koko henkilön persoonaa koskevasta muutoksesta.

Vastuun kantaminen ja vertaisryhmän vaikutus ovat tärkeimpiä kuntoutukseen vaikuttavia tekijöitä (Murto 2013, 23). Jos henkilö on edennyt omassa prosessissaan niin pitkälle, että elämäntapa ja ajattelu ovat jo muuttuneet, kykenee hän siirtymään seuraavalle tasolle, jossa muokataan laajemmin identiteettiä ja minäkäsitystä. Itsetuntemus edellyttää oman käyttäytymisen, ajatusten ja tunteiden reflektointia (emt., 2013, 29).

Kokemusasiantuntijakoulutuksessa oppii hyödyllisiä taitoja, kuten esiintymistaitoja ja oman tarinan kertomista toisia hyödyttävällä tavalla, mutta syvällisemmin kyse on persoonan uudelleen muokkaamisesta.

Omaa historiaa tarkastellaan etäämmältä ja otetaan se osaksi omaa minuutta hyväksyen ja armollisesti. Kokemusasiantuntijakoulutuksella kuntoutumisen näkökulmasta on identiteetin muokaus ja minäkuvan eheyttäminen. Syvimmällään asiakas löytää koulutuksesta tapoja ja voimaa elää menneisyyden kokemusten kanssa. Koulutuksella pyritään samaan kuin kuntoutuksella, asiakkaan oman toimijuuden vahvistamiseen ja identiteetin uudelleen muokkaamiseen.

Asiakkaille, jotka hakeutuvat Keijo-koulutukseen kuntoutuksen ensimmäisen vaiheen jälkeen, on syntynyt halu ja kykyä reflektoida omaa kokemustaan. Usein taustalla on myös puhdas halu auttaa muita. Oman kokemuksen prosessointi, mitä olen tuntenut, kuinka olen reagoinut, on tärkeää kouluttautumisen kannalta. Kuntoutuksen aikana oma tausta ja kokemus ovat synnyttäneet ylpeyttä siitä, että nyt on tässä ja ennen kaikkea selviytynyt vaikeista kokemuksista huolimatta. Viktor Franklin logoterapeuttisen näkemyksen mukaan (1980) vaikeat kokemukset synnyttävät halua auttaa muita ja on itsessään hyvin eheyttävää (Hannila, Hoisko & Juurinen 2015, 19,21).

Keijo-koulutuksen myötä pyrkimyksenä on saada merkitystä omalle elämälleen ja kokemuksilleen. Puhdas halu auttaa muita, kenties säästää jonkun toisen samankaltaiselta kärsimykseltä ja hyvittää tekojaan, saa henkilön hakeutumaan kokemusasiantuntijaksi. Se on voimaannuttavaa ja lisää yksilön hyvinvointia.

Yhteisökuntoutukseen on sisäänrakennettuna arvona ja toimintaperiaatteena tasavertaisuus, osallisuus ja vastuullisuus. Tavoitteena on yksilön kuntoutuminen yhteisössä. Tähän tarvitaan kaikkien osallistumista. Yhteisö voi viedä joko huonoon suuntaan tai edistää asioita parempaan. (Murto 2013, 18.)

Kokemusasiantuntijuus osana kuntoutusta edistää myös yhteisökuntoutuksen periaatteita. Ensin yhteisössä opetellaan elämistä, vastuuta ja osallistumista. On yksilöllistä, kuinka tämä edistyy ja mihin suuntaan kukakin lähtee kulkemaan intensiivisen yhteisökuntoutuksen jälkeen. Osalla on noussut kiinnostus suuntautua kohti sosiaali- ja terveysalaa. Tätä askelta kohti vie kokemusasiantuntijuus. Koulutuksen aikana on mahdollista tutkia omia motiiveja ja saada ryhmältä peiliä, voisiko kenties olla soveltuva sosiaali- ja terveysalan tehtäviin.

Vertaisuudella on merkittävä rooli, niin yhteisökuntoutuksessa kuin kokemusasiantuntijakoulutuksessa. Vuoropuhelu lisää ymmärrystä yksilöllä itsellään, mutta laajemmin ajateltuna koko yhteiskunnan tasolla. Kun toipuva addikti ja rikollinen kertoo kokemuksistaan, valinnoistaan ja elämäntarinaansa, on sillä mahdollisuus vaikuttaa yksittäisten ihmisten asenteisiin, palveluiden kehittämiseen ja laajemmin koko yhteiskuntaan. Tämä on erityisen voimaannuttavaa yksilölle. Ala vaatii kykyä reflektoida omaa toimintaansa ja oman historiansa kanssa tulee olla sinut.

MUUTOSTYÖSKENTELY JA VALINNAN TEORIA TOIMINTAA OHJAAVINA ELEMENTTEINÄ

Valinnan teorian näkökulmasta ihminen tekee kaiken saavuttaakseen positiivisia asioita omaan erityiseen maailmaansa (Glasser 1999, 45). Päihteiden ja rikosten hallitessa ihmisen maailmankuva rajoittuu asioihin, jotka ovat suorassa kiinnityksessä rikos -ja päihdemaailmaan. Kuntoutuksen aikana maailmaankuvaan alkaa ilmaantua asioita, jotka ihminen kokee positiiviseksi onnistumiseksi omassa elämänmuutoksessaan. Hän myös alkaa tehdä asioita sitoutuneesti. Keijo-koulutuksessa on onnistuttu liittämään vahvasti ihmisten toipumistarinaan tarina toimimisesta kokemusasiantuntijana.

Valinnan teoria on tällä vuosikymmenellä noussut vahvasti käytetyksi menetelmäksi, työskenneltäessä riippuvuuksien, itselle haitallisen käyttäytymisen muutoksessa ja myös rikollisen elämäntavan muutoksessa. Valinnan teoriassa keskeisenä nousevat esiin tarpeet, jotka ohjaavat ihmistä ja ihminen pyrkii luontaisesti toimimaan omia tarpeita tyydyttäen. Keskeiset perustarpeet valinnan teoriassa ovat: yhteenkuuluvuus, itsear-

vostus, vapaus, ilo, eloonjääminen. (Glasser 1999, 25.) Seuraavassa keskitymme erityisesti yhteenkuuluvuuden ja itsearvostuksen merkitykseen kokemusasiantuntijakoulutuksen näkökulmasta.

Yhteenkuuluvuuden ja itsearvostuksen tarpeet nousevat esiin vahvasti, kun tuleva kokemusasiantuntija arvioi jatkuvasti: onko minusta tähän, olenko yhtä hyvä kuin muut, onko tämä koulutus minulle liian suuri haaste. Muut Keijolaiset ovat vahvasti tukena koulutuksen aikana ja asioita tehdään yhdessä, mikä luo vahvan Keijo-hengen ja on itsessään yhteisöllistä. Yhteenkuuluvuus on kaiken vertaistoiminnan perusta.

Keijo-kokemusasiantuntijakoulutuksen aikana tapahtuu huomattava statuksen muutos. Useat korostavat olevansa hankkimassa koulutusta, jotta voisivat tulevaisuudessa auttaa muita. Merkittävä muutos koulutuksen aikana on se, että alkaa puhua itsestään opiskelijana. Tämä lähtökohta tuo uuden vivahteen itsearvostukseen ja jatkuvaan prosessiin yhteiskuntaan kiinnittymisessä. Keijo-koulutus saattaa olla ensimmäinen mielekäs kokemus koulutuksesta ja jonkin asian alusta loppuun saattamisesta.

Puhuttaessa rikostaustaisten kokemusasiantuntijuudesta, on nostettava esiin identiteetin muutos suhteessa rikolliseen käyttäytymiseen ja ajatteluun. Keskeisesti voidaan nostaa esiin tekijöitä, joiden suhteen kouluttautuva itse, kokemusasiantuntijan kanssa työskentelevät ihmiset ja yhteistyökumppanit joutuvat olemaan prosessissa ja jatkuvan elämällä oppimisen tilassa. Vahvasti esiin nousevat tekijät jaetaan kriminologisiin tekijöihin, kuten aikaisempi rikollinen käyttäytyminen; rikollisuudelle myönteiset asenteet ja uskomukset; rikollinen läheisverkosto ja seura; yhteiskunnallisen käyttäytymisen puutteellisuus (Motiuk 2002, 20). Nämä ovat tekijöitä, jotka ovat korostetusti läsnä, kun Keijo-kouluttautuva peilaa omaa kehitystään suhteessa muihin osallistujiin ja suhteessa vaatimuksiin, joita kokemusasiantuntijana toiminen tulevaisuudessa edellyttää.

Keijo-kouluttautuvan sisäinen muutos saa hänet sitoutumaan toimintaan ja muiden samalla tavalla toimivien ja ajattelevien kanssa, kuten muut ryhmäläiset ja aiemmat koulutuksen käyneet. Yhteisön merkitys on suuri myös yksilön omassa prosessissa. Yhteisö haluaa edistää Keijo-viestiään eteenpäin ja he muodostavat

oman tavan toimia rikostaustaisten kokemusasiantuntijoina kuten esimerkiksi Irti rikoksista ry ja Kris ry. Kokemusasiantuntijoiden verkostot voivat parhaimmillaan vaikuttaa yhteiskunnallisiin rakenteisiin ja parantaa palveluja. Tämä edellyttää sitä, että arvostamme kokemusasiantuntijuutta ja palveluja rakennettaessa hyödynnetään heidän osaamistaan.

LOPUKSI

Monen Keijo-kokemusasiantuntijakoulutukseen osallistuvan kohdalla muutostyöskentely on alkanut ja jatkonut kuntoutuksen jälkeisenä sitoutumisena muutosta tukeviin tekijöihin. Näiden tekijöiden pohjalla ovat usein yhteisöhoitolliset päihdekuntoutuksen tuomat elementit, jotka pohjautuvat toipumistyöskentelyyn ja oman hoidon rakentamiseen vertaistuen kautta. Yhteisökuntoutuksen taustan omaavien on nopea omaksua Keijo-koulutuksen keskeiset periaatteet, he osaavat hyödyntää ryhmän tuen ja heillä on kyky omaksua kokemusasiantuntijatyön vaatimukset ja liittää ne omaan kehitysprosessiinsa. Itsetuntemus edellyttää oman käyttäytymisen, ajatusten ja tunteiden reflektointia (Murto 2013, 29).

Keijo-koulutuksen edellytyksenä on ollut jo aloitettu muutostyöskentely, johon tuodaan riittävän monipuolinen ja uudenlainen työskentely mukaan. Painopiste muuttuu enemmän uutta tietoa tuottavaksi osallistujalle. Kouluttautuva saa tietoa työskentelystä kokemusasiantuntijana, sosiaali- ja terveydenhoitoalan lainsäädännöstä, käytänteistä, palvelujärjestelmistä ja kaikesta muusta, minkä tiedon hän asemoi omaan kokemustaustaansa. Lisäksi koulutukseen on liitetty vahvasti oman ilmaisunsa kehittäminen. Tätä vasten moni Keijo-kouluttautuva voi peilata itseään monella tapaa – hän voi tehdä valintaa, mikä on hänen tapansa hyödyntää kokemustaustaansa, ja parhaassa tapauksessa hän valitsee lisäksi opiskelijan roolin. Samalla hän voi alkaa hyväksyä uutta rooliaan auttajana, jolloin tapa toimia on päinvastainen entiseen rikolliseen toimintatapaan verrattuna.

Kaikessa kuntoutuksessa ja toiminnassa, mikä tähtää elämänmuutokseen, tulisi olla merkittävä itsetuntoa kohottava prosessi. Näin näyttäisi olevan myös Keijo-koulutuksessa. Oman toipumis- ja kuntoutusprosessin aikana tapahtuu usein muutos siinä, että ihminen alkaa toimia toisin suhteessa aiempaan ja tämä toiminnan muutos alkaa tuottaa positiivisia onnistumisen tunteita. Moni nousee askel askeleelta omasta pohjakosketuksestaan kohti puhtaita päiviä; rikoksettomuutta ensin tekojen, sitten myös ajatusten muuttamisen myötä sekä eheytyvää mielen terveyttä. Tämä prosessi jatkuu vahvasti vielä Keijo-koulutuksen aikana ja jälkeen.

Usein kysytään, mikä on riittävä aika, jotta joku voi toimia kokemusasiantuntijana. Mielekkäämpää on kuitenkin kysyä, millainen on hyvä kokemusasiantuntija. Hyvä kokemusasiantuntija on sinut itsensä ja menneisyytensä kanssa, halukas oppimaan uutta ja menemään kohti uusia ja epämurkavia asioita.

Kokemusasiantuntija toimii aina omasta persoonasta käsin. Olennaista on tunnistaa kunkin vahvuudet kokemusasiantuntijana toimimiseen. Toiset ovat mestareita vakuuttamaan suuret joukot ja haluavat ottaa osaa yhteiskunnalliseen keskusteluun. Toiset ovat mestareita toisen toipuvan rinnalla kulkijoina. Omien vahvuuksien ja roolin löytäminen Keijo-koulutuksen aikana on yksi tärkein koulutukseen liittyvä yksittäinen tekijä. Lisäksi omien motiivien pohtiminen kokemusasiantuntijaksi hakeutumisen taustalla avaa laajemmin näkökulmia siihen, mitä elämältä haluaa ja arvostaa.

Mielestämme kokemusasiantuntijuudelle ei voi antaa aikamääreitä tai kokemusasiantuntijana toimimista rajata liian sitovaksi. Uskomme, että prosessi on merkittävä itsessään kokemustaustaiselle sekä vahvistaa hänen omaa toimijuuttaan ja ääntään, mikä taas on ensimmäinen askel kohti laajempaa yhteiskunnallista vaikuttamista.

KEIJO-hankkeen kautta olemme saaneet kuntouttavan valmennuksen tiimiimme kaksi oppisopimusopiskelijaa. Keijo-koulutus nosti heidät seuraavalle tasolle, mikä tarkoittaa, että heillä on realistinen käsitys itseltään ja selkeä suunta, mitä kohti haluavat mennä. Kokemusasiantuntijoilla on kokemus siitä, mitä on kokea syvää toivottomuutta ja arvottomuutta ja mitä voi mahdollisesti tapahtua. Se on vaatinut kovaa työtä heiltä itseltään ja ympäröivä yhteisö on tukenut tätä.

Jatkossakin on olennaista, että kokemusasiantuntijalla on jokin taustaorganisaatio tai yhteisön tuki, esimerkiksi Keijo-koulutuksen suorittaneiden ryhmä. Taustatuki turvaa ja antaa rauhan kokemusasiantuntijan kasvaa myös sosiaali- ja terveysalan ammattilaiseksi ja antaa työnohjauksellisen tuen. Tukea antavan yhteisön tehtävä on lisäksi huolehtia Keijojen jaksamisesta ja ettei imu vie heitä mukanaan ja lopulta uuvuta. Vastapainoksi organisaatiot saavat sitoutuneen ja laajaa ymmärrystä omaavan työntekijän, jolla on näkemystä ja kokemusta palveluista ja halu muuttaa maailmaa.

Lähteet

Glasser, W. 1999. Choice theory, A new psychology of personal Freedom. New York: HarperCollins Publisher.

Hannila, P., Hoisko, S. & Juurinen, H. 2015. Tutkimusmatka tarkoitusten merellä. Tarkoituskaskeinen menetelmä nuorten itsemurhien ehkäisemiseksi. Helsinki: BoD – Books on Demand.

Jaari, A. 2004, Itsetunto, Elämänhallinta ja arvot. Väitöstutkimus. Helsinki: Helsingin Yliopisto.

Murto, K. 2013. Terapeuttinen Yhteisö. Teoksessa Murto, Kari (toim.). Terapeuttinen yhteisö. Helsinki: Kari consulting oy.

Motiuk, L. 2002. Rikollista käyttäytymistä selittävät teoriat. Teoksessa What works - mikä toimii vankeinhoidossa ja kriminaalihuollossa. Vantaa: Dark oy.

Ylisassi, H., Sormunen, E., Mäenpää-Moilanen, E., & Martimo, K.-P. Kuntoutus 2018. Tavoitteet kuntoutujan toimijuuden edistäjinä Tules-kurssilla. Viitattu: 8.9.2020. Kuntoutussäätiö. S.5-21.
https://kuntoutussaatio.fi/assets/files/2019/11/Kuntoutus-3_18-kokolehti.pdf

Kuolemaa kohti rimpuileva lapsi, sitä vielä aikuisenakin.

Milloin se päättyy, arkkuun kai?

Silloin olen kohteessani. Vai olenko?

Mitä minä etsin?

Toistan samaa kulissia, lapsena opittua esitystä, sisällä kytee kipu ja hätä.

Paljon pahaa tapahtuu, mutta hengissä säilyn ja siihen täytyy olla syy.

Pahaa ja hyvää, elettyä ja nähtyä, rouheaa ja pehmoista, elämää.

Minut kahlitaan.

Havahdun, säpsähdän, peilikuvani on kohdattava.

Sinnittelen, taistelén, tälle eloon jäännilleni on oltava se syy.

Monta ovea aukeaa, sitä useampi pysyy minulle lukossa.

**Mutkien, harha-askelten, kuoppien ja karhurautojenkin jälkeen löytyy tie,
se oikea tie, se oikea ovi.**

Minun avain sopii siihen lukkoon, valot syttyy.

Olen tässä, olen aito, olen keskeneräinen, olen ihminen.

Valo antaa toivon ja toivo antaa voiman.

Minä selviän, ja niin selviät sinäkin.

Hanna Pirttilahti

||

Keijo-koulutuksen integrointi ammattilliseen tutkintoon

5 Musta Varis

Tim Aleskerov

Musta varis on seurannut mua jo tovin. Aina kun mä pysähdyn ja nostan katseeni, näen sen puun oksalla vahtimassa. Aina havahtuessani tähän todellisuuteen, varis on taas jossain siinä, isoine tummanpuhuvine silmineen. Jalkojeni juuressa, käsieni ulottuvilla – lähellä, mutta kuitenkin liian kaukana siihen tarttuakseni.

Aina silloin tällöin musta lintuni ilmestyi paikalle parin kolmen, minulle tuntemattoman seuralaisen kanssa. Silloin kuulin ihmeellisiä ääniä, joilla linnut keskustelivat keskenään. Huomasin yhä useammin jääväni niiden seuraan ja samalla saatoin kadota ajatusteni kaamokseen. En osaa vastata tarkasti kysymykseen miksi tai miten tai kuinka ja minkä takia. Edes vuotta noille havainnoilleni en tiedä. Mieleeni muistuu vain se, että silloin oli suhteellisen kuivaa. Muistan kävelleeni kotikaupunkini keskustan kupeessa. Yhtäkkiä havahdun siihen, että on jo iltapäivä. Joka puolella ympärilläni näen vihaisia, nälkäisiä, kotiinsa kiirehtiviä työläisiä - hahmoja vailla muotoja. Mustat aukot ympäröivät minut edestä, takaa, sivulta, menevät lävitseni ja yhtäkkiä ohittavat minut. Niillä on kiire viitoittaa tietä, siirtyä kuivan maneesiaukion laitimmaiseen nurkkaan. Ihmisten kuoliaaksi talloman aukion halkeamista nousee savua. Paksun harmaan savun alla aukio on täynnä maata nokkivia lintuja. Silloin näen oman kuolinilmoitukseni. On tullut hetkeni kadota tuohon tallottuun maahan.

Sinä yönä kotitaloni seinät kuulevat lohduttoman itkuni. En enää huomaa, kuinka aurinko nousee ja laskee. Elämän äänet eivät enää tavoita minua. Arjen orkesterin soitto on kadottanut nuottinsa. Sydämeni syke hidastuu. En saa happea, vajoan polvilleni, ryömin nelinkontin. Mihin katosivat elämänvoimani, selviytymisvaistoni, haluni elää. Käteni eivät enää nouse. Avunhuutoni hajoavat kuivaan tomuun. Olen yksin.

Lämmin kevätaurinko saa minut siristelemään silmiäni. Havahdun ja nostan katseeni kevään valon kullatessa väsyneet kasvoni. Jossain tunnelin päässä pilkahtaa valo. Havahdun uuden kotimaani metsästä likaise-na, vaatteet riekaleina, kitara olalla, passi taskussa ja euron kolikko kädessä.

Kuva: Daniel Tuttle on Unsplash

Kaikki on tapahtunut nopeasti. Yhtäkkiä minulla on kännykkä, puhtaat vaatteet, lompakko - rahaa ja pankkikortti – elämä pullollaan asioita, joita olen hädin tuskin aiemmin tiennyt olevan olemassa. Kaikki on hetkessä uutta. Löydän elämänkumppanin ja minusta tulee kauniin Suomi-neidon isä. Poskeni saavat takaisin värinsä, kehoni voimat palautuvat. Kuinka hienoa onkaan istua pilven reunalla. Eihän tässä voi olla enää koskaan mitään hätää, eihän. Tässä pilven reunalla, auringon säteen suojassa olen saanut rauhan sieluuni.

Aikaa kuluu ja minulle alkaa tuottaa vaikeuksia tulla ajoissa kotiin. Myöhästyn busseista, toisinaan en tule kotiin yöksi ollenkaan. Unohdan senkin, että minulla on nykyään koti ja puhelin. En osaa enkä tajua käyttää sitä. En ymmärrä, miksi elämänkumppani on yhtäkkiä minulle vihainen. En voi käsittää hänen kiukkuaan.

Erkaannun yhä kauemmas perheestäni ja kadun varjot alkavat taas saavuttaa minua. Suhtaudun ylimielisesti minulle tarjottuihin päihteisiin. Mietin itseskeni, mitä, häh, eihän tällaiset pikku pillerit voi tehdä mulle mitään. Ajatus on naurettava mulle, joka olen pistänyt raakaa oopiumia suoneen ja heroiniä kyytipojaksi. Loppujen lopuksi mulla kesti pari vuotta myöntää, että olen taas koukussa, tällä kertaa subu-koukussa, tapojeni orjana. Huomasin ajautuneeni niin pahaan päihdekierteeseen, että mun oli pakko avata suuni ja pyytää apua. Siinä vaiheessa ainoa mulle tarjottu hoito oli korvaushoito. Taysin päihdelääkärin mukaan taustani oli astetta rankempi, ja vielä riskiryhmään kuuluvana pääsin jonon ohi. No, aloitin korvaushoidon samalla aineella, mistä ongelmatkin olivat alun perin tulleet. Ja hetken kuluttua huomasin olevani enemmän ongelmassa kuin ennen hoitoa. Olin jälleen kerran hypännyt syvään päähän ja uppoamassa. Varsinaisen päihdeongelmani hoidon kanssa tällä kaikella ei ollut lopulta mitään tekemistä. Olin unohtanut kysyä itseltäni miksi ja kenen takia itse asiassa edes olin mennyt hoitoon. Tajusin livenneeni tilanteeseen, jossa 20 vuotta elämästäni oli tyystin kadonnut, aika, josta puolia en edes muista. Arkeani ei enää haitannut ainoastaan yhä paheneva päihderiippuvuus ja sen mukanaan tuomat muistikatkokset, myös fyysinen kehoni oli tullut tiensä päähän: toinen puoli sydämestäni oli lakannut toimimasta enkä juurikaan enää jaksanut liikuttaa keuhkojani. Musta varis oli laskeutunut olkapäälleni.

Siinä kerran sitten joku tuli maininneeksi mulle, että stadissa on joku vanha juoppo, joka on juonut itselleen ammatin. Se toimii nyt kokemusasiatuntijana ja auttaa toisia päihteiden kanssa kamppailevia. Se ikään kuin käyttää omaa kokemustaan työkaluna, mulle sanottiin. Sain tyypistä kertovan artikkelin nenäni alle ja kehotuksen lukea se. Suhtauduin asiaan hieman varauksella – Tallinnasta itsensä Suomeen narkanneelle katujätkälle tutustuminen moiseen työkaluun aiheutti lähinnä huvitusta. Päihderiippuvaiset kun olivat omassa maassani lähinnä yhteiskunnan pohjasakkaa, ihmisjätettä, toivottomia tapauksia ja kulueriä.

Artikkelin luettuani nukuin yön yli ja otin kokemusasiatuntijakoulutuksen puheeksi kuntouttavassa työtoiminnassa, jossa siihen aikaan tapasin käydä. Minut ohjattiin asiasta tietävän ihmisen puheille, ja jo kuukauden sisällä tuon kohtalokkaan artikkelin lukemisesta, tapasin hyväntahtoisen Keijo-tädin, joka toivotti minut tervetulleeksi opiskelemaan kokemusasiatuntijaksi. Oli ihmeellistä, miten asiat vain yhtäkkiä alkoivat loksahdella paikoilleen, miten itseluottamukseni kasvoi, miten kysymykseni saivat vastauksia. Kuinka ihanaa oli yhtäkkiä nähdä maisema, joka näkyi kaikissa sateenkaaren väreissä ja ihmisten katseessa oli silkkaa iloa. Minusta oli tullut minun tarinani. Minun tarinastani osa minua. Minua - ihmistä. Ihmistä, joka on nähnyt, miten toinen ihminen kuolee ja toinen syntyy.

Koulutuksen jälkeen minua pyydettiin jäämään kokemuspohjaiseksi työkokeilijaksi. Olin lopulta kahdessa ryhmässä mukana. Opin uutta ohjaamisesta, ihmisten kanssa olemisesta, auttamisesta, ihmisyysdestä. Oma-aloitteisuuteni avasi uuden oven ja astuin sen takaa nouseviin rappusiin, yhden pienen askelman kerrallaan. Nyt löydän itseni luennoimasta, katkolta puhumasta ja rohkaisemasta toisia elämän karusellissa uupuneita kanssamatkustajia. Seison poliisiammattikorkeakoulun opiskelijoiden edessä. Olen mukana haastatteluissa, neuvomassa ja auttamassa, ymmärtämässä ja toivoa antamassa. Löydän itseni aamulla kello seitsemän kansanedustajan kotoa palaverista. Löydän itseni valmentamasta kuntouttavan työtoiminnan sote-pajalaisia. Parissa vuodessa olen onnistunut tiputtamaan korvaushoitolääkkeeni annoksen 20 millistä yhteen. Pari askelta vielä ja sekin jää taakse - työkalupakkini on yhtä kokemusta rikkaampi. Seison vahvasti jaloillani, rinta avoinna, vedän keuhkot täyteen ilmaa ja hengitän rauhallisesti ulos. Ihmettelen itsekseni, voiko tämä kaikki olla totta.

Sinä kylmänä pakkaspäivänä synnyin tähän maailmaan kuolleena. Isäni toi äidilleni sairaalaan yhden tummanpunaisen ruusun. Kun äitini palasi kanssani kotiin, hän sai tietää, että rakas isäni on juonut perheemme kaikki säästöt. Useasti äitini sai neuvolassa kuulla, että hänen poikansa ei elä ensimmäistä elinvuotta pidemmälle. Kohtasin elämäni aikana kuoleman useasti ja meistä tuli hyviä ystäviä. Nyt en ole nähnyt mustaa varistani pitkään aikaan. Aina välillä olen kuin näkevinäni sen varjon pääni yläpuolella kuin muistuttamassa menneestä.

6 KEIJO-kokemusasiantuntijakoulutus Pirkanmaalla

Lotta Karvonen & Mikaela Paakkunainen

Elokuussa 2018 alkaneen KEIJO-hankkeen kohderyhmänä olivat rikos- ja päihdetaustaiset henkilöt, joiden oma toipuminen päihderiippuvuudesta oli jo edennyt ja heidän tavoitteenaan oli suunnata kohti opintoja tai työelämää. Hankkeessa kehitettiin laaja koulutuskokonaisuus, jonka avulla vahvistettiin kohderyhmän työllistymismahdollisuuksia ja yhteiskuntaan kuulumisen kokemusta. Tässä artikkelissa kuvataan Pirkanmaalla toteutettua koulutusta, toimintamallin kehittämistä ja integroimista kasvatusta ja ohjausalan tutkintoon. Lisäksi käydään läpi valmistuneiden kokemusasiantuntijoiden erilaisia polkuja kohti työelämää tai opintoja sekä sitä, mitä tapahtuu hankkeen päättymisen jälkeen.

Pirkanmaalla kehitettiin hankkeen tavoitteiden mukaisesti työllistymistä tukeva koulutusmalli, joka perustuu kokemusasiantuntijuuteen ja sen ammatilliseen hyödyntämiseen. Koulutusmallin kehittämisen lisäksi tavoitteena oli edistää kokemusasiantuntijoiden työllistymistä sekä koulutuksen tunnistamista suhteessa koulutusjärjestelmään ja työmarkkinoihin. Kokemusasiantuntijakoulutus kehitettiin *kokemusasiantuntijana ja vertaisohjaajana toimimisen* (200sp) tutkinnon osan ammattitaitovaatimusten pohjalta. Nämä ammattitaitovaatimukset avataan myöhemmässä aluvuossa. Koulutuksen sisältö koostuu kahdesta toisiaan tukevasta kokonaisuudesta; oman toipumisprosessin ohjatusta läpikäymisestä ja tiiviistä työhönvalmennuksesta.

Koulutukseen valikoituminen tapahtui haastattelujen perusteella. Ohjaajien lisäksi haastatteluissa mukana oli mahdollisuuksien mukaan myös KEIJO-hankkeessa työkokeilussa oleva kokemusasiantuntijakoulutuksen käynyt kokemusohjaaja. Haastatteluissa keskusteltiin hakijan elämäntilanteesta, rikos- ja/tai päihdetaustasta, asenteista viranomaisia kohtaan, henkilökohtaisista tavoitteista, tukiverkostosta ja voimavaroista. Kokemusasiantuntijana toimiminen edellyttää riittävän pitkälle edennyttä kuntoutumista, mutta toisaalta sitä on perusteltu kuntouttavalla vaikutuksella (Hietala & Rissanen 2015, 12). Kokemusasiantuntijakoulutuksen ei ollut tarkoitus olla kuntoutusryhmä, vaikka siihen kuuluikin paljon kuntouttavia elementtejä. Tämän vuoksi jo haastatteluvaiheessa selvitettiin, minkälaiset tukiverkostot hakijalla on ja kuinka hän huolehtii

omasta jaksamisestaan arjessa. Vaikka haastatteluvaiheessa useat kokivat, että voimavarat riittävät hyvin koulutukseen sen keston vuoksi, tuli joillekin yllätyksenä koulutuksen henkinen kuormittavuus.

Suomessa eri kokemusasiantuntijakoulutuksia on järjestetty muutaman päivän mittaisista koulutuksista useita kuukausia kestäviin koulutuksiin. Pirkanmaan koulutuksen kestoa haettiin kokeilemalla eripituisia kokonaisuuksia, jotka olivat kestoaltaan 8–12 viikkoa, mutta vakiintui lopulta 10 viikkoon. Kokemusasiantuntijuus vaatii kehittyäkseen riittävästi aikaa, mikä otettiin huomioon koulutusten pituuksia suunniteltaessa ja kokeiltaessa. Useamman viikon mittainen koulutus mahdollistaa oman ajattelun ja ammatillisuuden kehittymisen.

Ryhmien koot vaihtelivat 2–10 valmistuneen kokemusasiantuntijan välillä. Joidenkin koulutautuvien koulutus keskeytyi erinäisistä syistä. Yleisimpiä syitä keskeytymiselle olivat päihteiden käytön uudelleen aloittaminen sekä koulutuksen huono ajoitus toipumiseen tai elämäntilanteeseen nähden.

Lähiopetusta oli koko hankkeen ajan kolmena päivänä viikossa, maanantaina, tiistaina ja perjantaina neljä tuntia kerrallaan. Koulutautuneet kokivat päivittäisen sekä viikoittaisen työskentelymäärän sopivana. Myös viikkojen rytmitys koettiin toimivana ja välipäivät antoivat koulutautuville aikaa prosessoida alkuvuokosta käytyjä asioita. Viikon aloittaminen ja lopettaminen yhdessä koettiin tärkeäksi niin koulutautuvien kuin myös ohjaajien näkökulmasta. Itsenäistä työskentelyä tuli oppimispäiväkirjan, kotitehtävien, ryhmänohjauksen sekä oman tarinan työstämisen muodossa vaihtelevissa määrin koulutuksesta riippuen.

KOULUTUKSEN INTEGROINTI KASVATUS- JA OHJAUSALAN TUTKINNONOSAAN

Rikos- ja päihdetaustaisten oppimisen haasteet

Valtaosalla päihde- ja rikostaustaisista henkilöistä on oppimisvaikeuksia, jotka ilmenevät usein jo peruskoulun aikana. Oppimisvaikeuksien tiedostamattomuus ja epäonnistumiset koulussa vaikuttavat negatiivisesti opiskelumotivaatioon sekä asenteisiin koulua ja opiskelua kohtaan, mikä saattaa ajaa menestyksen jahtamiseen tai vaihtoehtoisesti päihteiden ja rikosten pariin. Oppimisvaikeudet voivat altistaa myös itsetunnon ja mielenterveyden ongelmille. Epäonnistumisen ja häpeän kokemukset ovat merkittävä riskitekijä psyykkiselle hyvinvoinnille ja saattavat vaikuttaa negatiivisesti opintojen etenemiseen. (Koski & Miettinen 2007, 39, 59; Saarelainen & Haapasalo 2010, 6.)

Oppimisvaikeuksiin liittyvät epäonnistumisen kokemukset, häpeän tunteet ja itsetunnon kolhut aiheuttavat usein enemmän vaikeuksia kuin itse oppimisen haasteet. Tämä johtaa usein ongelmien salailuun läheisiltä sekä sellaisten opiskelu- tai työtehtävien välttelyyn, joissa ongelmat voisivat tulla esiin. Monet tunnistavat ja tiedostavat oppimisvaikeutensa vasta aikuisena. Tämä saattaa olla hämmentävä kokemus ja aiheuttaa ristiriitaisia tunteita ja kysymyksiä. Oman selviytymisen kannalta on tärkeää saada asiallista tietoa oppimisvaikeuksista. (Saarelainen & Haapasalo 2010, 11.)

Pirkanmaalla toteutetuissa koulutuksissa ilmeni koulutautuvien aikaisempien opintojen puutteellisuus tai keskeytyminen, negatiiviset muistot ja kokemukset kouluajoista sekä vaikeudet nähdä itseään kyvykkäänä opiskelijana. Erilaiset keskittymiseen liittyvät haasteet olivat yleisiä koulutautuvien keskuudessa.

Koulutuksessa pyrittiin vahvistamaan onnistumisen kokemuksia sekä omien vahvuuksien tunnistamista antamalla positiivista ja kannustavaa palautetta. Keskustelun ja erilaisten tehtävien avulla tarkasteltiin sitä, minkälainen oppija itse on, minkälaisia haasteita oppimiseen saattaa liittyä sekä etsittiin itselle luontaisimpia tapoja oppia. Itselle sopivien oppimistapojen löytäminen vahvistaa myös positiivista näkemystä itsestään opiskelijana. Monille tämä sopiva tapa oli vuorovaikutuksessa tapahtuva oppiminen ja itsenäinen työskentely koettiin haastavaksi. Koulutuksessa pyrittiin vahvistamaan erilaisia oppimisen taitoja ja itsenäistä työskente-

KEIJO-hankkeen kokemusasiantuntijakoulutuksen sisältöä ja rakennetta suunniteltaessa lähdettiin epämuodollisen oppimisen näkökulmasta ja siitä, miten tutkinnon osan ammattitaitovaatimukset käännetään käytännön työtehtäviksi. Tällöin puhutaan opinnollistamisesta, jossa aidon työympäristön tehtävät muutetaan osaamispisteiksi ja työtä tarkastellaan opintojen edistämisen näkökulmasta. Yhteistyötä tehdään alan ammatillisen opettajan ja työympäristön ohjaajan kanssa. (Haapala 2014, 10-11.)

Opinnollistaminen ja tutkinnon osan suorittaminen näytöillä käytännön työssä madaltavat kynnyksiä lähteä opiskelemaan rikos- ja päihdetaustasta tai mahdollisista oppimisen haasteista huolimatta. Näytöillä suorittaminen mahdollistaa opiskelun myös heikommassa taloudellisessa tilanteessa, sillä tutkinnon osan suorittaminen ei vaikuta esimerkiksi työllisyysetiin. Tämä on tärkeä huomioida, sillä Pirkanmaan kokemuskokemusten mukaan valtaosa kokemusasiantuntijoista saa pääasiallisen toimeentulonsa eri etuuksista. Osaamisen osoittaja eli näyttötutkinnon suorittaja otetaan oppilaitokseen opiskelijaksi, mutta sitä ei katsota täysipäiväiseksi opiskeluksi. Opinto-oikeutta voidaan joustavasti jatkaa, jos opiskelija haluaa jatkaa tutkinnon loppuun tai suorittaa useamman osan. Tutkinnon osan suorittamista avataan myöhemmin tässä artikkelissa.

Ammattitaitovaatimukset työskentelyn pohjana

Pirkanmaalla järjestettävä kokemusasiantuntijakoulutus pohjautui kasvatus- ja ohjausalan ammattitutkinnosta löytyvään *kokemusasiantuntijana ja vertaisohjaajana toimimisen (20 osp)* tutkinnonosaan ja koulutus on kehitetty tutkinnonosan ammattitaitovaatimusten pohjalta. Kokemusasiantuntijana ja vertaisohjaajana toimimisen tutkinnon osan ammattitaitovaatimukset ovat kuvattu alla olevassa taulukossa. Tutkinnon osan ja koulutuksen sisältöjen integroinnissa tavoitteena oli, että kokemusasiantuntijakoulutuksessa henkilö saa tutkinnon osan ammattitaitovaatimuksia vastaavan tietopohjan. Koulutuksen sisällön suunnittelussa hyödynnettiin Mielen avain –hankkeessa toteutetun kokemusasiantuntijakoulutuksen sisältörunkoa, peilaten siihen tutkinnon osan ammattitaitovaatimuksia. Mielen avain –hankkeessa kehitettiin mielenterveys- ja päihdekuntoutujien kokemusasiantuntijakoulutus, jonka tavoitteena oli antaa osallistujille valmiudet toimia kokemusasiantuntijana asiakaslähtöisyyden sekä palveluiden kehittämisessä yhteistyössä ammattilaisten kanssa (Falk, Kurki, Kankaanpää & Sinkkonen 2013, 20).

TUTKINNONOSAN AMMATTITAITOVAATIMUKSET

Opiskelija osaa hahmottaa kokemusasiantuntijuuden periaatteet ja monimuotoisuuden sekä merkityksen osana toimintaympäristöä

Opiskelija osaa toimia monialaisen työyhteisön ja verkoston jäsenenä

Opiskelija osaa toimia palvelujärjestelmässä

Opiskelija osaa ohjata vertaisryhmää

Opiskelija osaa käyttää omaa kokemusasiantuntijuuttaan työvälineenä

Opiskelija osaa arvioida ja kehittää omaa osaamistaan ja ammatillisuuttaan

TAULUKKO 1. Kokemusasiantuntijana ja vertaisohjaajana toimimisen ammattitaitovaatimukset (Opintopolku 2020).

Opiskelija osaa hahmottaa kokemusasiantuntijuuden periaatteet ja monimuotoisuuden sekä merkityksen osana toimintaympäristöä. Kouluttautuminen kokemusasiantuntijaksi tai kokemusasiantuntija-tehtävissä toimiminen voi olla tärkeä vaihe rikos- ja päihdetaustaisen kuntoutumista ja elämässä eteenpäin siirtymistä. Se on osa siirtymää avun vastaanottajasta sen antajaksi tai palvelujen kehittäjäksi. Kokemusasiantuntija toimii muun muassa asiakkaan aseman vahvistajana ja ennakkoluulojen murtajana ja siksi kokemusasiantuntijan tulee tunnistaa roolinsa sekä oma toimintakenttensä. (Opintopolku 2020.) Pelkkä kokemus ei riitä tekemään kouluttautuvasta kokemusasiantuntijaa. Kokemusten hyödyntäminen edellyttää koulutusta, johon sisältyy teoreettista tietoa sekä erilaisissa tehtävissä vaadittavia valmiuksia ja taitoja. Kehittämistyö ja kokemusasiantuntijana toimiminen edellyttävät myös riittävän pitkälle edennyttä kuntoutumisprosessia, kykyä omien kokemusten reflektointiin sekä ammattilaisten kanssa tehtävään yhteistyöhön. (Hietala & Rissanen 2015, 14.) Kouluttautuvan tulee ymmärtää koulutuksen merkitys omassa prosessissaan sekä kokemusasiantuntijuuteen kasvamisessa (Opintopolku 2020).

Opiskelija osaa toimia monialaisen työyhteisön ja verkoston jäsenenä. Tutkinnon osan ammattitaitovaatimukset edellyttävät, että kokemusasiantuntija tunnistaa sekä oman työnsä että ei-kokemustaustaisen, ammatillisen työn merkityksen, niiden suhteen toisiinsa ja osaa toimia rakentavasti yhteistyössä, ammatillisesti omat asenteensa tunnistaen. Kokemusasiantuntija toimii ammatillaisen työparina ja työssä täytyy tuoda omia havaintojaan ja tietämystään esiin. Ammattitaitovaatimuksissa edellytetään myös kykyä työn aikataulutukseen, työn ja vapaa-ajan rajojen asettamiseen sekä omasta hyvinvoinnista ja jaksamisesta huolehtimiseen. (Opintopolku 2020.)

Opiskelija osaa toimia palvelujärjestelmässä. Kokemusasiantuntijoilla on äärimmäisen tärkeää kokemusta palveluiden käyttämisestä ja niiden kohteena olemisesta, mikä kokemusasiantuntijan tulee palveluiden arvioinnissa ja kehittämisessä osata ammattitaitovaatimusten mukaisesti hyödyntää. Kokemusasiantuntijan yksi keskeisistä tehtävistä on toimia niin sanotusti tulkina asiakkaiden, ammattilaisten ja palvelujärjestelmän välillä ja ammattitaitovaatimuksissa edellytetäänkin, että kokemusasiantuntija ymmärtää eri toimijoiden tehtävät palvelujärjestelmässä ja osaa toimia haastavissakin tilanteissa ammatillisesti. Ammattitaitovaatimuksissa edellytetään näiden haastavien tilanteiden ratkaisemiskykyä ja toisaalta työnohjauksen ja työyhteisön tuen merkityksen ymmärtämistä kyseisissä tilanteissa. (Opintopolku 2020.)

Opiskelija osaa ohjata vertaisryhmää. Kokemusasiantuntijalta edellytetään kykyä suunnitella ja toteuttaa ryhmätoimintaa omaa kokemusasiantuntijuuttaan hyödyntäen. Ryhmätoiminnassa voi tulla vastaan haastaviakin tilanteita ja siksi kokemusasiantuntijan tulee noudattaa ryhmän ohjaamisessa eettisiä periaatteita. Lisäksi kokemusasiantuntijalta odotetaan kykyä arvioida ryhmää, sen vaiheita sekä ryhmäläisiä. Kokemusasiantuntijat voivat joutua ajoittain haastavien tilanteiden eteen esimerkiksi tuttujen asiakkaiden kohtaamisen kautta, kun oma rooli palveluiden käyttäjästä niiden kehittäjäksi onkin muuttunut. Näihin tilanteisiin on kokemusasiantuntijan työssä varauduttava. Ammattitaitovaatimuksissa edellytetään myös omien kokemusten kertomisen rajaamisesta, mikä tukee myös työssä jaksamista sekä yksityisyyden rajaamista. (Opintopolku 2020.)

Opiskelija osaa käyttää omaa kokemusasiantuntijuuttaan työvälineenä. Koulutuksen sekä tutkinnon osan keskeisenä ajatuksena on oman kokemuksen kääntäminen voimavaraksi ja työkaluksi, jota oppii hyödyntämään ammatillisesti. Siksi omien kokemusten reflektointi ja läpikäyminen on edellytys, jotta pystyy tarkastelemaan kokemuksiaan neutraalisti eri näkökulmista ja pystyy jalostamaan näitä näkökulmia työssään. Kokemusasiantuntijan tulee ymmärtää, mitkä tekijät ovat vaikuttaneet omaan kuntoutumiseen ja sitä kautta luoda toivoa selviytymisestä muille. Kokemusasiantuntijoilla on suuri vastuu, sillä he toimivat vaietun ryhmän äänenä esimerkiksi vaikuttamistehtävissä oikeanlaisen tiedon välittäjänä ja ennakkoluulojen murtajana, kuten ammattitaitovaatimuksissa todetaan. Tällöin on tärkeää, että kokemusasiantuntija ymmärtää roolinsa

ja vastuunsa, ja osaa toimia ammattinsa mukaisesti omaa kokemusta hyödyntäen. Esiintyminen on vahvasti läsnä kokemusasiantuntijan työssä ja siksi esiintymis- ja vuorovaikutustaitoja on kehitettävä jatkuvasti. (Opintopolku 2020.)

Opiskelija osaa arvioida ja kehittää omaa osaamistaan ja ammatillisuuttaan. Ammattitaitovaatimuksissa edellytetään oman työn arviointia ja kehittämistä monipuolisesti ja perustellen. Koulutuksessa ja ammattitaitovaatimuksissa palautteen antaminen ja vastaanottaminen ovat merkittävässä roolissa oman ammatillisuuden kasvussa ja kehittämisessä. Kehittämiskohteiden lisäksi kokemusasiantuntijan tulee tunnistaa omat vahvuutensa työssään. (Opintopolku 2020.)

Ammattitaitovaatimukset käytännön toteutuksessa

Koulutuksen alkupuoliskolla kokemusasiantuntijuuden käsitettä avattiin tarkastelemalla tutkinnon osan kriteerien mukaisesti kokemusasiantuntijuuden eri tasoja ja muotoja sekä erilaisia toimintaympäristöjä. Koulutuksen tavoitteena oli saada osallistujat näkemään asiat myös isommassa mittakaavassa, yhteiskunnallisella tasolla, jotta he hahmottaisivat mahdollisuutensa toimia palveluiden kehittäjänä, vaikuttajana ja suuremman ryhmän äänenä. Ammattilaisia hyödynnettiin koulutuksessa vierailujen muodossa. Heidän tarkoituksenaan oli tuoda esille omia kokemuksia ja näkemyksiä työparityöskentelystä kokemusasiantuntijan kanssa ja siten tuoda koulutautuville esiin heidän rooliaan kokemusasiantuntijana ammattilaisen työparina. Esimerkit työparityöskentelystä näyttäytyivät koulutuksessa erittäin hyödyllisinä ja antoisina.

Monialaisen työyhteisön tai verkoston jäsenenä toimiessa sekä kokemusasiantuntijan että ammattilaisen on tärkeää kokea toistensa erilainen osaaminen rikkautena. Koulutuksessa tarkasteltiin omia asenteita eri toimijoita ja viranomaisia kohtaan sekä pohdittiin kokemusasiantuntijan roolia suhteessa ei-kokemustaus-taisiin työntekijöihin ja heidän kanssaan toimimiseen. Lisäksi koulutautuvia rohkaistiin tuomaan esiin omia havaintojaan ja kokemuksiaan ammattilaisten kanssa työskentelystä.

Hietala ja Rissanen (2015) nostavat myös esiin kokemusasiantuntijoiden merkityksen ammattilaisten tekemälle työlle sekä palveluiden kehittämiselle. Kokemusasiantuntijoiden tarjoama tieto on merkityksellistä, kun kehitetään käytännön asiakastyötä, sosiaali- ja terveydenhoitojärjestelmää, palveluja sekä ammatillista koulutusta. Työntekijöille todellisiin kokemuksiin perustuva tieto sairastamisesta, kuntoutumisesta ja kuntoutujien arjesta sekä eri asiakasryhmien palvelujen sisällöistä, vuorovaikutuksesta ja järjestelmän toimivuudesta on merkittävää ja tarjoaa ”ruohonjuuritason” näkemystä. Kokemusasiantuntijoiden tieto on avuksi myös pitkäjänteisessä palveluiden kehittämisessä, asiakaslähtöisyyden vahvistamisessa sekä palvelujärjestelmän pirstaleisuuden ja avun saatavuuteen liittyvien ongelmien korjaamisessa. Parhaimmillaan kokemusasiantuntijoiden tieto täydentää palvelujärjestelmän, ammattilaisten ja asiantuntijoiden osaamista. (Hietala & Rissanen 2015, 11.)

Koulutuksessa perehdyttiin laajasti palvelujärjestelmään. Koulutautuvilla tulee olla mahdollisimman laaja käsitys palvelujärjestelmän eri tahoista, joissa he voivat työskennellä ja joiden palveluiden piiriin he voivat ohjata tukea tarvitsevia. Palvelujärjestelmän hahmottamista ja osaamista kehitettiin vierailijoiden, tutustumiskäyntien ja erilaisten tehtävien avulla. Koulutautuvien ymmärrys erilaisista palveluista lisääntyi myös muiden elämäntarinoita ja kokemuksia kuuntelemalla. Jokaisella on ollut oma polkunsä toipumisessa ja he ovat olleet erilaisten palveluiden piirissä. Tarinoissa näkyi laajasti niin julkisen, yksityisen kuin kolmannen ja neljännen sektorin palvelut. Koulutautuville painotettiin kokemusasiantuntijuuden merkitystä suhteessa palvelujärjestelmään; sen tulkkaukseen, arviointiin ja kehittämiseen liittyen. Koulutuksen alkaessa koulutautu-

vat pohtivat tarkasti omaa toipumistaan ja peilasivat asioita omaan menneisyyteensä, kun taas koulutuksen edetessä he alkoivat liittää omia kokemuksiinsa osaksi laajempia, yhteiskunnallisia kokonaisuuksia. Tätä kautta koulutautuvien ajatusmallit ja näkökulmat kehittyivät kohti ammatillisempaa suuntaa ja he alkoivat tuoda esiin kehittämissideita päihde- ja mielenterveyspalveluihin.

Koulutuksessa ryhmänohjaustaitoja kehitettiin hankkimalla tietoa ryhmien erilaisista muodoista, ryhmädynamiikasta sekä ryhmänohjauksesta. Yhteistyötä tehtiin Tampereen Vieroitushoitoyksikön ja A-klinikayhteisön kanssa, jossa koulutautuvat saivat ohjata ryhmiä yksikön asiakkaille. Koulutuksessa käytiin läpi kokemusasiantuntijan roolia ohjaajana toimiessa sekä siihen liittyvää rajaamista. Lisäksi harjoiteltiin oman työn aikatauluttamista ja siinä pysymistä.

Lähiopetus loi arkeen rytmiä ja rutiinia, kotitehtävät ja oman tarinan työstäminen taas lisäsivät vastuuta itsenäiseen työskentelyyn ja aikarajoista huolehtimiseen. Koulutautuvien on tärkeää ymmärtää työn ja vapaa-ajan rajat ja siten edesauttaa työssä jaksamistaan.

Oman toipumisprosessin läpikäyminen koostui oman elämän jäsentämisestä tarinan muotoon. Oma tarinaa työstettiin erilaisin menetelmin ja tehtävin ja se pyrittiin jäsentämään selkeäksi kokonaisuudeksi lapsuudesta nykyhetkeen. Lopputyönä jokainen kertoi oman tarinansa ryhmälle ja nämä videoitiin. Tämän pohjalta koulutautuvat pääsivät oppimaan, mitä he haluavat kuulijoille kertoa omasta elämästään, kun tulevaisuudessa valmistuneina kokemusasiantuntijoina kertovat omaa tarinaansa muille. Koulutuksen aikana pohdittiin paljon sitä, millaisia asioita omassa tarinassaan on hyvä tuoda esille, ja mitä jättää pois. Tärkeintä on huomioida, että oma tarina koostuu jo käsitellyistä asioista eli arvista - ei haavoista.

Oman kokemuksen käyttäminen työkaluna vaatii reflektiokykyä, mitä harjoiteltiin koko koulutuksen ajan. Toisaalta oman tarinan jakaminen ja kokemusten hyödyntäminen erilaisin tavoin ovat yhä toipumista ja kuntoutumista. Kokemusasiantuntijalta odotetaan kuitenkin kykyä tarkastella omia kokemuksiaan eri näkökulmista neutraalisti sekä ammatillisesti. Ammatillisuutta kehitettiin ja omaa jaksamista tuettiin harjoittelemalla omien rajojen tunnistamista ja erottamista yksityisen ja julkisen tiedon välille. Kokemusasiantuntijankaan ei tarvitse jakaa itsestään kaikkea, vaan esimerkiksi omia kipeitä kohtia tai läheisiä saa ja pitääkin suojella.

Tiiviin työhönvalmennuksen tavoitteena oli kehittää työelämän keskeisiä perustaitoja sekä vuorovaikutusta, tutustua kokemusasiantuntijan toimintakenttään sekä oppia soveltamaan kokemusasiantuntijuutta ammatillisesti. Omien vahvuuksien ja kehittämiskohteiden tunnistamista harjoiteltiin erilaisten tehtävien avulla. Niitä tarkasteltiin myös suhteessa arkielämään, opiskeluun ja työelämään sekä kokemusasiantuntijana toimimiseen. Oppimispäiväkirjan kirjoittaminen oli koulutautuville yksi keino arvioida oman osaamisen ja ajattelun kehittymistä. Koulutuksessa harjoiteltiin myös palautteen antamista ja vastaanottamista.

Erilaisten asiakkaiden kohtaamiseen liittyen vuorovaikutustaitoja harjoiteltiin koko koulutuksen ajan. Koulutautuvien työelämätaitoja ja ammatillisuutta kehitettiin opiskelemalla erilaisia vuorovaikutusmenetelmiä ja -taitoja, kuten motivoiva keskustelu, dialogisuus ja aktiivinen kuuntelu sekä väkivallaton vuorovaikutus. Lisäksi vuorovaikutustaitoja kehitettiin esiintymisen näkökulmasta ja sitä harjoiteltiin koulutuksen alusta alkaen. Lyhyistä harjoituksista siirryttiin pikkuhiljaa kohti oman tarinan esittämistä.

Pirkanmaalla huomattiin kokemusasiantuntijatoiminnan tukevan koulutautuvien kokonaisvaltaista hyvinvointia, aina arjen rytmittämisestä vaikeiden asioiden käsittelyyn saakka. Kokemusasiantuntijatoiminta tarjoaa mahdollisuuden vaikuttaa, opiskella, kehittää itseään ja kokea itselleen merkityksellisiä asioita. Osallisuuden kokemukset ja uuden identiteetin rakentaminen ovat keskeisiä asioita tulevaisuuden suunnittelun kannalta. On eri asia, mieltääkö ihminen itsensä kuntoutujaksi vai kokemusasiantuntijaksi. (Hietala & Rissanen 2015, 12.)

RYHMÄ JA VERTAISUUS TYÖSKENTELYN YTIMESSÄ

Yleisesti vertais- ja kokemusasiantuntijatoimintaan osallistuminen voi tukea toimijoiden hyvinvointia kokonaisvaltaisesti. Se tarjoaa yhteisöllisyyttä ja vastavuoroista vertaistukea, mahdollisuuden arvostetuksi tulemiseen, myönteiseen identiteetin muuttamiseen ja kuulluksi tulemiseen. Vertaisuus ja kokemusasiantuntijuus tarjoavat osallisuuden kokemuksia ja mielekästä toimintaa tärkeiksi koettujen asioiden puolesta. (Tourunen ym. 2019, 30.) Aiemmissa luvuissa mainittu vuorovaikutuksessa oppiminen koettiin koulutuksessa yhtenä tärkeänä tekijänä. Tässä luvussa kerrotaan ryhmän, vuorovaikutuksen ja vertaisuuden merkityksestä Pirkanmaan kokemusasiantuntijakoulutuksessa.

Ryhmään kiinnittymiseen saattaa liittyä epävarmuutta, erilaisia toiveita ja odotuksia, kuten toive hyväksytyksi tulemisesta tai tarve tuntee olevansa tasavertainen muiden kanssa etenkin, jos osallistujilla on aiempia negatiivisia kokemuksia ryhmässä toimimisesta. Aiempien huonojen ryhmäkokemusten tilalle on kuitenkin mahdollista saada korjaavia kokemuksia onnistuneesta, tukea antavasta ja välittävästä ryhmästä. Positiivinen ryhmäkokemus voi tehdä mahdolliseksi luottamuksen syntyminen ja liittymisen toisiin ihmisiin sekä erilaisiin ryhmiin. Uudet onnistumisen kokemukset ja rohkeus liittyä ryhmiin tarjoavat valmiuksia toimia erilaisissa rooleissa ja yhteisöissä sekä avaavat mahdollisuuksia monipuoliseen elämään ja itsensä toteuttamiseen. (Saarelainen & Haapasalo 2010, 18.)

Koulutuksen aikana kouluttautuvat käsittelevät omaa itseään ja menneisyyttään hyvin kokonaisvaltaisesti. Oman tarinan työstämisen kautta kouluttautuvat kertoivat muistaneensa asioita, joita luulivat jo unohtaneensa. Oman tarinan läpikäyminen voi olla yllättävän raskas prosessi ja siksi keskustelu prosessin herättämistä tunteista on oleellista. Lisäksi omaa toipumisprosessia käytiin läpi ryhmässä keskustellen. Ryhmän keskinäisellä kunnioituksella ja luottamuksella oli suuri merkitys siihen, kuinka syvällisesti koulutukseen osallistujat kävivät läpi koulutuksen aikana omaa elämänsä ja kokemuksiaan.

Koulutuksen rakennetta suunniteltaessa otettiin huomioon sen prosessinomaisuus, mikä pohjautuu pitkälti vertaisuuteen, toisilta oppimiseen ja vuorovaikutukseen. Jotta nämä asiat rakentuisivat ja toteutuisivat, tulee kouluttautuville antaa aikaa muodostua ryhmäksi ja ohjaajien auttaa ryhmää rakentamaan keskinäistä luottamustaan. Ryhmän muodostumiseen tulee kiinnittää erityistä huomiota etenkin yhteisön turvallisuuden, koulutuksen henkisen kuormittavuuden ja ryhmäläisten yksityisyyden näkökulmasta. Tutustuminen muihin ryhmäläisiin sekä myös omaan itseen vaatii aikaa.

Pirkanmaalla huomattiin koulutukseen osallistuvien avoimuus ryhmäläisten kesken usein jo ensimmäisistä päivistä alkaen ja siksi ryhmäytymiseen käytettiin usein suunniteltua vähemmän aikaa. Ohjaajien ja ryhmäläisten lisäksi koulutuksessa oli mukana aiemmin hankkeesta kokemusasiantuntijoiksi valmistuneita kokemusohjaajia. Sekä toisilta kouluttautuvilta että kokemusohjaajilta saatu vertaistuki koettiin koulutuksessa erittäin merkitykselliseksi.

YKSILÖLLISEN POLUN MUODOSTAMINEN

Yksilötyöskentely

Koulutuksessa tehtävä yksilötyöskentely painottui jokaisen oman henkilökohtaisen jatkopolun löytämiseen, mutta myös oman toipumisprosessin ja koulutuksessa käsiteltyjen aiheiden herättämien tunteiden ja ajatusten käsittelyyn. Ryhmäläisten välille syntyneet luottamukselliset ja avoin ilmapiiri ryhmässä helpottivat asioiden käsittelyä ryhmän kesken, mutta kaikille ryhmätyöskentely ei ollut ominaista ja jotkut kaipasivat henkilökohtaisempaa tukea. Yksilötyöskentely oli hyvin joustavaa eikä sitä ollut tiukasti rajattu - toiset tarvitsivat enemmän keskustelua kuin toiset ja tarpeelliset keskusteluaiheet vaihtelivat osallistujien välillä. Yksilötyöskentelyä liittyen tulevaisuuden suunnitelmiin ja jatkopolkuihin jatkettiin koulutuksen päättymisen jälkeen.

Pääpaino yksilötyöskentelyssä oli koulutuksen jälkeinen jatkopolku koulutukseen tai työelämään kouluttautuvan omien tavoitteiden mukaisesti. Kouluttautuvat olivat hyvin erilaisissa elämäntilanteissa koulutukseen hakeutuessaan, niin omassa toipumisprosessissaan kuin tulevaisuuden suunnitelmien kannalta. Yksilökeskusteluissa tavoitteena oli selvittää kouluttautuvien omia tavoitteita sekä voimavaroja niiden saavuttamiseksi, jolloin kannustava ja motivoiva työote oli tarpeen. Kouluttautuvien ajatukset omista mahdollisistaan olivat ajoittain aliarvioituja, toisaalta taas jotkut halusivat kiinni työelämään oman toipumisen alkuvaiheesta huolimatta. Yhdeksi haasteeksi yksilötyössä muodostuikin kouluttautuvien jatkopolutusten oikea-aikaisuus.

Jatkopolkuja suunniteltiin ja mahdollisuuksia selvitettiin yksilöllisesti kouluttautuvien kanssa. Kun kouluttautuvien koulutuksen jälkeiset tavoitteet selkenivät, otettiin yhteyttä mahdollisiin työkokeilu- sekä opiskelutahoihin yhdessä kouluttautuvan kanssa. Ohjaajat kartoittivat ensin sähköpostitse ja puhelimitse mahdollisia paikkoja, joihin kouluttautuvat olivat sitten itse yhteydessä. Ohjaajat toimivat tukena jatkopolkuihin siirtymisessä ja niihin liittyvissä käytännön asioissa. Samalla painotettiin kouluttautujille ohjaajien käytettävyyttä hankkeen loppuun asti. Ohjaajia oli mahdollisuus käyttää suosittelijana, mikä usein mainittiin jo ensimmäisen yhteydenoton aikana.

Vaikka hankkeessa valmennettiin kokemusasiantuntijoita, ei kaikkien tavoite ollut työskennellä kokemusasiantuntijana sosiaali- ja terveysalalla eikä tätä myöskään vaadittu. Siksi yksilötyössä korostuikin yksilöllisten tavoitteiden huomiointi sekä sosiaali- ja terveysalan sijaan muiden vaihtoehtojen esiin tuominen. Osa kouluttautuvista suuntautui muiden alojen töihin, kuten esimerkiksi ravintola- ja rakennusalalle. Alasta

riippumatta kouluttautuneet kokivat koulutuksen auttaneen toipumisprosessissa etenemisessä sekä antaneen valmiuksia työelämää varten.

Artikkelin kirjoittamisen loppupuolella hahmottui loppuvuotena pilotoitava yksilötyön rinnalle suunniteltu työvalmennuskurssi, jota toteutetaan yhdessä Silta-Valmennusyhdistyksen yhteisökuntoutuksen kanssa. Kurssin tarkoituksena on kohdistaa Pirkanmaalla tapahtuvaa työskentelyä entistä vahvemmin työvalmennukseen ja tarjota matalan kynnyksen toimintaa ja yksilöllistä tukea työllistymiseen sekä opintoihin hakeutumissa. Kurssi suunniteltiin 7 viikon kokonaisuudeksi.

Viikoittain olevat ryhmät koostuvat erilaisista teemoista ja ovat kaikille avoimia eivätkä ne vaadi sitoutumista. Ryhmien avoimuudella ja sitoutumattomuudella pyritään madaltamaan kynnystä osallistumiseen sekä mahdollistamaan jokaiselle itselleen tarpeelliseksi koettujen ryhmäkertojen valitseminen. Ryhmissä käsitellään erilaisia aiheita, kuten ansioluettelon tekoa, oman osaamisen kartoittamista, työhaastatteluun valmistautumista, verkaneuvontaa sekä omasta hyvinvoinnista huolehtimista. Ryhmien rinnalla kulkevaa yksilötyöskentelyä toteutetaan yksilöllisten tarpeitten ja tavoitteiden mukaisesti. Yksilöohjauksen saaminen ei edellytä ryhmiin osallistumista. Yksilötyön tavoitteena on osallistujien osaamisen kartoittaminen ja sitä kautta työelämään ja opintoihin hakeutuminen.

Erilaiset väylät koulutuksen jälkeen

Työntekijät sekä kouluttautuvat kokivat työkokeilun olevan luontainen jatkumo kokemusasiantuntija-koulutukselle. Opitun tiedon hyödyntäminen ja syventäminen käytännön työssä vahvistaa oppimista ja auttaa näkemään yhteyden näiden välillä. Työelämässä kokemusasiantuntijoiden tehtävät muotoutuvat yksilöllisesti ja kokemusasiantuntijana on mahdollista työskennellä monilla eri tavoilla ja eri rooleissa. Kokemusasiantuntija voi toimia erilaisilla nimikkeillä tehtävästä riippuen. Tehtäviin ja kokemusasiantuntijan työpanokseen vaikuttavat yksilön oma kiinnostus, valmiudet, taidot, pohjakoulutus ja kuntoutuminen (ks. myös Hietala & Rissanen 2015, 14).

Suurin osa koulutukseen osallistuneista oli kiinnostunut päihde- ja mielenterveyspalveluiden asiakastyössä työskentelemisestä. Pirkanmaalla haasteeksi muodostui mahdollisten työkokeilupaikkojen määrä suhteessa valmistuneisiin kokemusasiantuntijoihin. Tarve kokemusasiantuntijoille oli hankkeen aikana rajallinen eikä kokemusasiantuntijakoulutus ilman sosiaali- ja terveystieteiden pohjakoulutusta kannata loputtomiin alalla. Pirkanmaalla työkokeilupaiikkoja tarjosi pääasiassa järjestöt ja yhdistykset, kuten Valo-Valmennusyhdistys ry, Silta-Valmennusyhdistys ry ja KRIS Tampere ry, mutta työkokeilupaiikkoja saatiin myös julkiselle sekä yksityiselle sektorille.

Valmistuneilla ja tutkinnon osasta kiinnostuneilla oli mahdollisuus suorittaa koulutuksessa kokemusohjaajana toimiessa *kokemusasiantuntijana ja vertaisohjaajana toimimisen* tutkinnon osan, jolloin ohjaaja toimi työpaikkaohjaajana ja –arvioijana. Osaaminen osoitettiin näytöillä käytännön työtä tekemällä, jolloin työpaikkaohjaajan rooli oli merkittävä. Kokemusohjaajan työtehtäviin kuului käytännön tehtävät koulutuspäivien aikana sekä ryhmien suunnittelu ja ohjaus. Kokemusohjaajan tärkeä tehtävä oli toimia tukena kouluttautuville koulutuksen aikana sekä ohjaajille erilaisten näkökulmien esiin tuomisessa esimerkiksi ryhmänohjaustilanteissa.

Oppilaitoksen edustajan kanssa yhteistyötä tehtiin tutkinnon osan suorittamisen aloittamisessa sekä näytön arvioinnissa. Pääsääntöisesti työskentely tapahtui ohjaajan ja suorittajan välillä. Tutkinnon osan suorittamisesta opiskelija saa oppilaitoksen todistuksen ja osaamispisteitä voi hyödyntää jatko-opinnoissa.

Kuva: Jon Tyson on Unspalsh

Kokemusasiantuntijana ja vertaisohjaajana toimimisen tutkinnon osan osaamispisteitä (20osp) voi hyödyntää esimerkiksi sosiaali- ja terveysalan perustutkinnon eli lähihoitajan valinnaisissa ammatillisissa opinnoissa.

Kouluttautuvien opiskelun aloittamisessa yhteistyötä on tehty Tampereella toimivien oppilaitoksien kanssa. Tampereen seudun ammattiopisto Tredun kanssa *kokemusasiantuntijana ja vertaisohjaajana toimimisen* tutkinnon osa saatiin vakiinnutettua osaksi heidän koulutustarjontaansa. Ammatillinen erityisoppilaitos Luovi yhdessä OPIKKO-hankkeen kanssa mahdollisti myös tutkinnon osan suorittamisen, mikäli suorittajalla oli erityisiä tarpeita opiskeluun liittyen. Tampereen aikuiskoulutuskeskuksen TAKK kanssa tehtiin yhteistyötä muun muassa lähihoitajan tutkinnon suorittamisessa oppisopimuskoulutuksella.

Kokemusasiantuntijuuden monet muodot ilmenivät erilaisissa näkemyksissä kokemusasiantuntijana toimimisesta. Osalla kouluttautuvista oli tavoitteena työllistää itsensä täysipäiväisesti kokemusasiantuntijana asiakastyötä tekemällä. Osa halusi toimia kokemusasiantuntijana niin sanotusti sivutoimisesti yksittäisiä kokemusasiantuntijakeikkoja tekemällä. Muualle kuin sosiaali- ja terveysalalle suuntaavat kokemusasiantuntijat vievät omaa kokemustaan ja oppimaansa paikkoihin, missä ihmisillä ei välttämättä ole kosketusta esimerkiksi päihdeongelmiin. Tämä on jo osaltaan vaikuttajan roolissa toimimista, vaikkei varsinaisena kokemusasiantuntijana toimisikaan.

TULEVAISUUDEN NÄKYMÄT HANKKEEN JÄLKEEN

Kokemusasiantuntijakoulutuksen kehittäminen yhdistysten käyttöön

Pirkanmaan kokemusasiantuntijakoulutus oli monille kouluttautuville merkityksellinen vaihe; se oli ollut toimiva yhdistelmä oman toipumisprosessin ohjattua läpikäymistä, työhön valmennusta sekä elämässä eteenpäin suuntautumista. Koulutus antoi monille kouluttautuville onnistumisen kokemuksia ryhmässä toimimisesta, oppimisesta ja esiintymisestä. Nämä kokemukset toivat heille lisää itsevarmuutta. Itsensä ylit-

tämisen kokemukset lisäsivät kouluttautuvien uskoa omaan itseensä ja osaamiseensa ja sitä kautta he saivat rohkeutta lähteä kohti omia tavoitteitaan. Koulutusten aikana monille selkiytyi omat tavoitteet ja voimavarat. Koulutusta kuvailtiin merkittäväksi ponnahduslaudaksi kohti työelämää tai opintoja ja siksi kokemusasiantuntijakoulutuksen elementtejä halutaan hyödyntää hankkeen päättymisen jälkeen.

Pirkanmaan kokemusasiantuntijakoulutuksen pohjalta kehitetään Silta-Valmennusyhdistyksen palveluihin sopiva kokonaisuus. Tarkoituksena on, että tämä kokonaisuus integroituu Silta-Valmennusyhdistyksen yhteisökuntoutuksen toiseen vaiheeseen, jossa suuntaudutaan kuntoutuksen ensimmäisestä vaiheesta ja kuntoutujan roolista enemmän toimijaksi kohti työelämää tai opintoja. Myös Silta-Valmennusyhdistyksen sekä Valo-Valmennusyhdistyksen eri työpajoilla voitaisiin hyödyntää kyseistä kokonaisuutta. Kuntoutuksessa sekä työpajoilla osallistujilla on mahdollisuus suorittaa *kokemusasiantuntijana ja vertaisohjaajana toimimisen* tutkinnon osa.

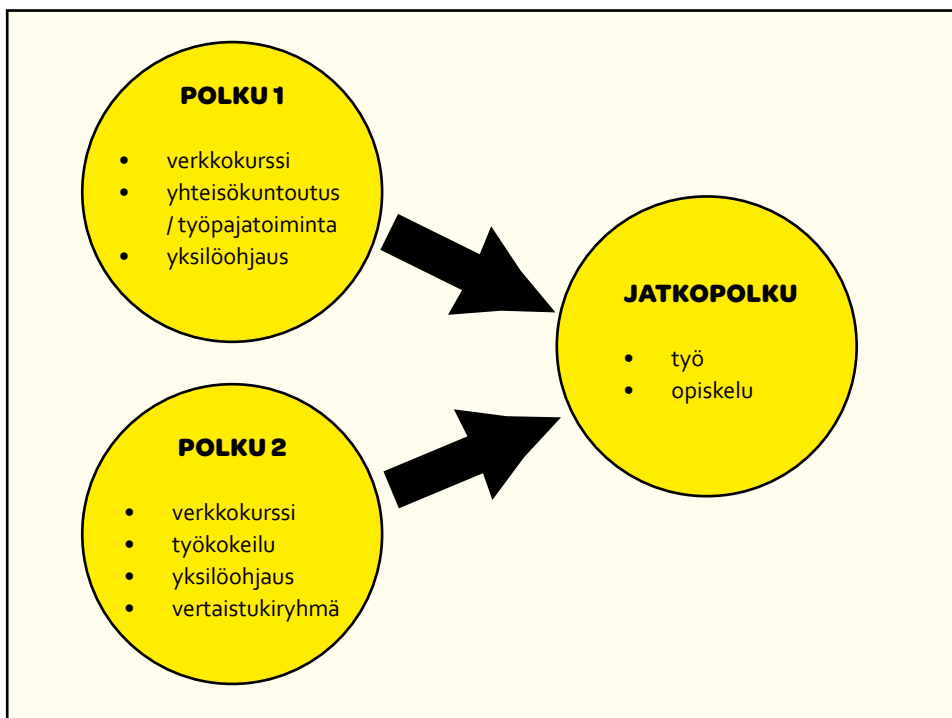
Silta-Valmennusyhdistyksen psykososiaalinen kuntoutus eli Kuntoutus-Silta on päihdeongelmallisille henkilöille suunnattu yhteisömuotoinen kuntoutus, jossa tavoitteena on päihteetön ja rikokseton elämä. Kuntoutuksen ensimmäinen vaihe painottuu päihteettömyyden ja arjen tukemiseen ja toisessa vaiheessa suuntaudutaan työvalmennukseen ja sitä kautta yhteiskuntaan integroitumiseen. Tulevaisuuden kokemusasiantuntijakokonaisuus tulisi osaksi tätä toista vaihetta ja työvalmennusta.

Silta-Valmennuksen sekä Valo-Valmennuksen erilaiset pajat ovat kuntoutuksen lisäksi pääasiallinen toimintaympäristö kokemusasiantuntijakoulutuksen kokonaisuudelle. Työpajat tarjoavat mahdollisuuden oppimistavoitteille ja tutkinnon tai tutkinnon osien suorittamiselle. Sosiaali- ja terveysalasta kiinnostuneille Silta ja Valo tarjoavat esimerkiksi sote-pajan ja yhteisöpajan. Silta-Valmennuksen sote-paja tarjoaa sosiaali- ja terveysalasta kiinnostuneille mahdollisuuden päästä tutustumaan lähihoitajan työtehtäviin ja sosiaalipuolen työkenttään (Silta-Valmennusyhdistys ry 2020).

Valo-Valmennuksen yhteisöpajan tarkoituksena on erilaisia tapahtumia järjestämällä ja vapaaehtoistyötä tekemällä toimia toisten ihmisten avuksi. Yhteisöpaja tarjoaa mahdollisuuden oppia ja kehittää sosiaalialalla tarvittavia taitoja, yhteisöllistä ja yhteiskunnallista ajattelua sekä projektiosaamista. (Valo-Valmennusyhdistys ry 2020.)

Hankkeen aikaisen kokemusasiantuntijakoulutuksen todettiin olleen merkittävä tekijä kouluttautuvien identiteetin muutoksessa kuntoutujasta toimijaksi, mikä on tavoitteena myös hankkeen jälkeisessä kokonaisuudessa. Tavoitteena on suunnata jo osin kohti työelämää tai opiskelua, kuitenkin kuntouttavia elementtejä kokonaisuudessa unohtamatta. Hankkeen jälkeistä kokonaisuutta kehittäessä hyödynnetään koulutuksen käyneitä kokemusasiantuntijoita sekä koko hankkeen ajan kerättyä palautetta kouluttautuneilta. Kokonaisuudessa halutaan säilyttää kokemusasiantuntijoiden näkökulmasta tärkeimmät teemat ja tehtävät.

Kuntoutuksen toisen vaiheen kokonaisuus rakentuisi hankkeessa pilotoidun verkkokoulutuksen pohjalle. Verkkokoulutus on rakennettu niin, että osallistuja pystyisi suorittamaan koulutuksen itsenäisesti kaikkien materiaalien ja tehtävien ollessa Moodle-alustalla valmiina. Lisäksi koulutuksen aloittaminen olisi joustavaa ja sitä pystyttäisiin räätälöimään yksilöllisesti. Osallistujalla olisi oma ohjaaja, joka antaisi palautetta tehtävistä ja jolle olisi mahdollisuus varata yksilöaikoja tarpeen mukaan. Myös ohjaaja pääsisi käsiksi Moodle-tehtäviin ja työntekijöille olisi rakennettu oma osio alustalle, josta löytyisi erilaisia materiaaleja yksilökeskustelujen ja –ohjauksen tueksi. Verkkokoulutuksen lisäksi kuntoutuksen toisessa vaiheessa osallistuja siirtyisi joko työkokeiluun tai jatkaisi osan viikosta yhteisökuntoutuksessa oman kuntoutumisprosessin ja elämäntilanteen mukaisesti (kuviot 1).

Kuvio 1. Hahmotelma hankkeen jälkeisestä kokonaisuudesta. Tekijät: Lotta Karvonen ja Mikaela Paakkunainen.

Kuntoutuksen tai työpajatoiminnan ja verkkokurssin yhdistelmä (polku 1) olisi tarkoitettu henkilöille, jotka tarvitsisivat lisää aikaa omalle kuntoutumiselleen eivätkä olisi vielä valmiita työkokeiluun siirtymiseen. Verkkokurssi yhteisökuntoutuksen tukena mahdollistaisi ajatusten suuntaamisen kohti tulevaisuutta, uudenlaisen identiteetin kehittymistä ja antaisi valmiuksia siirtyä asteittain kohti työelämää tai opintoja.

Verkkokurssin ja työkokeilun (polku 2) yhdistelmä suuntautuisi henkilöille, jotka ovat kuntoutumisprosessissaan sellaisessa vaiheessa, että ovat valmiita siirtymään työkokeiluun. Tässä kokonaisuudessa vertaistuki tulisi jäämään pienempään rooliin ja siksi kokonaisuuden tukena olisi tarkoitus hyödyntää vertaistuellista vapaaehtoisryhmää, mikä Silta-Valmennusyhdistyksessä pyörii viikoittain. Näin saataisiin verkkokoulutuksen ja työkokeilun tueksi ohjaajan tuki sekä vertaistuki, joka on osoittautunut erittäin merkittäväksi tekijäksi koko hankkeen ajan ja se halutaan säilyttää myös tässä kokonaisuudessa. Verkkokurssin jälkeen jatkopolutus tapahtuisi osallistujan omien tavoitteiden mukaisesti joko kohti työelämää tai koulutusta. Osallistuja voisi omien voimavarojen mukaisesti hakeutua esimerkiksi työkokeiluun, palkkatyöhön tai työhön esimerkiksi palkkatuella.

Verkostoyhteistyötä kokemusasiantuntijuuden kehittämiseksi

KEIJO-hankkeessa kouluttautuneet kokemusasiantuntijat ovat tehneet hyvin laajalti eri toimijoiden keskuudessa ja eri sektoreilla erilaisia tehtäviä, kuten luentoja ja ryhmänohjausjaksoja. Yhteistyötä on tehty muun muassa Poliisiammattikorkeakoulun (PolAMK) ja A-klinikan kanssa. PolAMK:ssa kokemusasiantuntijat ovat tehneet vaikuttamistyötä poliisiopiskelijoiden keskuudessa kuulusteluosaamisen kursseilla, jossa keskeisenä viestinä on ollut ihmisen kohtaaminen ihmisenä sekä ennakkoluulojen murtaminen. A-klinikan kanssa teh-

dyssä yhteistyössä kokemusasiantuntijat ovat saaneet harjoittaa ja kehittää ryhmänohjaus- ja esiintymistaitojaan.

Sosiaali- ja terveysalan opintoihin suuntaavien osallistujien suhteen yhteistyötä jatketaan Tredun kanssa *kokemusasiantuntijana ja vertaisohjaajana toimimisen (20 osp)* tutkinnon osan suorittamiseen sekä koko kasvat- ja ohjausalan tutkinnon suorittamiseen liittyen. Muiden kuin sosiaali- ja terveysalalle hakeutuvien kanssa hyödynnetään eri työpajoja sekä koulutusvaihtoehtoja ja –väyliä.

Näitä onnistuneita yhteistyökuvioita on tarkoitus tulevaisuudessa ylläpitää ja kehittää verkostoyhteistyötä asiakkaiden parhaaksi. Hankkeen jälkeisen kokonaisuuden suunnitelma on vielä alussa ja se jäsentyy ja konkretisoituu hankkeen loppuvaiheessa. Tässä luvussa on kuvattu kirjoitushetkellä suunniteltu kokonaisuus, mutta muutokset näihin suunnitelmiin ovat mahdollisia. Hankkeen toimivimpien elementtien integroiminen osaksi kuntouttavan valmennuksen palveluja sekä työpajatoimintaa aloitetaan hyvissä ajoin ennen hankkeen päättymistä, jotta toiminnot saadaan osaksi yhteisökuntoutuksen ja työpajatoiminnan rakenteita.

Lähteet

Falk, H., Kurki, M., Kankaanpää, S. & Sinkkonen, N. 2013. (toim.) Kuntoutujasta toimijaksi – kokemus asiantuntijuudeksi. Työpapereita 39. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Luettu 10.9.2020. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-028-3>

Haapala, A. (toim.) 2014. Opinnollistaminen TKI-projekteissa - lähtökohtia toteutukseen ja kokemuksia käytännöstä. Tutkimuksia ja raportteja 95. Mikkeli: Mikkelin ammattikorkeakoulu. 10 – 21.

Hietala, O. & Rissanen, P. 2015. Opas kokemusasiantuntijatoiminnasta. Kuntoutussäätiö ja Mielen terveyden keskusliitto.

Koski, L. & Miettinen, K. 2007. Vangit koulutuksessa. Selvitys vankien koulutukseen osallistumisesta, oppimisvalmiuksista ja -strategioista sekä opetuksen laadusta. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 3/2007. Vammala: Vammalan kirjapaino Oy.

Opintokeskus Sivis. 2020. Osaamisen tunnistaminen. Luettu: 19.10.2020. <https://www.ok-sivis.fi/tunnista-ja-tunnusta-osaaminen/osaamisen-tunnistaminen.html>

Opintopolku. 2020. Kasvatus- ja ohjausalan ammattitutkinto. Kokemusasiantuntijana ja vertaisohjaajana toimiminen. Luettu 20.8.2020. <https://eperusteet.opintopolku.fi/#/fi/esitys/5116903/reformi/tutkinnonosat/5126303>

Saarelainen, A-L. & Haapasalo S. (toim.) 2010. Ryhmästä voimaa aikuisten oppimisvaikeuksiin. Helsinki: Kuntoutussäätiö.

Silta-Valmennusyhdistys ry. 2020. Työpajat. Luettu 14.10.2020. <https://www.siltavalmennus.fi/tyopajat/>

Tourunen, J., Jurvansuu, S., Pitkänen, T., Rissanen, P., Puumalainen, J., Valkonen J., Ilomäki T., Mäenpää, E., Hautamäki, L., Kammonen, K., Nieminen, N., Ringbom, H., Elovainio, M., Jokelainen, S., Sironen, J. Glad, T. & Ahonen, J. 2019. Järjestöt hyvinvoinnin, osallisuuden ja kohtaamisen vahvistajina - MIPA-tutkimustulosten yhteenvetoa. Päihde- ja mielen terveysjärjestöjen tutkimusohjelma. Luettu 28.5.2020. https://tiedostot.a-klinikkasaatio.fi/MIPA_Tutkimuskoonti.pdf

Valo-Valmennusyhdistys ry. 2020. Yhteisöpaja. Luettu 14.10.2020. <https://valo-valmennus.fi/toiminta/tyopajat-tampere/yhteisopaja/>

Werquin, P. 2009. Recognition of non-formal and informal learning in OECD countries: An overview of some key issues. Zeitschrift für Weiterbildungsforschung. 32(3). 11–23.

Haastoin itseni, itseni myös palasiksi sain. Ne uudelleen suunnilleen paikoilleen laitoin, nyt kuulen näen kaiken. Kivet, linnut, ihmisenkin, vanhat arvet sekä aiheet käsitelty melkein on. En olisi kotiin löytänyt ilman ystävien sielunveljien sekä -siskojen. Mulla nyt rauha turva tulevaisuudesta kaikkea sitä mitä etsinkin ja enemmän. Paljon tekemistä yhä on, mut uskon itseeni ja hyväksyn. Pääasia on se, että oppii läksyn. Kunnioita itseäsi.

Peki

7 Verkkokoulutus väylänä kokemusasiantuntijaksi

Lotta Karvonen & Mikaela Paakkunainen

Artikkelissa kuvataan KEIJO-hankkeen kokemusasiantuntijakoulutusta verkkoympäristössä. Artikkelin pohjautuu pääosin kokemuksiin, joita saatiin Pirkanmaalla kesällä 2020 toteutetusta verkkokoulutuksesta. Lisäksi artikkeliin on koottu kokemuksia muista verkkotyöskentelykokeiluista hankkeen aikana. Artikkelissa kuvataan verkkokoulutuksen tavoitteita ja sisältöä, käytännön toteutusta ja sen rakentumista. Lopuksi pohditaan verkkokoulutuksen ja etätyöskentelyn mahdollisuuksia, haasteita ja tulevaisuuden näkymiä.

Hankkeen tavoitteena oli kokemusasiantuntijakoulutuksen pilotointi erilaisissa toimintaympäristöissä. Verkkokoulutuksen kehittäminen ja toteutus saivat vahvan alkusysäyksen, kun koronapandemiasta aiheutuneen poikkeustilan vuoksi vuoden 2020 Pirkanmaan ensimmäinen ryhmä siirtyi etäopiskeluun toisella viikolla ja koulutus siirtyi lähes kokonaan verkkoon. Samasta syystä myös Uudenmaan koulutus siirtyi kokonaan etätyöskentelyyn yhden vuorokauden aikana. Pirkanmaalla tiiviin, viikoittaisen yksilötyön lisäksi ryhmän kesken tavattiin muutaman kerran viikossa virtuaalisesti kuulumisia vaihdellen.

Verkkokoulutuksen tavoitteena oli tavoittaa ihmiset, joilla ei ollut mahdollisuutta osallistua tiiviiseen lähitoteutukseen, mutta olivat kiinnostuneita kouluttautumaan kokemusasiantuntijoiksi. Saatavuuden ja saavutettavuuden näkökulmasta palveluiden ja toimintojen siirtyminen verkkoon on ylipäänsä avannut uusia mahdollisuuksia. Saavutettavuudella tarkoitetaan sitä, kuinka helposti palvelu on kouluttautuvan käytettävissä riippumatta esimerkiksi vähemmistöön kuulumisesta tai vähävaraisuudesta. Näin edistetään myös yhdenvertaista osallisuutta.

KEIJO-hankkeen verkkokoulutuksen saavutettavuutta on oleellista tarkastella sosiaalisen ja taloudellisen saavutettavuuden näkökulmista. (ESOK-verkosto 2017; Kolehmainen & ym 2017, 28.) Sosiaalisen saavutettavuuden kulmakivi on jokaisen ihmisen hyväksyminen ja toivottaminen tervetulleeksi sellaisena kuin on. Yhdenvertaisuus, ystävällisyys ja epäasialliseen käyttäytymiseen puuttuminen lisäävät sosiaalista saavutettavuutta. (Kulttuuria kaikille 2020.) Taloudellinen saavutettavuus on keskeinen näkökulma koulutuksen suunnit-

telussa ja esimerkiksi vaatimukset tarvittavan laitteiston suhteen on pidettävä kohtuullisena, sillä koulutuksen kohderyhmään kuuluvat saavat toimeentulonsa usein erilaisista etuuksista.

Erilaisten yhteydenpitokanavien tarjoamisen tarkoituksena on lisätä saavutettavuutta huomioimalla ihmisten yksilöllisyys ja tuoda ohjaaja mahdollisimman helposti lähestyttäväksi. Itselle mielekkään yhteydenpitokanavan valitseminen voi madaltaa kynnystä ottaa ohjaajaan yhteyttä. Kun myöskään fyysiset etäisyydet eivät ole ohjauksen esteenä, voi koulututtava valita itse vapaasti paikan, jossa keskustelee ohjaajan kanssa. Tämä voi poistaa jännitystä, joka aiheutuisi vieraasta, ja usein virallisesta paikasta. Puhumisen sijaan voi koulututtavalle olla helpompaa kertoa hankelistakin asioista esimerkiksi kirjoittamalla. Tämän vuoksi on tärkeää tarjota erilaisia vaihtoehtoja yhteydenpidolle. (Kolehmainen ym. 2017, 28–29.)

Saavutettavuutta lisää myös mahdollisuus tarjota erilaisia verkkotyöskentelykokonaisuuksia. Verkossa tapahtuva työskentely mahdollistaa opetuksen järjestämisen joustavasti ja erilaisten ryhmien sekä osallistujien kyvyt, tarpeet ja elämäntilanteet huomioiden. Näitä erilaisia kokonaisuuksia voidaan jäsentää eri tavoin. Esimerkiksi Timonen (2016) kuvaa digioppimisen monipuolisuutta neljän eri paikka-aika-ulottuvuuden avulla, jotka auttavat hyvin hahmottamaan erilaisia mahdollisuuksia järjestää toimintaa verkossa, kuten opetusta tai ohjausta. Nämä ulottuvuudet kuvataan alla olevassa taulukossa.

Taulukko 1. Digioppimisen eri paikka-aika-ulottuvuudet (Timonen 2016, 35–38).

<p>ERI DIGIPAikka SAMAA Aikaan</p> <ul style="list-style-type: none"> • Reaaliaikaiset webinaarit tai verkkolähetykset • Valmennusryhmät eri digiympäristöissä 	<p>ERI DIGIPAikka ERI Aikaan</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ajasta ja paikasta riippumaton • Henkilökohtaiset ja itseorientoituvat verkko-opinnot
<p>SAMA DIGIPAikka SAMAA Aikaan</p> <ul style="list-style-type: none"> • Reaaliaikaiset webinaarit • Valmennusryhmien reaaliaikaiset tehtävät oppimisympäristössä 	<p>SAMA DIGIPAikka ERI Aikaan</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ryhmämuotoista • Sama digitaalinen ympäristö, jossa ryhmäläiset toimivat eri aikaan

KEIJO-hankkeessa pilotoitu verkkokoulutus asettuu Timosen (2016) määritelmän mukaan ”eri digipaikassa eri aikaan”, eli ajasta ja paikasta riippumattomaan oppimiseen. Tässä ulottuvuudessa koulututtava tutustuu tehtäviin itsenäisesti, tekee tehtävät ja palauttaa ne palautusalueelle ja saa sen jälkeen ohjaajalta niistä palautteen. Koulututtavat eivät näe toistensa tehtäviä. Näitä voivat olla esimerkiksi henkilökohtaiset verkko-opinnot. ”Eri digipaikka eri aikaan” voi tarkoittaa myös itsenäisiä verkko-oppimistehtäviä osana yhteisöllistä oppimista. Hankkeessa kehitetyn verkkokoulutuksen lähtökohtana oli yhdistää yksilöllistä verkko-oppimista sekä yhteisöllistä oppimista. Yhteisöllinen oppiminen suunniteltiin toteutettavaksi lähipäivien avulla, joissa olisi luotu mahdollisuus vertaistuelle sekä koulututtavien väliselle vuorovaikutukselle. (vrt. Timonen 2016, 36.)

Verraten muihin paikka-aika-ulottuvuuksiin ”eri digipaikka eri aikaan” luo mahdollisuuden yksilölliselle etenemiselle sekä oppimiselle. Ulottuvuudessa olennaista onkin yksilöllisyys sekä itsenäinen työskentely, joka

tapahtuu osallistujalle itselleen sopivaan aikaan ja sopivassa paikassa. (Timonen 2016, 36.) Tämä mahdollistaa kokemusasiantuntijaksi kouluttautumisen mahdollisimman monelle elämäntilanteesta sekä paikkakunnasta riippumatta.

AMMATTITAITOVAATIMUKSET MODUULIEN POHJANA

Verkkokoulutuksessa rakennetaan yhdessä tietoperustaa, jota kouluttautunut kokemusasiantuntija pääsee syventämään ja kehittämään käytännön työssä koulutuksen jälkeen. Lähitoteutuksena järjestetyn koulutuksen tavoin verkkokoulutuksen sisältö pohjautuu kasvatus- ja ohjausalan ammattitutkintoon sisältyvään *kokemusasiantuntijana ja vertaisohjaajana toimimisen (20 osp)* tutkinnon osaan. Verkkokoulutus jakautuu oman toipumisprosessin ohjattuun läpikäymiseen sekä tiiviiseen työhönvalmennukseen, jonka tavoitteena on edistää työllistymistä tai jatko-opintoihin hakeutumista. Verkkokoulutus on jaettu moduuleihin tutkinnon osan ammattitaitovaatimusten pohjalta. Moduuleihin jakaminen selkeyttää työskentelyä, kun jokaisella viikolla on oma teemansa. Verkkokoulutuspilotin ja -kokeilujen pohjalta kehitettävä hankkeen jälkeinen kokonaisuus tulee myös pohjautumaan näihin ammattitaitovaatimuksiin. Koulutuksien runkona toimivat ammattitaitovaatimukset ovat esitelty alla olevassa taulukossa.

Taulukko 2. Kokemusasiantuntijana ja vertaisohjaajana toimimisen ammattitaitovaatimukset (Opintopolku 2020)

TUTKINNONOSAN AMMATTITAITOVAATIMUKSET
Opiskelija osaa hahmottaa kokemusasiantuntijuuden periaatteet ja monimuotoisuuden sekä merkityksen osana toimintaympäristöä
Opiskelija osaa toimia monialaisen työyhteisön ja verkoston jäsenenä
Opiskelija osaa toimia palvelujärjestelmässä
Opiskelija osaa ohjata vertaisryhmää
Opiskelija osaa käyttää omaa kokemusasiantuntijuuttaan työvälineenä
Opiskelija osaa arvioida ja kehittää omaa osaamistaan ja ammatillisuuttaan

Ensimmäinen (1) moduuli käsittelee kokemusasiantuntijuutta, sen monimuotoisuutta ja laajuutta, erityisesti päihde- ja mielenterveyspuolen eri tahoilla. Kokemusasiantuntijuus-moduulissa pohditaan myös omia asenteita liittyen ammattilaisten kanssa työskentelyyn. Tavoitteena on, että kouluttautuva hahmottaa kokemusasiantuntijuuden eri tasot ja kokemusasiantuntijan roolin eri toimintaympäristöissä (Opintopolku 2020). Kokemusasiantuntijuuden ja oman tarinan moduulit nivoutuvat osaltaan toisiinsa. Ne on kuitenkin eroteltu selkeästi, jotta kummankin moduulin teemat käsitellään kokonaisvaltaisesti. Oman tarinan työstäminen ja esittäminen ovat keskeinen osa koulutusta, sillä se on kokemusasiantuntijan tärkein työkalu. Oma tarinaa lähdetään työstämään heti koulutuksen alussa erilaisin tehtävin toisessa (2) moduulissa. Työskentelyssä hyödynnetään muun muassa aikajanan tyyppisiä tehtäviä, joissa on tarkoitus jäsentää oma polku lapsuudesta nykyhetkeen.

Kolmannessa (3) moduulissa perehdytään päihdetyöhön riippuvuuden ja palvelujärjestelmän kautta. Riippuvuutta tarkastellaan sekä oman kokemuksen, muiden ihmisten kokemusten kautta sekä teoreettisen tiedon pohjalta. Tavoitteena on, että kouluttautuva ymmärtää riippuvuuden syntyminen vaikuttavat tekijät, riippuvuuden moninaisuuden ja erilaiset toipumiskeinot. Lisäksi tavoitteena on, että kouluttautuva hahmottaa sekä oman kunnan palvelujärjestelmän ja palvelupolut että julkisen, yksityisen, kolmannen ja neljännen sektorin palvelut niin, että osaa ohjata asiakkaita avun piiriin. (Opintopolku 2020.)

Vuorovaikutustaitoja ja asiakkaan kohtaamista kehitetään opiskelemalla tietoa erilaisista menetelmistä kuten motivoiva keskustelu, dialogisuus ja aktiivinen kuuntelu sekä väkivallaton vuorovaikutus. Neljäs (4) moduuli koostuu tästä teemasta. Tutkinnon osan ammattitaitovaatimuksien mukaisesti koulutuksessa opiskellaan myös ryhmänohjausta. Moduulin tavoitteena on, että opiskelija osaa toimia asiakkaan kanssa rakentavassa vuorovaikutuksessa sekä oppii ryhmänohjauksessa tarvittavia taitoja. (Opintopolku 2020.)

Koulutukseen sisältyy oman toipumisprosessin läpikäymisen lisäksi työhönvalmennus. Kaksi viimeistä moduulia painottuvat työelämätaitojen kehittämiseen sekä ammatillisuuden rakentamiseen. Viidennen (5) moduulin tavoitteena on, että kouluttautuva tunnistaa omat taitonsa ja vahvuutensa sekä kehittämistarpeensa, osaa muotoilla tavoitteitaan ja osaa laatia työnhakuun liittyviä asiakirjoja. (Opintopolku 2020.) Materiaalien ja tehtävien avulla tarkastellaan omia vahvuuksia ja kehittämiskohteita, tehdään kokemusasiantuntijan ansioluettelo sekä harjoitellaan työhaastattelutilanteita. Työelämätaitojen lisäksi tarkastellaan itseä opiskelijana ja oppijana, pohditaan mahdollisia jatkosuunnitelmia tai aiempien opintojen hyödyntämistä. Työelämätaitoihin nivoutuu myös ammatillisuuden teemat. Ammatillisuudesta on kuitenkin oma moduulinsa (6), jossa keskitytään omaan ammatillisuuteen, sen kehittämiseen ja kehittämiseen. Moduulin tavoitteena on oman ajattelun ja toiminnan reflektointi, kyky työskennellä itsenäisesti sekä hahmottaa kokemusasiantuntijan työhön liittyvät eettiset näkökulmat (Opintopolku 2020).

TOIMINTAYMPÄRISTÖNÄ VERKKOALUSTA

Etänä ja yhdessä

Verkkokoulutuksen kesto oli kahdeksan viikkoa. Viikot jakautuivat eri moduuleihin ja niiden pohjalta kouluttautuville jaettiin viikoittaiset tehtävät. Lisäksi verkkototeutukseen kuului kolme lähipäivää. Lähipäivät sisälsivät aloitustapaamisen, koulutuksen puolella välissä omien tarinoiden esittämisen ja kuvaamisen sekä lopuksi päätösjuhlan. Kesäkuussa 2020 aloitettuun verkkototeutukseen osallistui yhteensä neljä kouluttautuvaa, joista yksi valmistui. Uudenmaan koulutuksessa etäopetukseen siirryttiin maaliskuun puolella välissä ja lukujärjestyksen mukaista opetusta järjestettiin maanantaista torstaihin neljä tuntia päivässä. Verkkopetuksessa oli erilaisia pienryhmätehtäviä kokemusasiantuntijoiden sekä sosionomiopiskelijoiden kesken. Myös KEIJO-hankkeen kokemusasiantuntijoiden suorittamia avoimen ammattikorkeakoulun oppimistehtäviä esitettiin verkon välityksellä ja arvioitiin yhdessä. Myös ulkopuolisia luennoitsijoita hyödynnettiin etäyhteyksin.

Koulutukseen valikoituminen tapahtui haastattelun perusteella, joka toteutettiin puhelimitse. Haastattelussa keskusteltiin hakijoiden päihde- ja/tai rikostaustasta, toipumisen vaiheesta, asenteista viranomaisten kanssa työskentelyä kohtaan, tavoitteista sekä tukiverkostoista ja voimavaroista. Oleellista oli myös hakijan digitaidot sekä hänellä käytettävissä oleva laitteisto. Tarkoituksena oli saada mahdollisimman hyvä kuva hakijan sen hetkisestä elämäntilanteesta, toipumisen etenemisestä ja mahdollisuuksista osallistua itsenäiseen etäopiskeluun. Tukiverkostojen ja voimavarojen merkitys on tärkeä, sillä koulutuksessa käsitellään henkisesti kuormittavia aiheita, jotka saattavat nostaa suuriakin tunteita pintaan. Tällöin on tärkeää, että hakijalla on jo

Kuva: Gilles Lambert on Unsplash

olemassa erilaisia väyliä käsitellä koulutuksessa herääviä ajatuksia ja tunteita esimerkiksi läheisten tai ammattiauttajien kanssa. Verkkokoulutuksessa kouluttautuvien henkilökohtaisten tukiverkoston merkitys korostui ryhmän tuen ollessa huomattavasti vähäisempi verrattaessa lähitoteutukseen.

Vaikka verkkokoulutuksen suunnittelussa avainsanoja olivat itsenäisyys ja joustavuus, koettiin Tampereella pidettävien lähipäivien järjestäminen tärkeäksi. Lähipäivien merkitys korostui kouluttautuvien osalta sitoutumisessa koulutukseen, motivaation ylläpitämisessä ja vertaistuen jakamisessa. Ohjaajien näkökulmasta tutustuminen ja yhteyden luominen kasvotusten olivat merkityksellisiä siksi, että yhteydenotot ohjaajiin tehtäisiin jatkossa mahdollisimman matalalla kynnyksellä. Joillekin puhuminen kasvotusten on huomattavasti helpompaa kuin kirjoittaminen tai puhelimesta puhuminen, jolloin myös kouluttautuvat saavat tuotua itseään esille tasapuolisesti.

Oman tarinan työstäminen työkaluksi, esittäminen ja kertominen muille on keskeistä kokemusasiantuntijan työssä. Siksi verkkokoulutukseen osallistuneille annettiin mahdollisuus harjoitella esiintymistä ja saada oma tarina taltioiduksi. Omasta tarinasta tuli videoida ensimmäisten viikkojen aikana ensimmäinen versio, jonka tarkoituksena oli poistaa suurimpia jännityksiä oman tarinan esittämisestä ja lisäksi se antoi mahdollisuuden tarkastella itseään esiintyjänä. Huomiota kiinnitettiin esimerkiksi puhenopeuteen, kieliasuun sekä manereihin. Tarinan kannalta oleellista on johdonmukaisuus, asioiden oleellisuus sekä toivon luominen.

VIRTUAALINEN OPPIMISYMPÄRISTÖ

Verkkotyöskentelyn alustana käytettävä Moodle on maksuton, virtuaalinen oppimisympäristö. KEIJO-hankkeen Moodlen suunnittelussa panostettiin mahdollisimman selkeään ulkoasuun, jotta koulutuksen suorittaminen olisi kaikin puolin mielekästä. Materiaalit ja tehtävät olivat järjestetty moduuleittain omiin kansioihinsa. Verkkokoulutus toteutettiin viikon sykleissä - maanantaisin avattiin uusi moduuli ja niihin liitty-

vät tehtävät, joihin oli varattu viikko aikaa tehdä tehtävät ennen palautusta. Työmäärä oli suhteutettu lähitoteutukseen, jossa työskentelyä tehtiin 12 tuntia viikossa. Verkkokoulutus tarjosi mahdollisuuden aikatauluttaa tehtävien tekoa itsenäisemmin, mikä mahdollisti erilaisissa elämäntilanteissa olevien ihmisten osallistumisen.

Verkkokoulutuksen suunnittelussa huomioitiin myös kouluttautuvilla käytössä olevat välineet ja vähimmäisvaatimus oli älypuhelin. Tehtävien palautus oli hyvin joustavaa ja siihen oli erilaisia mahdollisuuksia. Tehtävät voitiin palauttaa tiedostoina Moodle-alustalle suoraan kirjoitettavana verkkotekstinä tai esimerkiksi ottamalla valokuvan tehdystä tehtävästä ja lähettämällä sen WhatsAppilla tai sähköpostilla ohjaajille. Tämä joustavuus koettiin erittäin tärkeäksi, jotta verkkokurssille osallistumiseen ja tehtävien tekemiseen olisi mahdollisimman matala kynnyks. Lisäksi kouluttautuneiden palautteen perusteella palautteen antaminen koettiin erittäin tärkeäksi osaksi ohjaajien työtä. Kouluttautuvat kertoivat, kuinka tärkeää ja kannustavaa oli kuulla onnistuneensa ja ymmärtäneensä opiskellut asiat. Viikoittain verkkokoulutuksessa kouluttautuvat saivat tehdyistä tehtävistä palautteen, joka sisälsi yksilöllisen palautteen lisäksi tehtävien tarkoituksen ja tavoitteiden avaamisen.

Kevään 2020 nopeasta siirtymästä johtuen verkkokoulutuksen ensimmäinen versio toimi sähköpostitse. Yllättävästä etätyöskentelyyn siirtymisestä huolimatta materiaalit ja tehtävät muodostuivat kuitenkin hyvin valmiiksi jo tässä vaiheessa, joten koulutuksen rakentaminen verkkoalustalle oli vaivatonta. Verkkokoulutuksen sisällön kehittämisessä hyödynnettiin kevään ryhmän kokemuksia ja palautteita sekä ohjaajien omia havaintoja. Kouluttautuneiden palautteet olivat pääsääntöisesti positiivisia, negatiiviseksi koettiin ajoittain suuri työmäärä. Positiivista kouluttautuneiden kokemuksen mukaan oli jokaisen viikon selkeä teema ja aiheiden yhteensopivuus. Kuten aiemmin mainittu, tämä teema-ajattelu säilytettiin viikon tehtäviä suunniteltaessa.

Tehtävänannot muotoiltiin mahdollisimman laajoiksi ja tukena käytettiin paljon apukysymyksiä, millä heräteltiin kouluttautuvia pohtimaan tehtäviä syvällisemmin. Joissain tehtävissä asetettiin vähimmäismäärä, miten paljon tekstiä tulisi olla, jotta kouluttautuvat paneutuisivat aiheisiin ja panostaisivat omaan pohdintaan ja vastauksiin. Lisäksi Moodleen luotiin keskustelualusta, missä kouluttautuvat pystyivät halutessaan keskustella toistensa kanssa ja kysymään ohjaajilta tehtävistä.

VERKKOKOULUTUKSEN TULEVAISUUS

Verkko-ohjauksen kehittäminen

Peltola (2017) esittää ajatuksen; minkälaisia ominaisuuksia verkko-ohjaukseen pitäisi saada, jotta kanssakäyminen ja vuorovaikutus olisi lähitoteutuksen kaltaista? (Peltola 2017, 102.) KEIJO-hankkeen jälkeistä verkkokoulutusta ajatellen on tärkeä huomioida verkko-ohjauksen erityispiirteet verraten kasvokkain tapahtuvaan yksilötyöskentelyyn. Verkossa tehtävää yksilötyöskentelyä eli verkko-ohjausta suunniteltaessa on tärkeää selvittää seuraavat asiat; mitkä ovat verkko-ohjauksen tarjoamisen tavoitteet, keitä halutaan tavoittaa ja mihin tarpeisiin vastata sekä millaiset ovat käytettävissä olevat resurssit, missä kanavissa ohjausta on saatavilla ja ketkä sitä antavat. Jotta verkko-ohjaus olisi mahdollisimman laadukasta, tulee siihen panostaa samoin kuten kasvokkain tapahtuvaan ohjaukseen. Ohjattavalla on oikeus saada tukea hänen asiaansa rauhassa keskittyvältä ammattilaiselta. Verkko-ohjaus vaatii aikaa, rauhaa ja läsnäoloa, eikä voida olettaa, että ohjaaja pystyisi hoitamaan sitä muun työn ohessa siihen keskittymättä. (Kolehmainen ym. 2017, 18.)

Verkkoympäristöt ja erilaiset digivälineet tarjoavat mahdollisuuksia toteuttaa ohjausta monin eri tavoin. Verkko-ohjausta voidaan toteuttaa tietokoneen, tablettien tai älypuhelimien välityksellä ja se voi olla reaaliaikaista tai viiveellistä. Tilanteista riippuen verkko-ohjauksessa on mahdollista yhdistellä molemmipuolista

vuorovaikutusta ja yksisuuntaista viestintää. (Mäenpää, Peltola & Ylönen 2017, 14.) Ohjaustoimintaa voidaan tarkastella kolmella eri tasolla;

1. Yksilötasolla kahdenkeskeisissä keskusteluissa
2. Ryhmätasolla, esimerkiksi vertaisryhmää hyödyntäen
3. Yhteisö- ja organisaatiotasolla (Kolehmainen ym. 2017, 17.)

Pirkanmaan verkkokoulutuksissa korostui Kolehmaisen ym. (2017) määritelmän mukaan ensimmäinen taso. Vertaistuen puuttuessa painottui ohjaajien kanssa tehtävä yksilötyö, jota tehtiin pääasiassa puhelimitse joko puheluin tai viestein. Lisäksi yhteydenpidossa hyödynnettiin sähköpostia, esimerkiksi palautteen antossa. Ohjaajat pitivät yhteyttä kouluttautuviin yksilöllisten tarpeiden ja toiveiden mukaan lähtökohtaisesti viikoittain. Säännöllinen yhteydenpito mahdollisti yksilöllisen tuen ja reflektoinnin ammattilaisen kanssa ja lisäksi ohjaajat olivat ajan tasalla osallistujien tilanteesta ja pysyivät helposti lähestyttävänä. Itsenäinen työskentely vaatii tasapainoilua muiden elämänalueiden ajankäytön kanssa. Oma-aloitteisuutta ja aktiivisuutta painottava työskentely korostaa helposti saatavilla olevan ohjauksen merkitystä, jotta työskentely etenee. Osallistuja ei välttämättä itse tunnista mahdollisen tuen tarvettaan. Tästä syystä ohjausta tulisi olla tarjolla säännöllisesti ja sen tulisi olla helposti saatavilla. (Kolehmainen ym. 2017, 17–18.)

Yhteisöllinen verkko-oppiminen

Sekä Pirkanmaan että Uudenmaan kokemusten perusteella vertaistuen sekä yhteisöllisyyden luominen ja vahvistaminen osoittautuivat haasteelliseksi. Pirkanmaalla lähes täysin itsenäisenä työskentelynä toteutettu verkkokoulutus jätti hankkeessa tärkeäksi koetun vertaisuuden, vuorovaikutuksen ja yhteisöllisyyden uupumaan ja tulevaisuudessa vertaistukea verkkokoulutuksessa tulee vahvistaa. Kouluttautuvat olivat vieraita toisilleen, yhteisiä tapaamisia oli vähän ja kynnys ottaa suihin kouluttautuviin yhteyttä saattoi siten nousta korkeaksi. Kouluttautuville ehdotettiin yhteistä keskustelualueen luomista eri palveluihin, mutta tämä ei saanut kannatusta ja yhteistä keskustelualuetta ei täten kouluttautuvien välille muodostettu. Uudellamaalla vertaisuutta ja kouluttautuvien välistä yhteydenpitoa mahdollistettiin muun muassa viikoittain järjestetyillä kouluttautuvien vapaaehtoisella verkkotapaamisella, jossa sai vapaasti keskustella. Verkkotapaamiseen osallistui vaihtelevissa määrin kouluttautuvia. Näiden kokemusten pohjalta voidaan todeta, että verkkokoulutus tarvitsee tuekseen työskentelyä ohjaajan kanssa sekä ryhmämuotoisesti muiden osallistujien kanssa. Tulevaisuuden verkkokoulutuksessa tulee kiinnittää huomiota Kolehmaisen ym. (2017) mainitsemaan ohjaustoiminnan ryhmätasoon etenkin vertaistuen näkökulmasta. Tavoitteena on yhdistää verkko-ohjauksessa yksilö- sekä ryhmätasoa. (Kolehmainen ym. 2017, 17.)

Haasteita yhteisölliselle verkko-oppimiselle voi aiheuttaa muun muassa kouluttautuvien erilaiset tavoitteet, passiiviset osallistujat, puutteelliset tietotekniset taidot, epäselvä ohjeistus ja ohjaajan vähäinen läsnäolo. Sen sijaan yhteisöllistä oppimista digioppimisympäristöissä vahvistaa kouluttautuvien sitoutuminen ja motivaatio, yhteiset tavoitteet, säännöllinen ja suunnitelmallinen vuorovaikutus sekä erilaiset oppimistehdävät, joissa vaaditaan ryhmän yhteistä työskentelyä oppimisen saavuttamiseksi. Yhteiset oppimistavoitteet, aktiivinen ja positiivinen ryhmäilmapiiri luovat pohjan yhteisöllisen oppimisen toteutumiselle sekä menestykselle oppimistuloksille. (Männistö 2020.) Tulevaisuuden verkkokoulutuksessa tulee kiinnittää erityistä huomiota näihin tekijöihin kohderyhmä huomioon ottaen. Etätyöskentelyyn painottuvassa toteutuksessa ryhmän muodostumista ja ylläpitämistä tulisi mahdollistaa säännöllisillä verkkotapaamisilla, mikä vaatii aktiivista työtötteä myös ohjaajilta.

NÄKEMYKSIÄ VERKKOKOULUTUKSEN JATKOSTA

Hankkeen aikana pilotoidussa verkkomuotoisessa koulutuksessa nähtiin potentiaalia; koulutuksessa oli paljon positiivisia elementtejä, mutta myös kehitettävää. Pirkanmaalla kesän pilottiryhmän lisäksi verkkokoulutusta toteutettiin joustavasti yksilötasolla loppuvuoden aikana ja samalla kehitettiin hankkeen jälkeistä verkkokoulutusta. Pilottiryhmän ja syksyllä yksilöllisesti toteutettujen koulutuksista saatujen kokemusten pohjalta kehitetään verkkokoulutus osaksi Silta-Valmennusyhdistyksen yhteisökuntoutuksen toista vaihetta, jossa suuntaudutaan kohti työelämää tai opintoja. Lisäksi eri toimijoilla ja työpajoilla olisi mahdollisuus hyödyntää verkkokoulutusta, kunhan osallistujalla on nimetty ohjaaja, joka auttaa tehtävien kanssa ja antaa palautetta. Hankkeen aikana pilotoidussa verkkokoulutuksessa tavoitteena oli luonnollisesti kokemusasiantuntijuus ja niissä tehtävissä toimiminen. Tulevaisuudessa kuntoutuksen toisessa vaiheessa tai eri työpajojen yhteydessä käytettynä verkkokoulutuksen tavoite painottuu identiteetin kehittymiseen kuntoutujasta toimijaksi ja oman polun löytymiseen kohti työelämää tai opintoja.

Pirkanmaalla kesän pilottiryhmästä saatujen kokemusten perusteella verkkokoulutuksen vertaistuellisia elementtejä tulee kehittää. Voidaan todeta, että verkkokoulutus vaatii yksilöltä oma-aloitteisuutta sekä itsenäistä työtettä eri tavalla mitä lähitoteutuksessa, vaikka ohjaajien tuki olikin jatkuvasti saatavilla. Myös vertaistuen saatavuus on erilaista verkkototeutuksessa ja ohjaajien tulee synnyttää erilaisia alustoja, joilla vertaistuen jakaminen on mahdollista. Vertaistuki on osoittautunut merkittäväksi ja oppimista edistäväksi tekijäksi lähikoulutuksen aikana, ja siksi on syytä pohtia vertaistuellisten elementtien käyttöä ja mahdollisuuksia verkkototeutuksessa. Tulevaisuuden verkkokoulutuksen suunnittelussa hyödynnetään hankkeen aikaisista verkkokoulutuksista saatuja kokemuksia sekä palautteita, jotta verkkokoulutus vastaisi osallistujien tarpeita ja tavoitteita kokonaisvaltaisesti.

Uudenlaisia työskentelyn muotoja ja välineitä, kuten digivälineitä, ei tulisi ottaa käyttöön vain uutuusarvon vuoksi, vaan on muistettava tarkastella niiden hyötyjä asiakkaiden kannalta. (Peltola 2017, 104). Erilaiset digioppimisympäristöt ja digivälineet tarvitsevat tämän kaltaisessa verkkototeutuksessa tuekseen aktiivista ja innokasta työtettä. Avoin mieli ja halu oppia uutta auttavat vastaamaan asiakkaidemme tarpeisiin monipuolisesti ja kokonaisvaltaisesti (Peltola 2017, 104).

Lähteet

ESOK-verkosto. 2017. Esteetöntä opiskelua. ESOK.fi. Käsitteet ja sanasto. Luettu: 30.9.2020.

<http://www.esok.fi/stivisuositus/termit/kasitteet-ja-sanasto#saat>

Kolehmainen, A., Mäenpää, K., Peltola, S. & Ylönen, H. 2017. Ohjausprosessit ja ohjaustoimijat verkko-ohjauksessa. Teoksessa Guttorm, T., Hakkarainen, T., Kolehmainen, A., Mäenpää, K., Peltola, S. & Ylönen, H. (toim.) 2017. Verkko-ohjaaja. Opas ohjaukseen sekä tieto- ja neuvontatyöhön verkossa. ePooki. Oulun ammattikorkeakoulun tutkimus- ja kehitystyön julkaisut 38. 16–41. Luettu: 28.9.2020.

<http://urn.fi/urn:isbn:978-951-597-151-7>

Kulttuuria kaikille. 2020. Sosiaalinen saavutettavuus. Kulttuuria kaikille –palvelu. Yhdenvertaisen kulttuurin puolesta ry. Luettu 12.10.2020. http://www.kulttuuriakaikille.fi/saavutettavuus_mita_on_saavutettavuus_sosiaalinen_saavutettavuus

Männistö, M. 2020. Yhteisöllinen digioppiminen mahdollistaa hoitotyön opiskelijoiden tulevaisuussuuntautuneen monipuolisen työelämäosaamisen. ePooki. Oulun ammattikorkeakoulun tutkimus- ja kehitystyön julkaisut 58. Luettu: 12.10.2020. <http://urn.fi/urn:nbn:fi-fe2020060941235>.

Opintopolku. 2020. Kasvatus- ja ohjausalan ammattitutkinto. Kokemusasiantuntijana ja vertaisohjaajana toimiminen. Luettu 20.8.2020. <https://eperusteet.opintopolku.fi/#/fi/esitys/5116903/reformi/tutkinnonosat/5126303>

Peltola, S. 2017. Ohjauksen tulevaisuuden toimintatavat. Teoksessa Guttorm, T., Hakkarainen, T., Kolehmainen, A., Mäenpää, K., Peltola, S. & Ylönen, H. (toim.) 2017. Verkko-ohjaaja. Opas ohjaukseen sekä tieto- ja neuvontatyöhön verkossa. ePooki. Oulun ammattikorkeakoulun tutkimus- ja kehitystyön julkaisut 38. 102–104. Luettu: 28.9.2020. <http://urn.fi/urn:isbn:978-951-597-151-7>

Timonen, P. 2016. Digikampus ja oppiminen verkkoympäristössä. Teoksessa Määttä, J., Pohjanmäki, T. & Timonen, P. (toim.). Kohti digikampusta. Humanistinen ammattikorkeakoulu, julkaisuja 22. Helsinki: Humanistinen Ammattikorkeakoulu. 31 – 45.

NYT

Terapeutin sohvalla olen pakosta maannut

"Ei vielä apua mulle, pärjään kyllä.

Katso, tunnustele, Bossia mulla yllä."

En apua halunnut, en sitä saannut.

**Psykodraamassa sitten sanottiin, tunteesi
näytä!**

En kuunnellut, kuulin, ääntäsi käytä!

Valtaisan vihani kun karjuin mä ulos

Lintuja viis kuolleina puusta putos

Karsea oli siis harjoitteen tulos.

Yhä kiistan tuon tipusten joukkomurhan

Syy selvästi oli terapian turhan.

"Ei apua vielä" "-tilalle, älä nyrpistä nenää

Surullisempaa ois kuulla: " Ei apua mulle enää."

Avun sain kuuntelemalla toisen kokemusta.

Hymyilin, samaistuin, kaverihan puhuu musta!

Ei enää" -ajattelu pois jo heitä!

Elä hetkessä tässä, kuppi kahvia keitä.

Älä kavahda vaikka olet ällistynyt.

Olet elämässä nyt. Ja taas Ja nyt.

Hessu Eloranta

Keijo-toimintamallin toteutus ammattikorkeakoulututkinnoissa

8 Keijo-toimintamallin toteutus ammattikorkeakoulututkinrossa

Janika Lindström & Eeva Järveläinen

Sosiaalialan kehittämistyössä on viime aikoina korostunut kokemustiedon hyödyntäminen osana auttamistyötä ja vaikuttamista (Barnes ym. 2012; Meriluoto 2016, 65). Tämän vuoksi on tärkeää edistää asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistyötä myös sosiaalialan korkeakoulutuksessa. KEIJO-hanke mahdollisti palveluihin liittyvää kehittämistoimintaa opintojaksoyhteistyössä rikosseuraamusalan sosionomien sekä sosiaalialan ylempää ammattikorkeakoulututkintoa suorittavien opiskelijoiden kanssa. Hankkeen rikos- ja päihdetaustaisille mahdollistui vaikuttaminen alan käytänteiden kehittämiseen sekä uuden tiedon tuottamiseen. Opetuksessa toteutunut kehittäminen oli luonteva osa laurealaista pedagogiikkaa, koska siellä kehittämissopojainen oppiminen (Learning by Developing, LbD) on toimintamalli (Raij, 2014). KEIJO-hanke sai vuonna 2019 Laurean vuoden pedagoginen teko -tunnustuspalkinnon, koska hanketoimintaa oli integroitu monipuolisesti opetukseen (Laurea-ammattikorkeakoulu, 2019). Rikos- ja päihdetaustaiset edustavat rikosseuraamusalan koulutukselle asiakasnäkökulmaa. Tämä perustelee kokemusasiantuntijakoulutuksen integroimisen korkeakouluopetukseen.

KOKEMUSASIAANTUNTIJAKOULUTUS OSANA KORKEAKOULUYHTEISÖÄ

KEIJO-hankkeen rikos- ja päihdetaustaiset henkilöt osallistuivat kokemusasiantuntijakoulutukseen, joka sisälsi kolme kuukautta kokopäiväistä opiskelua Laurea-ammattikorkeakoulun Tikkurilan kampuksella sekä kolmen kuukauden työssäoppimisjakson työelämässä. Keijo-koulutuksen keskeiset teemat olivat: kokemusasiantuntijuus ja vertaisuus, kriminologian ja rikosseuraamusalan perusteet, vuorovaikutus ja ammatilliset menetelmät, ammatillisuus ja reflektointi, työelämätaidot, projektityö ja moniammatillinen verkostotyö. Koulutuksen toteuttamiseen osallistui Laurean lehtoreiden lisäksi useita yhteistyökumppaneita ja asiantuntijoita sekä opiskelijoita. (KEIJO-hanke, 2020.)

Kuva 1. Laurea-ammattikorkeakoulun Tkkurilan kampus. Kuva: Ilpo Vuorivirta, Laurea-ammattikorkeakoulu. All rights reserved

Laureassa toiminnan keskiössä on yhteisöllisyys ja eettisyys, jolloin kaikki korkeakoulu yhteisöön kuuluvat ovat sen jäseniä (Laurea-ammattikorkeakoulun eettinen toimintaohjeisto, 2020). Myös KEIJO-hankkeen koulutusryhmät otettiin vastaan korkeakouluun kuten kaikki opiskelijaryhmät. Korkeakoulun yksikönjohtaja, korkeakouluisännät sekä useat lehtorit tulivat jokaisen koulutusryhmän ensimmäisenä aloituspäivänä pitämään heille tervetulo puheen. Myös kirjasto ja sen palvelut esiteltiin uusille ryhmille. Monet kokemusasiantuntijakouluttautuvat hankkivat itselleen kirjastokortit ja lainasivat kirjallisuutta kampuksen kirjastosta. Muista opiskelijaryhmistä poiketen hankekoulutusryhmälle oli varattuna oma luokkatila kampuksella. Kokemusasiantuntijakouluttautuville oma luokkatila lisäsi heidän yhteenkuuluvuuden tunnettaan sekä kokemustaan olla osa korkeakoulu yhteisöä.

AMMATTIKORKEAKOULUYHTEISTYÖ

KEIJO-hanke tarjosi monipuolisesti erilaisia yhteistyömahdollisuuksia korkeakoulussa. Koulutukseen osallistuneet kokemusasiantuntijakouluttautuvat vierailivat viikoittain AMK- sekä YAMK- koulutuksiin sisältyvillä eri opintojaksoilla kertomassa kokemuksiaan eri opintojaksojen aihepiireihin liittyen riippuvuudesta, toipumisesta, eri kuntoutuksista ja palveluista sekä kohtaamisista ammattilaisten kanssa (kts. Rissanen & Puumalainen 2016). Kokemusten avulla tarjoutui mahdollisuuksia tunnistaa eri ilmiöihin liittyvää asiakasnäkökulmaa sekä hyödyntää palveluiden käyttäjien kokemuksia palveluihin liittyvien ongelmien ratkaisuun yhteiskehittämisen kautta (kts. Newman & Clarke, 2009; Barnes & Cotterell, 2012; Rantanen & Toikko, 2006). Opintojaksoyhteistyö tarjosi kokemusasiantuntijoille mahdollisuuden harjoitella tarinankerrontaa eri näkö-

kulmista sekä opiskelijoille mahdollisuuden kriittiseen reflektioon, jossa organisaatioita, lainsäädäntöä, ammattikäytänteitä sekä omaa ammattiroolia oli mahdollista tarkastella eri näkökulmista käsin. Kohtaamisissa korostui jaetun ja avoimen asiantuntijuuden näkökulma, jossa kunnioitetaan kunkin osapuolen asiantunte-
musta (Saaristo, 2001).

KEIJO-hanke järjesti erilaisia seminaareja ja hankekoulutautuvat osallistuivat myös erilaisiin korkea-
kouluopiskelijoille suunnattuihin seminaareihin. Laurean eri tahojen yhdessä järjestämät täydennyskoulu-
tukset tarjosivat myös uudenlaisia mahdollisuuksia kokemusasiantuntijuuden hyödyntämiselle vartijoiden
vuorovaikutuskoulutuksessa sekä rikos- ja riita-asioiden sovittelijoille suunnatussa menetelmäkoulutuksessa.
Työntekijän ja rikostaustaisen välinen luottamuksellinen vuorovaikutussuhde tukee rikollisuudesta irrottai-
tumista (Järveläinen & Rantanen, 2019). Nämä vuorovaikutteiset kohtaamiset antoivat ammattilaisille ja
kokemusasiantuntijoille mahdollisuuden käydä arvokeskustelua, millaisilla kohtaamisilla on merkitystä muu-
toksen tukemisessa. Erityisesti erilaiset ohjatut simulaatioharjoitukset ammattilaisten ja kokemusasiantun-
tijoiden kesken tarjosivat mahdollisuuksia yhteiseen case-työskentelyyn. Näitä harjoituksia pidettiin erittäin
hyödyllisinä oppimiskokemuksina puolin ja toisin.

KEIJO-hanke tarjosi opinnäytetyöaiheita sekä erilaisia projektityö- ja harjoittelumahdollisuuksia Lau-
rea-ammattikorkeakoulun opiskelijoille. Opinnäytetöitä hankkeesta valmistui vuosina 2018-2020 yhteensä
viisi (4 AMK- ja 1 YAMK). Tämän lisäksi eri alojen opiskelijat toteuttivat erilaisia projekteja hankeopetuksessa.
Opiskelijat toteuttivat erilaisia urasuunnittelun, työnhakuun sekä luoviin menetelmiin liittyviä opetuskoko-
naisuuksia hankkeessa. Tämän lisäksi yhteensä kuusi opiskelijaa suoritti harjoittelunsa tai osan harjoittelus-
taan hankekoulutuksessa. Harjoitteluihin sisältyi opettamisen, ohjauksen sekä erilaisten kehittämistehtävien
toteuttamista. Opiskelijat myös innovoivat erilaisia uudenlaisia tapoja hyödyntää kokemusasiantuntijuutta.
Eräs tällainen oli Nuorten illat -toiminta, jossa eri lastensuojelulaitosten sijoitusnuoret saapuivat korkea-
kouluun kuulemaan kokemusasiantuntijoiden tarinoita. Iltojen tarkoituksena oli mahdollistaa nuorten ja
kokemusasiantuntijoiden dialogi päihdeidenkäytön haitoista sekä rikollisuuden seurauksista, jolloin kohtaa-
misessa jaettiin tietoa ja luotiin yhteisymmärrystä (Mönkkönen, 2018). Toiminnasta saatiin hyvää palautetta
nuorilta, lastensuojelun ammattilaisilta sekä nuorten vanhemmilta.

Hanketoiminnan yhteydessä perustettiin myös Irti rikoksista ry, joka tarjosi erityisesti liiketalouden
opiskelijoille mahdollisuuksia verkkosivujen suunnittelulle sekä varainhankinnalle yhteistyössä kokemus-
asiantuntijoiden kanssa. Yhteiskunnan palveluiden digitalisoituessa teknologiavälitteinen kommunikaatio
mahdollistaa kokemusten jakamisen, yhteisöllisyyden ja sosiaalisen siteen rakentumisen virtuaalisesti (Aro,
2011). Irti rikoksista ry:n toiminnassa mukana olevat kokemusasiantuntijat ja opiskelijat toteuttivat yhdessä
podcast-sarjoja sekä ennalta estävää toimintaa yhdessä nuorisotyöntekijöiden sekä poliisin ennalta estävän
toiminnan kanssa.

Laurean kieltenopetuksessa kokemusasiantuntijoiden vierailut tarjosivat mahdollisuuksia opiskelijoiden
ja kokemusasiantuntijoiden vuoropuhelulle ruotsiksi tai englanniksi. Kieltenopettajien mukaan kohtaamiset
olivat ainutlaatuisia kokemuksia opiskelijoille. Tilanteet olivat silmiä avaavia ja tunnepitoisia. Ne tarjosivat
alan tuleville työntekijöille oivalluksia ja työkaluja siitä, miten he voivat työskennellä asiakkaiden kanssa
tulevaisuudessa. Eräs ainutlaatuinen tilaisuus oli se, kun kokemusasiantuntijakoulututtava toi toisen van-
hempansa luokkahuoneeseen. Molemmat kävivät vuoropuhelun tehtyjen virheiden, tarjottujen ja tarjoamat-
tomien palveluiden sekä tuen suhteen. Kokemusasiantuntijoiden tarinat tekivät näkyväksi erilaisia tilanteita,
jotka voivat johtaa riippuvuuteen sekä erilaisiin seuraamuksiin. Lisäksi ne tekivät näkyväksi erilaisia palveluita
ennen vankeutta sekä sen jälkeen. Interaktiiviset tunnit tarjosivat tosielämän esimerkkejä haastavista elä-
mäntilanteista, joita myös opiskelijat tulevana ammattilaisina tulevat kohtaamaan työssään.

Laurea-ammattikorkeakoulu tarjosi hankkeen aikana yhteensä viidelle eri kokemusasiantuntijalle työko-keilumahdollisuuden. Työkokeilussa tehtävät liittyivät KEIJO-hanketoimintaan tai Irti rikoksista ry:n toimintaan. Hanketehtävät olivat koulutustehtäviä, joissa toimittiin hankekoulutuksessa vertaisohjauksen tehtävis-ä. Osalle työkokeilijoista työkokeilusopimus Laurean kanssa oli heidän ensimmäinen työhön liittyvä sopimus.

Opiskelijoiden opintojakso palaute opintojaksoyhteistyöstä KEIJO-hankkeen kanssa oli pääasiassa po-sitiivista. Opiskelijoiden palautteiden perusteella kokemusasiantuntijayhteistyö rikkoi heidän ennakkokä-sityksiään rikos- ja päihdetaustaisista ihmisistä, tarjosi mahdollisuuden rikos- ja päihdetaustaisten kanssa toteutuvaan vuorovaikutukseen ja teki näkyväksi kohderyhmälle suunnattujen erilaisten palveluiden kehit-tämishaasteita.

KOKEMUSASiantuntijuuteen liittyvät vakiintuneet innovaatiot koulutusrakenteissa

Aiheen kiinnostavuudesta sekä uuden tiedon tuottamisen tarpeesta rikosseuraamusalan sosionomikou-lutuksen opetussuunnitelman täydentäviin opintoihin suunniteltiin uusi opintojakso Kokemusasiantuntijuus rikosseuraamusalalla (5 op). Opintojakso edistää rikos- ja päihdetaustaisten sekä korkeakouluopiskelijoiden vuoropuhelua ja rikosseuraamusalan kehittämistä. Lisäksi sen toivotaan vahvistavan kokemusasiantuntijatoi-minnan asemaa ja uskottavuutta, kun se toteutuu korkeakouluopetuksessa ja on siten asemoitavissa osaksi jatko-opintoja. Laurea-ammattikorkeakoulu kantaa yhteiskuntavastuuta ja tarjoaa myös tulevaisuudessa koulutusta maksuttomasti rikos- ja päihdetaustaisille.

Syksyllä 2020 Laurea-ammattikorkeakoulun avoimen Ammattikorkeakoulun tarjontaan lisättiin viiden opintopisteen laajuinen Naiserityisyys rikosseuraamusalalla (5 op) -opintojakso. Tarve opintojaksolle tunnis-tettiin KEIJO-hanketoiminnan sekä työelämän kautta. Ammatillaisiantuntijuuden lisäksi opintojaksolla on kokemusasiantuntijoiden tuottamaa opetusmateriaalia. Tämän lisäksi Laurea-ammattikorkeakoulu ostaa ko-ke-musasiantuntijoiden työpanosta opintojakson case-työskentelyn arvioimiseen yhdessä opetushenkilöstön kanssa.

Kokemusasiantuntijahanketoiminta on vahvistanut Laurea-ammattikorkeakoulun asiakaslähtöisyyttä etenkin rikosseuraamusalan ja sosiaalialan opinnoissa. Keijo-koulutuksesta valmistuneita kokemusasiantun-tijoita käy Laurea-ammattikorkeakoulun eri kampuksilla ja opintojaksoilla luennoimassa itsenäisesti. Koke-musasiantuntijoille maksetaan palkkio samoin perustein kuin kaikille Laurean ulkopuolisille luennoitsijoille.

Kokemukset KEIJO-hankkeesta ovat olleet hyvät. Monet korkeakoulu yhteisöstä jäävät kaipaamaan toi-mintaa. Kenties koulutusta tullaan järjestämään myös tulevaisuudessa ja toteutus jää Vankimessujen tavoin pysyväksi toimintamuodoksi Laureaan.

Lähteet

Aro, J. 2011. Yhteisöllisyys ja sosiaalinen side. Teoksessa S. Kangaspunta (toim.) Yksilöllinen yhteisöllisyys. Avaimia yhteisöllisyyden muutoksen ymmärtämiseen, 35–60. Tampere: Tampere university press.

Barnes, M. & Cotterell, P. 2012. Critical Perspectives on User Involvement. Bristol: Policy Press.

Järveläinen E. & Rantanen T. 2019. Social interaction between employee and offender in supervised probationary freedom in Finland. Nordic Journal of Criminology, 20(2), 1–19.

<https://doi.org/10.1080/2578983X.2019.1637093>

KEIJO-hanke 2020. KEIJO (kokemusasiantuntijuus edistämässä itsenäisyyttä ja osallisuutta) -hankkeen nettisivut. <https://www.keijo.net/>

Laurea-ammattikorkeakoulu 2019. Vuoden pedagoginen teko 2019: KEIJO-hanke.

<https://www.laurea.fi/koulutus/pedagogisia-innovaatioita/keijo-hanke/>

Laurea-ammattikorkeakoulun eettinen toimintaohjeisto 2020.

<https://www.laurea.fi/globalassets/laurea/documents/eettinen-toimintaohjeisto.pdf>

Meriluoto, T. 2016. Kokemusasiantuntijuus ohjaavana ja voimaannuttavana valtana. Teoksessa Nousiainen, M. & Kulovaara, K. (toim.) Hallinnan ja osallistamisen politiikat. Jyväskylä: SoPhi. 65–96.

Mönkkönen, K. 2018. Vuorovaikutus asiakastyössä: asiakkaan kohtaaminen sosiaali- ja terveys-alalla.

Gaudeamus.

Newman, J. & Clarke, J. 2009. Publics, politics and power: Remaking the public in public services. London:

Sage.

Raij, K. 2014. Learning by Developing Action Model. Laurea Publications 36.

<https://www.laurea.fi/dokumentit/Documents/36%20%20Raij%20LbD%20Action%20Model.pdf>

Rantanen, T. & Toikko, T. 2006. Käytäntötutkimuksesta kansalaisyhteiskunnan kehittämiseen. Janus, 14(4) 2006, 403–410

Rissanen P. & Puumalainen, J. 2016 Kokemuksen kautta osaamiseen: Vapaaehtoisuus, vertaisuus ja kokemusasiantuntijuus. Kuntoutuslehti, 1/2016, 2–8.

Saaristo, K. 2001. Kohti avointa asiantuntijuutta? Lectio. Janus. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön aikakauslehti, 1, 61–66.

9 Luovat menetelmät: ”Ehdottoman tärkeä osa Keijo-koulutusta”

Anu Hagman

Laurea-ammattikorkeakoulussa toteutetussa rikos- ja päihdetaustaisille ihmisille suunnatussa kokemus-asiiantuntijakoulutuksessa – jatkossa käytän termiä Keijo-koulutus - yhtenä tärkeänä didaktisena valintana oli luovien- ja toiminnallisten menetelmien käyttäminen osana koulutusta. Tämä valinta oli luonteva, sillä Laureassa on pitkät perinteet näiden menetelmien opetuksesta osana sosionomien koulutusta. Tikkurilassa toteutetussa Keijo-koulutuksessa oli yksi päivä viikossa ns. luovia menetelmiä. Luovien toimintapäivien aikana kouluttautujat pystyivät käsittelemään omaa elämäntarinaansa, tutkimaan ja vahvistamaan itseilmaisua ja vuorovaikutustaitoja sekä etsimään luovien menetelmien kautta uudenlaisia ongelmanratkaisutaitoja elämäänsä. Yhtenä ajatuksena luovien menetelmien käytössä oli myös se, että koulutukseen osallistujat oppivat samalla ryhmänohjaus menetelmiä omaan tulevaan kokemusasiiantuntijatyöhön.

Kouluttautujien aktiivinen osallistuminen, toiminnallisuus ja vuorovaikutuksellisuus olivat vahvasti läsnä koulutuksen luovissa päivissä. Koulutuksessa hyödynnettiin työtapoina muun muassa improvisaatiota, luovaa kirjoittamista, tarinateatteria, sosiometriaa, kuvallista ilmaisua, kohtaamistaidetta, musiikkia sekä symboli-työskentelyä – kunkin koulutusryhmän omat kiinnostuksenkohteet huomioiden. Osa toiminnasta oli integroitu muihin opintojaksoihin; mm tarinateatteria ja prosessidraamaa tehtiin yhdessä Laurean sosionomiopiskelijoiden kanssa. Palaute koulutukseen osallistuneilta kokemusasiiantuntijoilta näistä luovista menetelmistä on ollut myönteistä ja innostunutta kaikissa neljässä toteutuksessa.

Tätä artikkelia varten on haastateltu kolmea Keijo-koulutuksen käynnyttä vertaisohjaaja-kouluttajaa ja kuultu heidän ajatuksiaan ja kokemuksiaan siitä, mikä merkitys luovilla menetelmillä oli osana Keijo-koulutusta. Haastateltavien kouluttajien kokemukset on kategorisoitu kolmeen eri teemaan; osallisuus, itseilmais- ja vuorovaikutustaitojen vahvistuminen sekä oman tarinan rakentuminen. Haastateltujen kouluttajien kommentit on kursivoitu tekstissä erottautumisen vuoksi. Näitä kokemuksia peilataan luovien ja toiminnallisten menetelmien soveltamiseen liittyvään kirjallisuuteen, tavoitteena on lisätä ymmärrystä luovien menetelmien käyttömahdollisuuksista sosiaali- ja rikosseuraamusalalla ja myös innostaa niiden kokeilemiseen osana omaa ryhmänohjaustyötä.

OSALLISUUTTA RAKENTAMASSA

“Ei vankilamaailmassa opita asioiden yhteistä läpikäymistä” totesi yksi haastateltava, mutta Keijo-koulutuksessa sitä opeteltiin.

Monen Keijo-kouluttautuvan ensimmäinen tunne oli hämmennys – miksi meillä on näitä luovia, eihän tässä mihinkään taidekoulutukseen olla tultu. Ennakkokäsitykset haihtuivat nopeasti toiminnan käynnistyessä. Ymmärrettiin tutustumisen ja ryhmäytymisen tärkeys *“Tutustuminen on tosi tärkeää ja sitä ei saa jättää omalle vastuulle, koska siten voi tulla pieniä klikkejä. On tärkeää, että pakotetaan koko ryhmä toimimaan yhdessä ja tutustumaan toisiinsa.”* Haastatteluissa tuli myös selkeästi esiin kokemusten purkamisen ja yhteisöllisyyden merkitys; *“Yhteisöllisyyden tuntu tulee eri lailla luovissa. Jo tila on erilainen, ollaan rennommin, nousesta ylös toimimaan, se lämmittää kaikkeen yhteiseen toimintaan. Musiikin, kuvien ja toiminnan kautta tulee ihan eritavoin näkyväksi. Henkilökohtainen taso korostuu. Uskaltaa tuoda omaa, ainoa itseään ihan eritavoin esille.”*

Yhteisöllisyyden ja ryhmädynamiikan vahvistaminen oli myös keskeisenä osana luovia päiviä. Käytimme paljon sosiometriaa sekä ryhmään ja ryhmän jäsenyyteen liittyvien tunteiden ja kokemusten sanoittamiseen, että erilaisten mielipiteiden ilmaisuun ja toisten näkökulmien kuuntelemisen tueksi. Sosiometrian avulla voidaan tarkastella ryhmän yksittäisten jäsenten suhtautumista tai suhdetta erilaisiin asioihin esimerkiksi janatyöskentelyn kautta. Näin voidaan vahvistaa paitsi itseilmaisua, myös eri mieltä olemista – on tärkeää, että ryhmään mahtuu erilaisia mielipiteitä ilman henkilökohtaista tunnelatausta. Liittymisen kokemukset vahvistavat myös empaattisuutta, toisen tilanteeseen asettumista ja myötätunnon kokemista. Myötätunnon kautta on mahdollista saada myös uutta ymmärrystä omasta todellisuudesta.

Kuva 1. Sosiometriaa. Kuva: Anu Hagman, all rights reserved.

”Saatiin isoja juttuja selvitettyä sosiometrialla. Siinä oppii antamaan rakentavaa palautetta ja myös ottamaan vastaan, ja se on äärimmäisen tärkeää myös työn kannalta. Jos ryhmän pinnan alla olevia asioita ei käsitellä, asiat jää muhimaan ja sitten voi räjähtää jossain kohtaa. Usein ryhmä tarttee pienen painostuksen että asioita tulee käsiteltyä, sillä vankilamaailmassa ei opita asioiden yhteistä läpikäymistä. varsinkaan rakentavasti”

Tarkastelimme sosiometrian kautta ajoittain myös sitä, missä tunnelmissa kouluttautuvat olivat suhteessa omaan opiskeluryhmään. *”Sosiometrialla katottiin, missä vaiheessa ryhmä menee, se auttoi oman mielipiteen ilmaisuun myös. Jos joku tuntee olevansa ryhmän ulkopuolella ja ilmaisee sen, hän tulee heti paremmin osaksi ryhmää.”*

Monella Keijo-koulutukseen hakeutuneella oli pitkä aika aikaisemmista opinnoista ja aikaisemmat koulukokemukset eivät välttämättä olleet myönteisiä. Monia myös huoletti oma keskittyminen sekä *”pulpetissa”* istuminen - *”ei kukaan jaksa pelkästään istua pulpeteissa”*. Tähän huoleen luovien päivien toiminnallisuus toi helpotusta. *”Luovilla menetelmillä on selvä tarve myös purkautumiseen, tekemisen kaipuu ja toimintaa eikä pelkästään paikallaan istumista, mikä on tosi tärkeää tälle ryhmälle. Kaikki aina odotti luovia päiviä.”*

Keijo-koulutuksen sisältö vaihtui myös viikoittain, oli erilaisia asiantuntijavierailuja, työpajoja, opintojaksoyhteistyötä ja luentoja. Tähän vaihtelevuuteen toi viikoittainen luovuspäivä oman struktuurinsa. *”Luovuspäivä oli melkein ainoa, joka on ollut joka viikko, se on tuonut rutiinia ja turvaa ja selkeyttä, kun muuten kaikki muut päivät oli niin erilaisia.”*

Jos vankilamaailmassa ei opita asioiden yhteistä läpikäymistä, niin Keijo-koulutuksessa sitä opittiin. Vä-lillä se oli innostavaa, palkitsevaa ja tuloksia tuovaa, välillä taas haastavaa ja hankalaakin puurtamista. Mutta lopputulemana oli kuitenkin helpotus asioiden yhteisestä käsittelemisestä, kuulluksi tulemisesta ja eteenpäin jatkamisesta.

ITSEILMAISUA VAHVISTAMASSA

Kokemusasiantuntijat työskentelevät hyvin moninaisissa toimintaympäristöissä. Heitä pyydetään usein puhumaan mm. erilaisiin koulutustilaisuuksiin ja seminaareihin. Kokemusasiantuntijana voi myös työskennellä ammattilaisen kanssa työparina käytännön asiakastyössä- tai kohdata itse ihmisiä hyvin erilaisissa elämäntilanteissa. Eli itseilmaisu- ja vuorovaikutustaidot – ja niiden kehittäminen ovat kokemusasiantuntijalle hyvin tärkeitä. Näitä taitoja me treenasimme paljon luovissa päivissä.

Kaikki kouluttajat nostivat erityisesti improvisaatio- ja tarinateatteriharjoitukset parhaiksi keinoiksi asian harjoitteluun: *”Impro- ja vuorovaikutusharjoitukset olivat tosi hyviä. Opittiin lukemaan vuorovaikutusta toisten eleistä, ilmeistä, kehon asennoista – siitä on ollut hyötyä jatkossakin”. ”Improvisaatioharjoitukset ovat jääneet erityisesti mieleen. Heittäytyminen ja oman pelon voittaminen vahvistavat, sen jälkeen luokissa oma tarina ja sen kertominen helpottuu, kun itseilmaisu ja varmuus kehittyvät.”*

Kehollisen ja draamallisen työskentelyn merkitys itseilmaisun ja vuorovaikutuksen kehittämisessä on tavallaan itsestään selvää. Ilmaisumme on kehollista; siihen vaikuttaa puheen ja äänensävyn lisäksi vahvasti kehon asennot, liikkeet, ilmeet ja eleet. Teimme Keijo-koulutuksessa paljon erilaisia harjoituksia mm. peilausta tutkiaksemme sitä, miten tunteet ilmenevät kehossa, miten niitä tunnistaa itsessä ja toisissa ja miten tunteiden intensiteettiä voi yrittää säädellä. Teimme myös jonkin verran rooliharjoituksia esimerkiksi haastavien vuorovaikutustilanteiden, ja niiden takana olevien tunteiden, pyrkimysten ja ajatusten tutkimiseksi ja kartoittamiseksi. Nämä harjoitukset olivat hyödyllisiä erityisesti niissä koulutustilanteissa, joissa oli myös

Kuva 2. Tarinateatteria. Kuva: Anu Hagman, all rights reserved.

sosiaali- tai rikosseuraamusalan työntekijöitä mukana. Kehollinen työskentely, vuorovaikutuksen tutkiminen toiminnallisesti ja havainnoista keskustellen mahdollistivat asioiden monitasoisen ja tahoisen kokemuksellisen oivaltamisen. Kokemuksellisuus linkittyi vahvasti sosiaalisen pääoman teoriaan.

Sosiaalisen pääoman teoria perustuu ajatukseen siitä, että vuorovaikutustaitoja ei voi oppia teoreettisesti, vaan ne täytyy erikseen kokea vaihtuvissa tilanteissa. Vuorovaikutus muodostuu sanojen lisäksi niin vahvasti eleiden, ilmeiden ja kehon asentojen muutoksesta. Draamallinen työskentely auttaa ymmärtämään näitä viestejä paremmin ja sitä kautta mahdollistaa niiden säätelyn harjoittelemisen. Oivallukset ovat usein kehollisia, ja siten vaikeasti sanallistettavia. Draamallisessa työskentelyssä osallistujat joutuvat käyttämään mielikuvitusta, millä puolestaan on ratkaiseva rooli uusien toimintamallien oivaltamisessa, oman toiminnan säätelyssä sekä empatiataitojen kehittämisessä. Toiminnan kautta on mahdollisuus ymmärtää omasta poikkeavia näkökantoja sekä tarkastella omaa toimintaa uudessa valossa. (Menard 2008, 34 -41)

Teimme jokaisen Keijo-koulutusryhmän kanssa paljon myös tarinateatteria, joka on yksi improvisaatio-teatterin muoto. Tiiviisti kuvattuna tarinateatterinäyttämöllä tehdään näkyväksi ryhmän jäsenten kertomia tarinoita lajiin kuuluvien tekniikoiden kautta. Jokainen koulutusryhmä pääsi kertomaan omaa tarinaansa ja katsomaan siitä syntyneitä esityksiä lavalla. Kaikki ryhmät pääsivät myös kokeilemaan tarinateatterin tekemistä yhteisissä harjoituksissa Laurean opiskelijoista koostuvan tarinateatteriryhmän kanssa. Kolme Keijo-kouluttajaa teki myös lisäopintoina 5 opintopisteen laajuisen tarinateatteriprojektin. Eräs merkittävä tarinateatterin soveltamiskohta oli koulutusryhmän kanssa yhdessä suunniteltu ja toteutettu täydennyskoulutuspäivä Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksen henkilöstölle. Päivän aikana tehtiin vuorovaikutusta näkyväksi erilaisten draamallisten harjoitusten kautta ja päivän päätteeksi nähtiin tarinateatteriesitys "Tarinoita kaltereiden takaa". Esityksessä tehtiin näkyväksi kokemuksia vankilasta, sekä ammattilaisten, että henkilökunnan näkökulmasta.

”Tarinatatteri on vaan niin siistiä ja oivalluksia tuottavaa. Esimerkiksi esitys vankien ja vartijoiden välisestä jännitteestä oli mukavaa ja hauskaa katsottavaa”Tämän koulutuspäivän lisäksi tarinateatteri-esityksiä on nähty mm. KEIJO-hankkeen seminaareissa Tikkurilassa sekä Vanajan vankilassa, jossa tehtiin näkyväksi naisvankien tarinoita vapaudesta. Lavalle on astunut aina myös Keijo-koulutukseen osallistuneita tarinateatterin tekijöitä. ”

Tarinatatteri tarjoaa mahdollisuuden kertoa omaa tarinaa, joitain merkityksellisiä ja tärkeitä hetkiä omasta elämästä. Tarinankertoja antaa ikään kuin lahjan läsnä olevalle ryhmälle omaa kokemustaan jakamalla. Näyttelijät tekevät tästä tarinasta oman tulkintansa esittämällä kerrotun takaisin sekä tarinankertojalle, että läsnä olevalle ryhmälle. Se on ikään kuin lahjan antamista takaisin, yhteisöllistä keskustelua tarinoiden kautta. Fox (1999, 18 -25) tiivistää hyvin tämän tarinankerronnan ja tarinateatterin merkityksen: Esityksessä olemme samanarvoisia; voimme puhua ja kuunnella toisiamme jollain ainutlaatuisen syvällä ja merkityksellisellä tavalla ja siitä seuraa aina jotain hyvää. Tarinateatteri on ikään kuin yhteisöllistä keskustelua tarinoiden kautta, ja se tarjoaa puitteet erityislaatuisele inhimillisen totuuden ilmaisemiselle.

Yksi haastatelluista kouluttajista nosti erikseen vielä leikkisyyden merkityksen esiin näissä vuorovaikutustaidoissa. *”Leikkisyys on tosi tärkeitä siinä tekemisessä, että löytyy se varmuus esillä olemiseen. Esillä olemista tarteet harjoitella, se on samalla uskalluksen harjoittelemista.”*

Leikki onkin avainasemassa varsinkin draamallisessa työskentelyssä. Kuvittelemine ja eläytyminen on luonnollinen tapa rakentaa käsitystä itsestään ja maailmasta, jossa elää. Aikuiselle osallistujalle leikin merkitys on siinä, että esimerkiksi rooliharjoituksissa ratkaisut tilanteisiin on löydettävä ja kuviteltava itse. (Menard 2018, 44) Näinhän oikeassa elämässäkin on, me rakennamme päässäme erilaisia skenaarioita siitä, mitä toinen vuorovaikutustilanteessa tarkoittaa esimerkiksi sanomisellaan ja haemme siihen optimaalisen ratkaisun vastaamalla tilanteeseen jotenkin.

”LUOVILLA TUNNEILLA ALETAAN KERTOO JA OIVALTAA OMAA TARINAA UUDELLA TAVALLA”

Kokemusasiatuntijuuden keskiössä on monella tapaa oma tarina, ja siihen liittyvä kokemustieto. Me käytimme Keijo-koulutuksessa useamman koulutuspäivän aikaa oman elämäntarinan tutkimiseen toiminnallisesti, käyttäen symboleina kortteja, kuvia, valokuvia, esineitä ja tarinateatterista tuttua patsastyöskentelyä. Symboleiden kautta oma elämäntarina sai mahdollisuuden jäsentyä uudella tavalla. Jokaisen Keijo-kouluttajan palautteessa tämän oman tarinan läpikäymisen merkitys nostettiin todella merkittäväksi.

”Kun tulee koulutukseen, on jo ajatellut itsestään jonkun kuvan tai tarinan. Mutta luovien menetelmien kautta kun menee omaan itseän, oma tarina muuttuu. Sitä pystyy näkemään menneisyytensä ihan eri lailla, kun se tulee toiminnan kautta esille. Muuttuu täysin siinä, kun alkaa oivaltamaan. Ajattelen, että ilman luovia menetelmiä ei olisi sitä tarinaa, kun ei tietäisi miten sitä esittää tai kertoo”

THL:n artikkelissa luovan ryhmätoiminnan merkitystä kuvataan hyvin samankaltaisin ajatuksin. Ihmiset saavat etäisyyttä arkeensa, elämänsä uusia näkökulmia sekä merkityksellisyyden kokemuksia luovan ryhmätoiminnan kautta. Luova ryhmätoiminta voi tarjota itsellään sellaisen ympäristön, jossa omaa elämäntarinaa on mahdollista muovata vuorovaikutuksessa sekä toisten ihmisten, että omien tunteiden ja kokemusten kanssa. Tavoitteena ei ole niinkään luova lopputulos, vaan prosessi, joka etenee kokemusten ja niiden reflektoinnin kautta. Kokemusten reflektointi yhdessä turvallisessa ilmapiirissä tuo osallistujille kokemuksen itsestä

Kuva 3. Luovaa kirjoittamista. Kuva: Anu Hagman, all rights reserved.

hyväksyttynä osana ryhmää. Osallisuuden kokemus vahvistuu koko ryhmäprosessin ajan. (Huhtinen-Hildén & Isola 2017a.)

Oman tarinan käsittelyä ja tätä oivaltamista voidaan ymmärtää narratiivisuuden kautta. Narratiivisuus tuo lisäulottuvuuksia itsen ja toisten ymmärtämiseen sekä yhteyden rakentamiseen ihmisten välille. Tapahtumista kertoessaan ihminen samalla tarkastelee ja tulkitsee kokemuksiaan, jolloin jäsentäminen etenevään tarinamuotoon luo mieleen järjestystä ja lievittää ahdistusta. Narratiivisuus on keino luoda eheyttä ja jatkuvuutta. (Nietosvuori 2008, 136–138) Narratiivisen työskentelyn tavoitteena on paitsi saada omiin kokemuksiin ja omaan tarinaan uusia tulokulmia, myös tutkia omaa suhdetta elettyyn ja koettuun – ja saada sitä kautta jotain uutta ymmärrystä itsen ja omiin valintoihin. *”Luovilla menetelmillä on suurempi merkitys, mitä ymmärretään. Esimerkiksi oman elämäntarinan käsittely luovien menetelmien kautta virittää ihan eri tavalla omaan tarinaan”* ja *”Joka kerralla luovissa tulee joku uusi näkökulma, jonka kautta katsoo itseään ja omaa elämää”* kommentit tiivistävät luovien menetelmien merkityksen. Ihmisellä on joku kokemus, jota hän voi symbolien ja toiminnan kautta jäsentää itselleen, ja myös läsnä olevalle ryhmälle uudella tavalla. Siinä piilee myös mahdollisuus oman elämän ja itsen uudelleen arviointiin ja arvostamiseen.

Luovan toiminnan ja taiteen parantavan vaikutuksen voi ajatella perustuvan sen kykyyn pitää mieli liikkeessä; mielen sisäisiä ajatuksia ja kokemuksia saa jotain ulos ja näkyväksi toiminnan kautta – niin itselle, kuin toisillekin. Hahmottoman hahmottomista edistää kehollisuus ja kokemuksellisuus; ihminen on läsnä kehon, tunteiden, kokemusten ja ajattelun tasolla. Mikäli ihmisen elämää on leimannut jonkin tai jonkun varjossa kasvaminen – sitä perustellumpaa oman elämäntarinan kanssa työskentely on. Vaikea elämäkokemus voi saada uuden merkityksen ja menneen käsittely voi myös lisätä oman elämän ja itsen arvostusta uudella tavalla. (Sava & Katainen 2004, 25, 28 -36)

Oman elämäntarinan tarkastelu on toisaalta jotain hyvin yksityistä, ja toisaalta se on myös osa laajempaa yhteiskunnallista ja sosiaalista kokemusta. On ollut palkitsevaa ja koskettavaakin nähdä Keijo-kouluttautujien rohkeutta katsoa elämäänsä, tehtyjä valintoja ja niihin liittyviä syitä ja seurauksia. Yksityisestä tulee jotain yhteistä, ja yleistä. Oman elämäntarinan kanssa työskentely ei tarkoita jotain narsistista, oman navan ympärillä pyöriskelemistä – vaan se työstäminen voi mahdollistaa myös jonkinlaisen vapautuksen omasta kesken­eräisyydestä, kuten Sava (49) osuvasti kuvaa artikkelissaan. *“Luovissa päivissä pääsi katsomaan omaa tarinaa vähän kuin ulkopuolelta myös.” ja “jokaisen oma tarina, mitä haluaa jakaa ja minkä kokemuksen kautta haluaa tulla kokemusasiantuntijaksi, hioutui ja kirkastui luovien kautta”*

Kouluttajien kokemuksissa nousee vahvasti esiin etäännyttämisen idea. Se, että pystyy työskentelyn myöstä katsomaan omaa elämäänsä ikään kuin kauempaa – ja saa siten uutta ymmärrystä sekä omiin, että toisten kokemuksiin. Tässä jäsentämisessä nousi vahvasti esiin erityisesti kuvatyöskentely *“kuvatyöskentely auttaa oman elämäntarinan läpikäymiseen. Jos on vaikeeta kertoa, kuvat auttaa. Ne voivat tuoda jotain uuttakin ilmi. Turvallinen ryhmä vaikuttaa myös positiivisesti oman tarinan jäsentämiseen ja ulosantiin”*.

Tämä kommentti on kuin arkikielelle käännetty tiivistys Williamsin (2005, 183 -186) pohdinnasta symboli­työskentelyn merkityksestä: Oman elämäntarinan ja elämänhaasteiden jäsentäminen esimerkiksi symboleja käyttämällä voi auttaa ihmistä tiedostamaan ja tekemään näkyväksi psyyken sisältöjä, jolloin niiden tarkaste­lu käy mahdolliseksi. Visuaalisuus saa tajuamaan usein jotain sellaista, mikä muuten jäisi piiloon, se voi myös edesauttaa jonkin itselle tärkeän erottumisen vähemmän tärkeästä. Symbolien kautta voi myös ilmaista asioita, joille ei toistaiseksi ole löytynyt sanallista muotoa. Esineistä, kuvista tai toiminnasta tulee ärsyke, joka tuottaa uusia ajatuksia ja oivalluksia.

AINUTLAATUISTA JA MERKITYKSELLISTÄ KOHTAAMISTA

Kaikki artikkelia varten haastatellut kouluttaja-kollegat olivat sitä mieltä, että luovat menetelmät olivat tärkeä osa Keijo-koulutusta. Merkitys nähtiin suureksi nimenomaan kokemusasiantuntijaksi kasvamiseen ja oman äänen löytämiseen. Sillä on merkitystä myös koulutuksen jälkeisessä toiminnassa. *“jos peilaa tuleviin työkuvioiden / luovista saa tosi tärkeitä taitoja asiakastyötä ajatellen. Luovat auttavat puhumiseen, esiintymi­seen, asioiden sanottamiseen, tunneasioiden käsittelyyn, häpeän ja pelkojen käsittelyyn. Ehdottoman tärkeä osa Keijo-koulutusta.”*

Vaikka tässä artikkelissa luovien menetelmien soveltaminen nähdään vahvasti myönteisenä ja voimaan­nuttavana asiana, oli siinä myös omat haasteensa. Miten rakentaa toiminta siten, että se haastaa sopivasti epä­mukavuusalueelle oppimaan lisää itsestä ja muista. Ei kuitenkaan liikaa, että toiminta säilyy leikkilisenä, tutkivana ja kokeilevana. Kunkin ryhmän kanssa tätä soveltamista tehtiin kouluttautuvien omat kiinnostukset ja valmiudet huomioiden.

Luovat menetelmät tarjoavat mahdollisuuden jonkun syvän, inhimillisen totuuden ilmaisemiseen ja itsen ymmärtämiseen jollain uudella, merkityksellisellä tavalla. Luovien menetelmien kautta kouluttautuvat ovat saaneet mahdollisuuden käsitellä elämäkokemuksiaan, valintojaan ja unelmiaan yhdessä toisten kanssa. Oma kokemusasiantuntijuus sai jokaisen kohdalla oman yksilöllisen ja ainutlaatuisen muotonsa.

Lähteet

Fox, Jonathan. (toim.). 1999Tarinatatteri - Playback theatre - Tarinatatteri Mielikuva.

Huhtinen-Hildén, L. & Isola, A-M. 2019.Luova ryhmätoiminta lisää hyvinvointia. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Tutkimuksesta tiiviisti 13/2019. Luettu 15.11.2020. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137914/URN_ISBN_978-952-343-329-8.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Hyypä, M.T. & Liikanen, H-L. 2005. Kulttuuri ja terveys. Edita. Helsinki.

Louhela, J. 2015. Narratiivinen ryhmä elämänmuutoksen tukena. Teoksessa Näkki, P. & Sayed, T. (toim.) 2015. Asiakastyön menetelmiä sosiaalialalla. Helsinki: Edita, 62–80

Nietosvuori, L. 2008. Luovat ja toiminnalliset menetelmät sosionomin työssä. Teoksessa Viinämäki, L. (toim.) 14 puheenvuoroa sosionomien (AMK) asemasta Suomen hyvinvointiasiantuntijajärjestelmässä. KemiTornion ammattikorkeakoulu: Raportteja ja tutkimuksia 2/2008.

Ruoppila, I. 2002. Psyykkisen toimintakyvyn tukeminen. Teoksessa Heikkinen, E. & Marin, M. (toim.). Vanhuuden voimavarat. . Helsinki: Tammi

Ruusunen, T. 2005. Ilmaisulliset menetelmät – siltoja itseen ja toisiin. Teoksessa Ranne, K. & Sankari, A. & Rouhiainen-Valo, T. & Ruusunen, T. (toim.). Sosiaalipedagoginen ammatillisuus – Madsenin kukasta toiminnan tulppaaniksi. Sarja D. Satakunnan ammattikorkeakoulu. Pori

Sava, I. & Katainen, A. 2004. Taide ja tarinallisuus itsen ja toisen kohtaamisen tilana. Teoksessa Sava, I. & Vesänen-Laukkanen, V. (toim.) 2004. Taiteeksi tarinoitu oma elämä. Jyväskylä: PS-kustannus, 22–39.

Vesänen-Laukkanen, V., Sava, I. & Martin, M. 2004. Yhteistyötä ja yhteistä jakamista. Teoksessa Sava, I. & Vesänen-Laukkanen, V. (toim.) 2004. Taiteeksi tarinoitu oma elämä. Jyväskylä: PS-kustannus, 16–21.

Willimas, A. 2005. Visuaalinen ja toiminnallinen työnohjaus. Roolit, tavoitteet ja menetelmät. Tampere: Koulutuskeskus Novus Oy.

10 Keijo-koulutuksen ja sosionomi (ylempi AMK) -tutkinnon yhteistyö

Teemu Rantanen

ALUKSI

Ylempi ammattikorkeakoulututkinto on ollut vuodesta 2005 alkaen pysyvä osa suomalaista korkeakoulujärjestelmää. Se on ylempi korkeakoulututkinto (Ammattikorkeakoululaki 932/2014, 11§), mutta yliopistollisesta maisterin tutkinnosta poiketen siinä korostuu työelämälähtöisyys ja ennen kaikkea työelämän kehittäminen. Ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon työelämälähtöistä luonnetta on haluttu vahvistaa myös sillä, että tutkinnon hakukelpoisuusvaatimuksena on, että henkilöllä on vähintään kahden vuoden työkokemus sosionomi (AMK) –tutkinnon (tai muun vastaavan tutkinnon) suorittamisen jälkeen. Lisäksi koulutus järjestetään monimuotototeutuksena, minkä seurauksena suurin osa opiskelijoista suorittaa tutkinnon joko kokonaan tai osittain työn ohella.

Sosionomi (ylempi AMK) –tutkintoon johtava sosiaalialan ylempi ammattikorkeakoulututkinto puolestaan syventää sosiaalialan osaamista tutkinnon tarkempi profiili huomioon ottaen. Laurea-ammattikorkeakoulun sosiaalialan ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon profiilina on sosiaalialan käytäntöjen asiakaslähtöinen kehittäminen. Sosionomi (ylempi AMK) -tutkinnon opiskelijat ovat käytännössä sosiaalialan eri osa-alueiden ja sosiaalialan lähialojen ammattilaisia. Suuri osa opiskelijoista työskentelee lasten ja perheiden kanssa esimerkiksi varhaiskasvatuksen ja lastensuojelun tehtävissä, mutta osa työskentelee erilaisten aikuisasiakkaiden kanssa. Osa opiskelijoista tekee työtä rikostaustaisten kanssa, mutta osalla on vain olematon kosketuspinta rikostaustaisiin asiakkaisiin. Esimerkiksi varhaiskasvatuksessa tehdään työtä hyvin monenlaisen taustan omaavien vanhempien kanssa, mutta vanhempien mahdollinen rikostausta ei useinkaan ole edes tiedossa. Sitä vastoin esimerkiksi lastensuojelun ja aikuissosiaalityön osalta yhtymäkohta rikostaustaisiin asiakkaisiin on ilmeisempi.

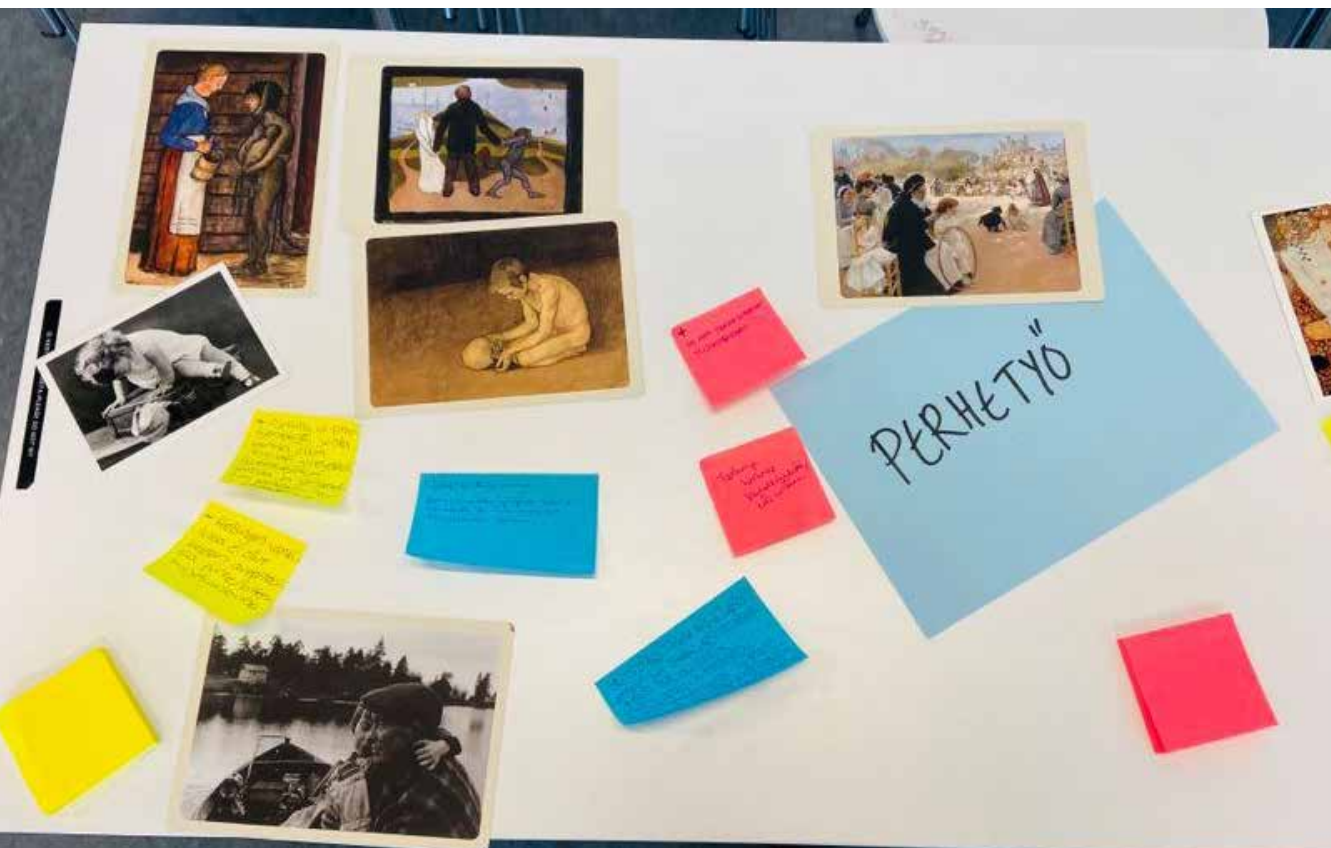
Tässä artikkelissa kuvataan Laurea-ammattikorkeakoulussa toteutettua sosiaalialan ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon opiskelijoiden ja Keijo-koulutusryhmän yhteistyötä Palvelunkäyttäjät kehittäjänä –

opintojakson (5 op) yhteydessä. Opintojaksossa opiskelijoiden on tarkoitus perehtyä sosiaalialan käytäntöjen asiakaslähtöisen kehittämisen lähtökohtiin ja erilaisiin menetelmiin. Opintojakso kuuluu tutkinnon pakollisiin ydinopintoihin.

LÄHTÖKOHTANA KRIITTISEN KEHITTÄMISEN AJATUS

Asiakaslähtöinen kehittäminen voidaan ymmärtää eri tavoin ja lähtemällä hyvin erilaisista lähtökohdista. Sosiaali- ja terveysalalla on viime vuosina korostettu asiakaslähtöisyyttä kaikissa palveluissa. Asiakaskeskeisyyden edistäminen on myös kirjattu sosiaalihuoltolain (1301/2014, 1§) yhdeksi keskeiseksi tavoitteeksi. Asiakaslähtöinen kehittäminen voidaan nähdä osaksi tätä sosiaali- ja terveysalan painotusta. Toisaalta asiakaslähtöisyys näyttäytyy hieman erilaisena, kun sitä tarkastellaan organisaatioiden laadun kehittämisen näkökulmasta. Tyypillisesti asiakaspalautteen systemaattinen kerääminen ja käsittely nähdään yhdeksi keskeiseksi osaksi laatujärjestelmiä. Tästä näkökulmasta katsottuna asiakaslähtöinen kehittäminen tarkoittaa sellaista kehittämistä, jossa asiakkailta saatu palaute ohjaa olennaisesti toimintojen kehittämistä. Kolmanneksi käyttäjälähtöisyys on viime aikoina nähty keskeiseksi periaatteeksi innovaatiotoiminnassa ja käyttäjakeskeisessä suunnittelussa. Asiakaslähtöinen kehittäminen voidaankin ymmärtää myös esimerkiksi palvelumuotoiluksi, jossa asiakasymmärrys, osallistavat toimintatavat sekä työntekijöiden ja asiakkaiden yhteinen ideointi, kehittäminen ja prototypointi korostuvat.

Näiden lisäksi asiakaslähtöisen kehittämisen lähtökohdat voidaan paikantaa kriittiseen teoriaan ja kehittämiseen. Sosiaalityön kriittinen näkökulma kysyy, missä määrin tarkasteltava toiminta, sen perusteet ja tavoitteet palvelevat valta-asemien säilyttämistä ja resurssien epätasa-arvoista jakautumista yhteiskunnassa. Kriittinen näkökulma pyrkii puuttumaan yhteiskunnassa vallitsevaan epäoikeudenmukaisuuteen ja

rakentuneeseen epätasa-arvoon (Kivipelto 2005). Toisaalta kriittinen kehittäminen voidaan nähdä myös sel-laiseksi lähestymistavaksi, joka asettuu harmoniaa ja sopeutumista korostavan positiivisen lähestymistavan ja toisaalta valtarakenteita aktiivisesti kyseenlaitavan radikaalin lähestymistavan välimaastoon. Kriittisessä lähestymistavassa monimuotoinen dialogi nousee kehittämistoiminnan keskiöön (Toikko & Rantanen 2009, 47). Myös opiskelijoiden ja rikostaustaisten kokemusasiantuntijoiden yhteinen kehittäminen voidaan nähdä tätä lähtökohtaa vasten.

Rikostaustaiset henkilöt ovat monella tavoin yhteiskunnan marginaalissa ja siten heidän äänensä esiin nostaminen kehittämistoiminnan lähtökohdaksi edustaa jo lähtökohtaisesti kriittiselle lähestymistavalle ominaista valtarakenteita ravistavaa kehittämistä. Toisaalta on muistettava, että kokemusasiantuntijuus ei automaattisesti tarkoita asioita kyseenlaistavaa näkökulmaa. Esimerkiksi Palukka, Tiilikka ja Auvinen (2019) ovat tuoneet esiin kokemusasiantuntijan monet roolit. Kokemusasiantuntijat voivat asemoida itsensä asiakkaiden osallisuuden mahdollistajiksi mutta toisaalta myös osallistamispolitiikan välineiksi tai marioneteiksi. Myös Meriluoto (2016) on tuonut esiin kokemusasiantuntijuuden jännitteisen luonteen erottamalla toisistaan kokemusasiantuntijuuden toimintana, joka tuo neutraalia kokemuksellisesta tietoa yhteiseen kehittämiseen, ja toisaalta marginaalisissa ryhmissä olevien edunvalvontaan liittyvän intressin. Meriluodon ajatusta seura-ten rikostaustaiset voidaan nähdä yhdeksi yhteiskunnassa vaiennetuksi ryhmäksi ja kokemusasiantuntija voi näyttäytyä tämän alistaisen ryhmän edustajana ja sen puolesta taistelija. Tällainen kokemusasiantuntija voi asettua päätöksentekijöiden kanssa samaan pöytään, mutta istuu kuitenkin vastakkaiselle puolelle.

Tämä kokemusasiantuntijuuteen liittyvä käsitteellinen jänniteisyys luo haasteita myös yhteistyössä kokemusasiantuntijoiden kanssa tapahtuvaan kriittiseen kehittämiseen. Yhteiskehittämisen sujuvuuden näkökulmasta kokemusasiantuntijoiden yhteistyöhalukkuus ja yhteiseen päämäärään asettuminen ovat hyviä lähtökohtia. Samalla se kuitenkin pakottaa reflektoimaan sitä, edustaako kokemusasiantuntijan puhe järjes-telmälle uskollista osallisuuspuhetta vai tuleeko siinä esiin myös kriittisempää näkökulmaa.

YHTEISKEHITTÄMISEN KÄYTÄNNÖN TOTEUTUS

Palvelunkäyttäjät kehittäjänä –opintojakson oppimistehtävänä oli perehtyä sosiaalipalveluiden ja niiden lähialojen käyttäjälähtöiseen kehittämiseen sekä kokemusasiantuntijoiden hyödyntämiseen kehittämisessä. Sosionomi (ylempi AMK) –opiskelijoiden ja kokemusasiantuntijoiden yhteinen kehittäminen organisoitiin siten, että ensimmäisessä vaiheessa sekä opiskelijat että kokemusasiantuntijat jakautuivat kuuteen ryhmään: asumispalvelut, lastensuojelu, mielenterveyspalvelut, perhetyö, työllisyyspalvelut sekä rangaistuksen suoritamiseen liittyvät käytännöt. Käytännössä kuhunkin ryhmään tuli 4-5 opiskelijaa ja 1-3 kokemusasiantuntijaa.

Ensimmäisen tapaamisen (iltapäivä) aikana opiskelijat haastattelivat ryhmäänsä kuuluvia kokemusasiantuntijoita. Haastattelun ja tutkimuskeskusteluun perehtymisen kautta opiskelijat laativat esityksen tarkas-telemansa palvelun kehittämiseen liittyen. Kokemusasiantuntijat kommentoivat esitystä suullisesti. Tämän seminaaripäivän (koko päivä) jälkeen opiskelijat laativat käydyn keskustelun pohjalta reflektioraportin, joka keskittyy kysymyksiin: Miten ko. palvelua voitaisiin kehittää käyttäjälähtöisesti? Mitä mahdollisia haasteita tähän käyttäjälähtöiseen kehittämiseen liittyy? Liittyykö palvelunkäyttäjien käyttöön palvelujen kehittämisessä jotakin (periaatteellisia) haasteita? Mitä itse on oppinut käyttäjälähtöisestä kehittämisestä oppimistehtävän yhteydessä ja miten voit hyödyntää tätä omassa työssäsi?

ARVIOINTIA TOTEUTUKSESTA

Kokemusasiantuntijoiden haastattelujen pohjalta opiskelijat toivat esiin runsaasti palveluihin ja niiden kehittämiseen liittyvään kriittistä pohdintaa lastensuojelun ja perhetyön sekä mielenterveys-, asumis- ja työllisyyspalvelujen osalta. Tietyt teemat toistuivat useiden ryhmien kohdalla. Erityisesti vertaistuen tärkeys ja valvotun koevapauden merkitys tuli näkyviin useissa kohden. Myös yhteisöllisyyden ja yhteisökuntoutuksen merkitystä, tukitoimien oikea-aikaisuutta sekä toisaalta tuen ja kontrollin yhdistämisen haasteellisuutta korostettiin. Hyvinä käytäntöinä nostettiin esiin muun muassa asunto ensin –periaate, porrastettu itsenäistyminen ja lapset puheeksi –menetelmä. Edelleen esityksissä nousi esiin rikostaustaisten työllistymisen moninaiset keinot. Opiskelijoiden esityksissä analysoitiin myös vankilakulttuuriin sekä vartijoiden ammatillisuuteen ja ammatilliseen osaamiseen liittyviä haasteita. Keskusteluissa nousi esiin kokemusasiantuntijoiden kokemukset vankien mielivaltaisesta kohtelusta sekä tiedon saannin ja yhteydenpidon haasteet vankiloissa.

Koska yhteiskehittämiseen osallistuneet opiskelijat edustavat eri alojen ammattilaisia, oppimiskokemukset olivat myös vaihteleva. Niille, jotka työskentelevät rikostaustaisten kanssa, esiin nousseet asiat olivat tutumpia. Toisaalta heillekin keskustelu kokemusasiantuntijoiden kanssa tarjosi uutta näkökulmaa työhön. Toisille (esim. lastentarhanopettajille) yhteistyö tarjosi kurkistuksen uudentyyppiseen ammatilliseen ja inhimilliseen todellisuuteen. Kuitenkin ammatillisesta lähtökohdasta riippumatta oppimiskokemusta pidettiin merkittävänä, jopa koko tutkinnon merkittävämpänä.

Opiskelijat korostivat, että heidän oma ammatillisuutensa oli vahvistunut prosessin aikana. Toisaalta kokemusasiantuntijoiden tarinat nostivat esiin myös myötätunnon kokemuksia ja eettisiä pohdintoja. Varsinaisen kokemusasiantuntijuuteen liittyvä kriittinen pohdinta jäi vähäisemmäksi. Tämä on toki ymmärrettävää. Kokemusasiantuntijan kehittämiskumppanina toimivan opiskelijan on vaikea kyseenalaistaa kokemusasiantuntijan näkemyksiä sillä perusteella, että tämä toimii konsensus-hengessä. Koko opintojakson asetelmaan sisältyi sellainen asiakaslähtöisen yhteiskehittämisen eetos, jota oli vaikea - ja ehkä myös turha - kyseenalaistaa. Siten opintojakso osaltaan toimi paitsi opiskelijoiden oppimiskokemuksena, niin myös yhteistyötä korostavan kokemusasiantuntijuuden uusintajana.

Jotakin kriittisiä näkökulmia opiskelijat kuitenkin esittivät. Haastatteluissa kokemusasiantuntijat nostivat esiin muun muassa kokemusasiantuntijoiden taloudellisen hyväksikäytön. Lisäksi tuotiin esiin, että kokemusasiantuntijoita saatetaan kutsua paikalle erilaisiin tilaisuuksiin, vaikkei heitä todellisuudessa haluta kuulla.

LOPUKSI

Sosiaali- ja terveyspalveluita kehitetään usein järjestelmäkeskeisesti käyttäen lähtökohtana strategisia päämääriä, valtakunnallisia suosituksia tai esimerkiksi taloudellisia tavoitteita. Tällaisissa lähestymistavoissa tavoiteltava asiakasvaikuttavuus myös määritellään ikään kuin ylhäältä päin. Toisaalta kehittäminen voi olla Bottom-Up-tyyppistä, jolloin toiminnan suunta määräytyy asiakkaiden määrittämistä tavoitteista käsin. Laurea-ammattikorkeakoulun ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon opiskelijoiden ja kokemusasiantuntijoiden yhteistoteutuksen ideana oli Bottom-Up-tyyppisen ja kriittisen kehittämisorientaation kokeilu ja siitä oppiminen. Tällainen lähtökohta edustaa yhtä asiakaslähtöisen kehittämisen lähestymistapaa.

Tehtyä kokeilua ei ole arvioitu systemaattisesti. Kokeilusta saadut kokemukset osoittavat kuitenkin sen onnistuneisuuden. Yhteistyö tarjosi oppimisen kokemuksia ja ammatillisen kehittymisen edellytyksiä sosiaalialan eri osa-alueilla työskenteleville ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon opiskelijoille. Niinpä kehitettyä toteutusta ollaankin jatkamassa myös tulevien sosiaalialan ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon ryhmien kanssa.

Lähteet

Ammattikorkeakoululaki 932/2014.

Kivipelto, M. 2005. Kriittisen arvioinnin toteuttaminen toimintatutkimuksellisesti. Teoksessa T. Toikko (toim.) Sosiaalialan kehittämistyön lähtökohtia. Julkaisusarja B, Seinäjoen ammattikorkeakoulu, Seinäjoki, 54-82.

Meriluoto, T. 2016. Mitä kokemusasiantuntijat edustavat? – Analyysi edustamisen politiikoista osallistamishankkeissa. *Politiikka: Valtiotieteellisen yhdistyksen julkaisu*, 58 (2), 131-143.

Palukka, H., Tiilikka, T., & Auvinen, P. 2019. Kokemusasiantuntija sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmässä – osallisuuden mahdollistaja vai osallistamispolitiikan edustaja. *Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti*, 27 (1), 21-37.

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.

Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Näkökulmia kehittämisprosessiin, osallistamiseen ja tiedontuotantoon. Tampere University Press, Tampere.

**Ei ole olemassa täydellistä elämää,
Vain täydellistä epätäydellisyyttä.
Rakkaus on unelma,
Ja niinkuin moni muukin asia, parempaa toteutumattomana.
Teemme siitä päämme sisällä niin suurta ettei siihen todellisuus voi yltää.
Siksi unelmoinnin sijasta,
Olisi parempi jos vain tekisimme niistä totta.**

Katarina Stenberg

11 Uravalmennusta KEIJO-hankkeen kokemusasiantuntijakoulutuksessa

Sanna Hämäläinen

Elinikäisen oppimisen merkitys yhteiskunnassa on korostunut. Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelmassa korostetaan työllisyyden nostamisen rinnalla myös koulutusta, koska se nähdään merkittävänä tekijänä syrjäytymisen torjunnassa ja yhteiskunnallisen tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden rakentamisessa. Hallitusohjelmassa mainitaan erityisesti heikoilla perustaidoilla olevat aikuiset ja heidän kouluttamisensa. Näiden tavoitteiden saavuttamiseksi tarvitaan hallitusohjelmassa mainittuja uraohjauspalveluita, joiden merkitys nähdään muun muassa aikuiskoulutuksessa aliedustettujen ryhmien tukemisessa siten, että myös heillä on mahdollisuus jatkuvaan oppimiseen. Tavoitteena on luoda kattavat elinikäisen ohjauksen palvelut, yhdenvertaisen jatkuvan oppimisen mahdollistamiseksi. (Valtioneuvosto 2019, 166–167.)

Uraohjauksen tavoitteena voidaan pitää sitä, että henkilö saa keinoja oman uransa hallintaan. Uranhallintataidot tarkoittavat taitoja, jotka liittyvät ammatin valitsemiseen sekä ammattiin liittyvän koulutusalan valitsemiseen. Lisäksi osana uran hallintaa pidetään työnhakutaitoja, urasuunnittelutaitoja, organisaatioihin sitoutumisen taitoja, sekä valmiuksia jatkuvaan itsensä kehittämiseen eli elinikäiseen oppimiseen. (Kuurila 2014, 49.) Uraohjauksen avulla ihmisen on mahdollista tutkia ammatillista persoonaansa ja toiveitaan. Uraohjaus mahdollistaa henkilön ammatillisen tulevaisuuden suunnittelun ja uskon tavoitteiden saavuttamiseen. (Savickas 2005, 54.) Ohjauksessa korostuvat ohjaajan ja ohjattavan välinen dialoginen vuorovaikutus, sekä kunnioittava ja rakentava kohtaaminen. Ohjaus on yhteistoimintaa, jossa tuetaan ohjattavan toimijuutta ja pyritään edistämään hänen oppimis-, kasvu-, työ- tai ongelmanratkaisuprosesseja. (Vehviläinen 2014, 12.)

OPINNÄYTETYÖ KEIJO-HANKKEESSA

Tein YAMK-opinnäytetyöni ”Työelämätaitoja rikostaustaisille — KEIJO-hankkeen valmennusta kehittä-mässä” KEIJO-hankkeen kokemusasiantuntijakoulutuksen työelämätaidot-osioon. Toteutin opinnäytetyöni

Vantaan koulutusryhmän kanssa ja se eteni kolmivaiheisena. Ensimmäisessä vaiheessa selvitin tutkimushaastattelulla KEIJO-hankkeen kokemusasiantuntijakoulutukseen osallistuvien työelämävalmiuksia ja niiden kehittämiseen liittyviä tarpeita. Toisessa vaiheessa toteutin kokemusasiantuntijakoulutukseen osallistuville viisi uravalmennuspäivää haastattelussa saatujen tulosten perusteella ja kolmannessa vaiheessa mallinsin rikostaustaisille soveltuvaa uravalmennusta.

Tutkimushaastattelun keskiössä olivat yleiset työelämävalmiudet. Työelämässä tarvitaan varsinaisen ammattiosaamisen lisäksi työelämävalmiuksia kuten kommunikointitaidot, tietotekniset taidot, sosiaaliset taidot ja taito työskennellä ryhmässä ja yhteistyössä muiden ammattilaisten kanssa. (Tynjälä 2011, 79.) Työelämävalmiuksilla on myös selkeä yhteys työllistävyyteen ja näissä taidoissa rikostaustaisilla esiintyy tutkimustiedon perusteella puutteita. (Joukama ym. 2010, Suistomaa 2014, Tuominen 2018.)

Tutkimushaastattelun tulokset osoittivat, että haastatelluilla oli paljon konkreettisen tuen tarvetta omien vahvuksien ja osaamisen tunnistamisessa, nimeämisessä ja sijoittamisessa työelämäyhteyteen, kirjallisessa kommunikoinnissa, työhön- ja koulutukseen haussa sekä tietoteknisissä taidoissa. Suurimmalla osalla haastatelluista oli vain vähän työelämäkokemusta ja siten käsitystä siitä, millaisia työelämävalmiuksia ja -taitoja ammatillisen osaamisen lisäksi työelämässä tarvitaan. Haastatellut kertoivat puheenvuoroissaan tulleen kuitenkin vähitellen omalla toipumispolullaan tietoiseksi myös hyvistä puolistaan itsessään.

Usean haastatellun vastauksessa kävi ilmi, että he kokivat suullisen kommunikoinnin olevan heidän paras vahvuutensa. Työnhakuun liittyvä kommunikointi taas koettiin hankalaksi ja työnhauha taidot puutteelliseksi. Tämä johtui luultavasti siitä, että haastatelluilla ei ollut juurikaan kokemusta työn hakemisesta ja työnhakuun liittyvä kirjallinen kommunikointi, kuten työnhauha asiakirjojen laatiminen oli suurimmalle osalle vierasta. Tietotekniikan käyttö oli suurimmalle osalle haastatelluista vaikeaa. Suurin osa heistä ei ollut myöskään saanut opetusta tietotekniikan käyttöön, vaan he olivat oppineet sitä lähinnä yrityksen ja erehdyksen kautta. Vankeusaikana tietotekniikan käyttö on rajoitettua ja digitalisaation kehittyessä vauhdilla ja harppauksin eteenpäin, on luonnollista, että vapautuessaan henkilö voi kokea pudonneensa digitalisaation kehityksestä.

URAVALMENNUSPÄIVÄT ETÄYHTEYDELLÄ

Keväällä 2020 COVID19-viruksen leviämisen myötä Suomessa asetetut rajoitukset vaikuttivat ratkaisevasti uravalmennuspäivien toteutukseen. Tällöin koko valmennus siirrettiin nopealla aikataululla verkossa etäyhteydellä toteutettavaksi. Etävalmennukseen siirtyminen haastoi sekä minut valmentajana että valmennukseen osallistujat astumaan omalle epämukavuusalueelle ottamaan digiaskelia. Mutta kuten tunnettua, epämukavuusalueella tapahtuu usein myös oppimista ja niin kävi myös tässä uravalmennuksessa.

Ensimmäisen uravalmennuspäivän teemana oli oppiminen sekä siihen vaikuttavat tekijät. Alustin päivää luennolla liittyen oppimisen prosessiin ja oppimiseen vaikuttaviin tekijöihin. Valmennukseen osallistuvat pohivat motivaation merkitystä oppimisessa ja he saivat tietoa myös erilaisista oppimiseen liittyvistä haasteista. Alustuksessa hyödynsin Kriminaalihuollon tukisäätiö KRITS:n oppimisvalmennuskoordinaattorilta saamaani materiaalia koskien muun muassa oppimisvaikeuksia ja niihin saatavaa tukea.

Tutkimushaastattelussa kävi ilmi, että joillakin haastatelluilla oli oppimisvaikeuksia ja keskittymisvaikeuksia, mutta useinkaan niitä ei oltu diagnosoitu tai diagnooseista ei ollut varmaa tietoa, eikä vaikeuksiin oltu saatu tukea. Uravalmennuksessa saatu tieto esimerkiksi tuen hakemisesta oppimisvaikeuksiin oli valmennukseen osallistujien mukaan hyödyllistä heille itsellensä mahdollisia jatko-opintoja ajatellen. Lisäksi he kokivat, että saatua tietoa on mahdollista jakaa kokemusasiantuntijan tehtävässä toisille vastaavien ongelmien kanssa kamppaileville ja tietoa tarvitseville.

Arnold Schwarznegger

USA
388
Terminator@gmail.com

al Statement
er body builder and action hero, currently looking for a role r
ble agent for the right pay. Experienced in tracking down ali
om the future and barbarian cult leaders.

Also has experience using Microsoft Excel, PowerPoint an

Experience

Governor of California, USA

- Government representative of the Ame
- Passing, repealing and drafting laws
- Boosted economy of California by e

Various locations

ases and hideo
with tactics
guns

James Bond

Intelligence Specialist / Security & Surveillance

M5 HQ, 12 Millbank
London, SW1P 4QJ
020 7 555 555
james.bond007@mi6.gov

EXPERIENCE

British Secret Service, London— Intelligence Operative

Jan 2001 - Present

Protecting the UK and her allies from nefarious masterminds from around the world.

Liaising with intelligence services around the world including the CIA.

Instrumental in foiling international terror attacks including the looting of Fort Knox and the destruction of the world by various means.

Royal Navy, Portsmouth, UK — Commander

Jan 1990 - Dec 2000

Special intelligence department of Royal Navy, tasked with identifying threats to national security.

In charge of elite unit of highly trained operatives seeing action in various theatres from Russia and Soviet Union, Africa and Middle East.

EDUCATION

University of Geneva, Geneva— Masters

Sept 1985 - Jul 1990

French and German

Ston College, Windsor, UK— O Levels

SKILLS

Licensed to kill.

Multi-lingual (German, Russian, French, Arabic, Spanish)

Helicopter Pilot License

AWARDS

Royal Naval Mackintosh award - gold

Black belt in four martial arts

Downhill ski champion (Kitzbühel Championships)

LANGUAGES

English (Native)

French (Fluent)

German (Fluent)

Russian (Advanced)

Italian (Advanced)

Spanish (Advanced)

Kuva: Oli Lynch on Pixabay

CV-PAJASSA KOKEMUSASIAINTUNTIJAN VAHVUUDET JA OSAAMINEN ESIIN

Toisen uravalmennuspäivän teemana käsiteltiin osaamista ja vahvuuksia. Päivän aikana keskityttiin erityisesti kokemusasiantuntijan osaamiseen päihde- ja rikostaustaisten kanssa tehtävässä työssä. Päivän tarkoituksena oli löytää omia vahvuuksia ja harjoitella niiden sanoittamista erilaisten harjoitusten ja tehtävien avulla. Jaoin valmennukseen osallistujille etukäteen materiaalia, jonka avulla heidän oli mahdollista pohtia vahvuuksiaan ja hyviä ominaisuuksiaan, joita voi hyödyntää työelämässä. Päivän aikana pohdittiin yhteisesti vahvuuksia ja toisilta osallistujilta sekä ryhmän opettajalta saatu palaute auttoi omien vahvuuksien pohdinnassa ja nimeämisessä. Näiden harjoitusten avulla oli tarkoitus myös suunnata kohti kolmannen uravalmennuspäivän CV-pajaa, joka toteutettiin yhteistyössä Laurean liiketalouden kahden opiskelijan kanssa. Opiskelijat tapasivat valmennettavia yksilöllisesti etäyhteydellä toteutetussa CV-pajassa.

CV-pajan tapaamisten tuloksena syntyivät kokemusasiantuntijan CV:t, joihin nostettiin esiin kunkin osaamiset ja vahvuudet päihde- ja rikostaustaisten kanssa tehtävässä työssä. CV:t koettiin tärkeinä, koska niissä eletty elämä ja kokemukset nousivat voimavaraksi tulevassa kokemusasiantuntijan työssä. Pajoissa panostettiin myös CV:n visuaaliseen ilmeeseen ja lopputulokset olivatkin erinomaisia.

Neljäs uravalmennuspäivä keskittyi työn hakemiseen. Teemaan liittyen ohjasin valmennettavia erilaisten työnhaun kanavien käytössä, työpaikkojen haussa sekä työnhakuun liittyvässä viestinnässä. Lisäksi päivän aikana tutkittiin yhdessä työmarkkinatilannetta ja käytiin läpi ns. piilotyöpaikkojen hakua. Valmennettavilla ei ollut paljoa aikaisempaa kokemusta työnhausta ja teema oli ajankohtainen myös kokemusasiantuntijan työharjoittelupaikkojen hakuun liittyen.

TYÖHAASTATELUSIMULAATIO JA YLEINEN TYÖELÄMÄTIETOUS

Viides uravalmennuspäivä sisälsi työhaastattelusimulaation liiketalouden opiskelijoiden kanssa. Työhaastattelusimulaatiot toteutettiin pienryhmissä, joissa valmentautujat harjoittelivat osaamisestaan ja vahvuuksistaan kertomista kokemusasiantuntijoina. Suurimmalla osalla valmennukseen osallistujista ei ollut aikaisempaa kokemusta työhaastattelusta. Pienryhmässä tehty työhaastatteluharjoitus tarjosi mahdollisuuden harjoitella ja oppia toisilta työhaastattelukysymyksiin vastaamista turvallisessa ympäristössä. Lisäksi ryhmässä harjoiteltiin sekä positiivisen että rakentavan palautteen vastaanottamista omasta suorituksesta ja palautteen antamista toisille. Työhaastattelusimulaatioiden rinnalla toteutettiin työelämätietoutteen keskittävää ryhmäopetusta. Ryhmäopetuksessa käsiteltiin työelämän pelisääntöjä, hyvää työyhteisöä sekä pohdittiin tulevaisuuden työelämää ja muuttuvan työelämän osaamisvaatimuksia.

POHDINTAA URAVALMENNUKSESTA RIKOSTAUSTAISILLE

Viiden päivän mittainen uravalmennus on kestoltaan lyhyt. Urasuunnitteluun liittyvien teemojen käsittely ja esimerkiksi ammatinvalinnan kysymysten ratkaisu vaatii usein pidemmän ajan pohdintoja. Opinnäytetyönä toteutetusta valmennuksesta annettu palaute oli positiivista, ja valmennukseen osallistujat kokivat hyötynsä valmennuksesta. Pidempi uravalmennus antaisi kuitenkin paremman mahdollisuuden yksilöllisten tarpeiden mukaiseen ohjaukseen ja asioiden syvällisempään prosessointiin. Rikostaustaisille kohdennettuun uravalmennukseen olisi hyvä lisätä tietotekniikan opetusta ja tarvittaessa ammatinvalinnan psykologin palveluita. Myös yksilöllinen työhönvalmennus uravalmennuksen jatkoksi voisi tarjota lisätukea henkilön eteenpäin pääsemisessä työelämään tai koulutuspolulle.

KOKEMUSASIAANTUNTIJALLA OLISI PAIKKANSA MYÖS RIKOSTAUSTAISILLE KOHDENNETUSSA URAVALMENNUKSESSA

Opinnäytetyöni tuloksena mallinsin rikostaustaisille soveltuvaa uravalmennusta. Jatkossa olisi tärkeää ratkaista kuinka uravalmennus saataisiin vakiintuneeksi työskentelyksi rikostaustaisten kanssa ja mikä taho olisi paras vastaamaan palvelun toteutuksesta ja sen koordinoinnista. Työskentelyä olisi tärkeää toteuttaa pitkäjänteisenä ja aloittaa jo vapautumisen tai koevapauden valmisteluvaiheessa. Työskentelyä voitaisiin toteuttaa ryhmämuotoisen valmennuksen ja yksilövalmennuksen yhdistelmänä hyödyntäen koulutettua kokemusasiantuntijaa uravalmennusammattilaisen työparina.

Rikostaustaiset edustavat ryhmää, jonka työllisyyden tukemiseksi tarvitaan kohdennettuja työskentelytapoja ja yhteistyötä eri toimijoiden välillä. Luultavasti vaikuttavimmat toimet rikostaustaisten työllistämiseksi löytyvät moniammatillista työtä tehden yhdistäen esimerkiksi kuntouttavia toimintoja, kokemusasiantuntijuutta ja uravalmennusta. Tässä tarvitaan yhteistyötä TE-hallinnon ja rikosseuraamuslaitoksen, sekä kuntien kanssa.

Lähteet

Joukamaa M. & työryhmä 2010. Rikosseuraamusasiakkaiden terveys, työkyky ja hoidontarve.

Perustulosraportti. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2010, Helsinki, Rikosseuraamuslaitos
Viitattu 7.9.2020. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/ajankohtaista/julkaisut/risenjulkaisusarja/rikosseuraamusasiakkaidenterveystyokykajahoidontarve.html>

Kuurila, E. 2014. Uraohjaus ja urasuunnittelu ammattikorkeakoulussa. Viitattu 9.9.2020. <https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/98607/AnnalesC384KuurilaVK.pdf?sequence=2&isAllowed=y>

Savickas, M. L. 2005. The theory and practice of career construction. Teoksessa S. D. Brown & R. W. Lent (edited) Career development and counseling. Putting theory and research to work. Hoboken, New Jersey: Wiley. 42–70.

Suistomaa, M. 2014. Selvitys vankiterveydenhuollosta. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2014:12. Viitattu 7.9.2020. http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/70290/URN_ISBN_978-952-00-3510-5.pdf

Tuominen, T. 2018. Neurocognitive deficits, academic difficulties and substance dependence among dinnish offenders: Connections to recidivism and implications for rehabilitation. University of Turku Faculty of Social Sciences Department of Psychology and Speech-Language Pathology. Viitattu 7.9.2020. <https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/144773/AnnalesB453Tuominen.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Tynjälä, P. 2011. Asiantuntijuuden kehittämisen pedagogiikkaa. Teoksessa Collin, K., Paloniemi, S., Rasku-Puttonen, H. & Tynjälä, P. (toim.). Luovuus, oppiminen ja asiantuntijuus. Helsinki: WSOYpro Oy. 79-95.

Valtioneuvosto. 2019. Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019 Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Viitattu 9.9.2020. <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161931>

Vehviläinen, S. 2014. Ohjaustyön opas. Yhteistyössä kohti toimijuutta. Helsinki: University Press.

12 Opinnäytetyöt osana KEIJO-hankkeen kehittämisen- ja innovaatiotoimintaa

Janika Lindström & Eeva Järveläinen

Laurean opinnäytetöiden lähtökohtana Laureassa on Learning by Developing -toimintamallin mukainen oppimis- ja innovaatioprosessi, missä korostetaan autenttisisa tilanteissa tapahtuvaa työelämän kehittämistä, kumppanuutta ja tutkimuksellisuutta. Opinnäytetöillä on vahva yhteys sekä tavoite työelämän eri palveluiden, toimintamallien tai uuden työkuulttuurin kehittämiseen. Usein opinnäytetyöt linkittyvät myös vahvasti ammattikorkeakoulun tutkimus- ja kehittämistoimintaan. Tässä artikkelissa kuvaamme Laurean rikosseuraamusalan sosionomien opinnäytetöitä, jotka toteutettiin tilaustyönä KEIJO-hankkeelle (Kokemusasiantuntijuus edistämässä itsenäisyyttä ja osallisuutta).

Jukka Paattiniemen opinnäytetyö *Kokemusasiantuntijuus suomalaisissa tieteellisissä julkaisuissa – kirjallisuuskatsaus kokemusasiantuntijuudesta* toteutettiin kirjallisuuskatsauksena, jossa käsiteltiin aiheeseen paikantuvia suomalaisia tieteellisiä artikkeleita, väitöstutkimuksia ja lisensiaattitöitä. Opinnäytetyö tuotti katsauksensa myötä uutta tietoa siitä, miten kokemusasiantuntijuutta voitaisiin hyödyntää kehittämistoiminnassa.

Julia Kurvisen ja Riikka Lantan laadullisessa opinnäytetyössä *”Oikeesti mä oon yhteiskunnassa” – KEIJO-hankkeen kokemusasiantuntijoiden näkökulmia osallisuudesta* selvitettiin hankkeen kokemusasiantuntijakoulutautuneiden kokemuksia osallisuudestaan. Opinnäytetyö tuotti uutta tietoa rikos- ja päihdetaustaisten kokemusasiantuntijuudesta sekä sen asemoimisesta työelämään. Tulosten mukaan koulutuksen jälkeinen työllistyminen on ollut osallisuuden kannalta merkittävin tekijä. Koulutautuminen kokemusasiantuntijaksi on tukenut jo aikaisemmin alkanutta kuntoutumisprosessia ja vahvistanut uutta päihteetöntä ja rikoksetonta identiteettiä. Työelämässä osallisuuden kannalta suurimpana mahdollisuutena nähtiin vaikuttamaan pääseminen. Vaikuttaminen liittyi asiakaslähtöisyyden vahvistamiseen eri palveluissa. Työelämän osallisuuden rajoitteista merkittävin oli kokemusasiantuntijan ja ammattilaisen välinen eriarvoisuus.

Anniina Liikalan laadullisessa opinnäytetyössä *Näkökulmia kokemusasiantuntijoiden ja rikosseuraamusalan ammattilaisten yhteistyöstä* selvitettiin kokemusasiantuntijuuden ja kokemustiedon hyödyntämisen mahdol-

lisuuksia rikosseuraamusalalla. Opinnäytetyö toteutettiin yhteistyössä Vaasan yhdyskuntaseuraamustoimiston ja KEIJO-hankkeen kanssa. Työssä kartoitettiin rikosseuraamusalan ammattilaisten ja kokemusasiatuntijoiden näkökulmasta, miten asiantuntijuus ja roolit jakautuvat heidän keskinäisessä yhteistyössään. Opinnäytetyön tulokset toivat esiin konkreettisia ehdotuksia, miten kokemusasiatuntijaa ja kokemustietoa voidaan rikosseuraamusalalla hyödyntää etenkin vertaistyössä, desistanssin tukemisessa ja palveluiden kehittämisessä. Tämä kuitenkin edellyttäisi, että asiantuntijuuden jakamiseksi osapuolien roolit ja vastuut olisivat selkeitä. Työntekijänäkökulman mukaan kokemusasiatuntijana toimiminen edellytti jo pitkälle edennyttä toipumista, kun taas kokemusasiatuntijakoulutettavat puolestaan korostivat kokemusasiatuntijakoulutuksen merkitystä osana toipumisprosessiaan. Kehittämissuhteiksi tuotiin esiin valtakunnallisen mallin luominen kokemusasiatuntijuuden hyödyntämiseen rikosseuraamusalalla. Lisäksi jatkotutkimusehdotuksena esitettiin tutkimusta, jossa selvittäisiin KEIJO-hankkeen kokemusasiatuntijakoulutuksen vaikutuksista osallistujien desistanssiin ja rikosseuraamusalan kehittämiseen.

Krista Alangon, Janica Bahin ja Kristiina Koskisen toiminnallisen opinnäytetyön *Käytä niitä omia aivoja. Kokemusasiatuntijoiden opas rikollisuudesta irrottautumisen tueksi* tuotoksena syntyi opas rikollisuudesta irrottautumisen tueksi. Opas suunniteltiin yhteistyössä kokemusasiatuntijoiden sekä eri järjestöjen toiminnassa mukana olevien rikostaustaisten kanssa. Oppaan kehittämissuhteisiin osallistui järjestötoimijoita sekä Rikosseuraamuslaitoksen yksiköistä rikosseuraamusasiakkaita, ammattilaisia ja asiantuntijoita. Sähköisenä ja painettuina versioina tuotettu opas toi näkyväksi kokemusasiatuntijoiden näkökulmia rikollisuudesta irrottautumisesta sekä välitti kokemustietoa myös sellaisiin Rikosseuraamuslaitoksen yksiköihin, joissa vertais- ja kokemusasiatuntijatoimintaa ei ole mahdollista järjestää. Opinnäytetyön tekijöiden tuottama opas oli luonteeltaan innovatiivinen ja luova ratkaisu rikollisuudesta irrottautumiseen liittyvien kokemusten kuvaamiseksi ja muodosti onnistuneen kokonaisuuden. Opas otettiin käyttöön myös Rikosseuraamuslaitoksen vankien käytössä oleville työasemille.

Lähtökohtaisesti KEIJO-hankeeseen tehdyt opinnäytetyöt tuottivat arvokasta uutta tietoa ja työmenetelmiä sekä hankkeelle että yleisestikin kokemusasiatuntijuuden kehittämiseen ja kokemustiedon hyödyntämiseen rikosseuraamusalalla. Kokemusasiatuntijuuteen liittyvälle tutkimustiedolle on edelleen tilausta. Käytänteiden kehittäminen edellyttää työelämän toimijoiden sekä ennen kaikkea kokemusasiatuntijoiden mukaanottoa. Jaetulle asiantuntijuudelle ja yhdessä kehittämiselle tulee luoda hedelmällinen maaperä. Hanketoimintaan integroituneet opinnäytetyöt ovat oiva esimerkki, miten kohdennetusti tutkittua tietoa voidaan kerätä tai kehittämistoimintaa toteuttaa jo hankkeen aikana ja sisällyttää se osaksi hanketutkimusta.

Lähteet

Alanko, K., Bah, J. & Koskinen, K. (2020). "Käytä niitä omia aivoja" - Kokemusasiantuntijoiden opas rikollisuudesta irrottautumisen tueksi. Rikosseuraamusalan sosionomi (AMK) –tutkinnon opinnäytetyö. Laurea-ammattikorkeakoulu. Theseus. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-202004024360>

Kurvinen, J. & Lantta, R. (2020). "Oikeesti mä oon yhteiskunnassa" - KEIJO-hankkeen kokemusasiantuntijoiden näkökulmia osallisuudesta. Rikosseuraamusalan sosionomi (AMK) –tutkinnon opinnäytetyö. Laurea-ammattikorkeakoulu. Theseus. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-202001311881>

Liikala, A. (2020). Näkökulmia kokemusasiantuntijoiden ja rikosseuraamusalan ammattilaisten yhteistyöstä. Rikosseuraamusalan sosionomi (AMK) –tutkinnon opinnäytetyö. Laurea-ammattikorkeakoulu. Theseus. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2020061719010>

Paattiniemi, J. (2019). Kokemusasiantuntijuus suomalaisissa tieteellisissä julkaisuissa: kirjallisuuskatsaus kokemusasiantuntijuudesta. Rikosseuraamusalan sosionomi (AMK) –tutkinnon opinnäytetyö. Laurea-ammattikorkeakoulu. Theseus. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2019102720260>

PIMEYDESTÄ VALOON

Pimeyden lapset usvassa kulkee.

Sokaistuna ja pelon vankina, kahlittuna, pelkään laskea naamarin alas.

Katkeruuden ja rikkinäisyyden verho pukee monen sydämen.

**Voit nähdä lävitse sen kyynelten & aitouden, alta voit löytää
herkän sydämen.**

Sari Lindberg

IV

Kokemusasiantuntijat työelämässä ja palvelujärjestelmän kehittäjänä

13 Keijo-hanke työllistymistä edistämässä

Maija Schellhammer-Tuominen ja Eeva Salmi

KEIJO-hankkeen ydinajatuksena oli vahvistaa heikossa työmarkkina-asemassa olevien rikos- ja päihdetaustaisten henkilöiden mahdollisuuksia sijoittua jatkokoulutukseen ja työllistyä. Tavoitteena oli, että kokemusasiantuntajakoulutus kehittää yleisiä työelämävalmiuksia ja luo kokemusasiantuntijuudesta voimavaran työllistymisympäristöstä riippumatta. Artikkelissa tarkastellaan näiden tavoitteiden toteutumista eri näkökulmista.

Rikostaustaisten henkilöiden työllistymisen haasteita kuvataan luvussa 3 (Lindström & Rantanen 2020). Artikkelissa todetaan, että rikostaustaisten henkilöiden työllisyystilanne on Suomessa heikompi kuin muissa Pohjoismaissa. Rikostaustaisten kohdalla työllistyminen ja rikollisuudesta irrottautuminen nivoutuvat tiiviisti yhteen vaikkakin niiden keskinäistä suhdetta ei ole tutkimuksissa selvästi kyetty osoittamaan. Rikostaustaisen työllisyyttä on yritetty kohentaa erilaisten hankkeiden myötä, mutta tulokset eivät työllistymisen näkökulmasta ole olleet kovin hyviä.

Työllistymistä vaikeuttavia tekijöitä on useita:

- rakenteelliset tekijät, kuten tarvittavien palvelujen jakautuminen usealle toimijalle
- palvelupolkujen katkeaminen vankilan ja kotikunnan välillä
- erilaisten palvelujen vaikutukset etuuksiin ja kannustinloukut
- työnantajien halukkuus työllistää rikostaustaisia henkilöitä voi olla vähäinen ja tieto vankeusrangaistuksesta estää työllistymisen
- yksilötasolla haasteita voivat olla työ- ja koulutushistorian puuttuminen ja katkonaisuus, terveydelliset syyt, asunnottomuus ja päihdeongelmat.

Kaikki edellä mainitut tekijät voivat muodostua esteeksi rikostaustaisten työllistymisessä ja kouluttautumisessa sekä aiheuttaa syrjäytymistä yhteiskunnasta ja sen normaalipalveluista. (Ks. esim. Heikkilä & Salmi 2020).

KEIJO-hanke onnistui työllistämistavoitteessaan varsin hyvin. Koko koulutuksen loppuun käyneistä osallistujista työllistyi 38 prosenttia. Luvussa on mukana kaikki työsuhteet: palkkatuettu työ, osa-aikatyö, määräaikaiset ja toistaiseksi voimassaolevat työsuhteet. Lisäksi 6 prosenttia siirtyi oppisopimusopiskelijoiksi ja 9 prosenttia koulutukseen. Kaikista hankkeeseen osallistuneista työllistyi noin 35 prosenttia.

Artikkelissa kuvataan yleisten työelämävalmiuksien kehittämistä hankkeessa, työhönvalmennusta sekä esitellään työllisyys- ja koulutuspolkujen toteutuminen. Lisäksi kuvataan osallistujien kokemuksia siitä, miten heidän valmiutensa työhön ja koulutukseen kehittyivät koulutuksen aikana. Artikkelissa on hyödynnetty hankkeen aikana tehtyjä palautekyselyitä, arviointietoa sekä jatkopolutustilastoja. Artikkelisiin on myös kerätty esimerkkejä julkaisun muista luvuista, joissa on kuvattu yksityiskohtaisemmin työelämävalmiuksia kehittäviä menetelmiä.

YLEISTEN TYÖELÄMÄVALMIUKSIEN KEHITTÄMINEN OSANA KOULUTUSTA

Yleisillä työelämävalmiuksilla viitataan yleensä esimerkiksi vuorovaikutus- ja viestintätaitoihin, tiedonhankintataitoihin, tietoteknisiin taitoihin sekä yhteiskunta- ja kehittämisosaamiseen. Hankkeessa tehdyssä opinnäytetyössä selvitettiin osallistuvien työelämävalmiuksia ja sitä millaisia haasteita osallistujat työelämävalmiuksissa kokivat. Tulokset osoittivat, että haastatelluilla oli tuen tarvetta esimerkiksi omien vahvuuksien ja osaamisen tunnistamisessa, nimeämisessä ja sijoittamisessa työelämäyhteyteen. Lisäksi kirjallisessa kommunikoinnissa sekä työhön- ja koulutukseen hakutaidoissa oli puutteita ja työnhakuun liittyvä viestintä koettiin hankalaksi. IT-taidot olivat monilla puutteelliset, koska erityisesti pitkien tuomioiden aikana teknologian kehityksestä jää väistämättä jälkeen. (ks luku 11)

Yleisten työelämävalmiuksien parantamisen perustana oli hankkeeseen osallistujien oman toipumisprosessin ohjattu läpikäyminen. Vaikka omaa tarinaa käytiin läpi kokemusasiantuntijan työn näkökulmasta, muodosti se myös vahvan pohjan yleisille työelämävalmiuksille. Keskeisinä elementteinä olivat itsetuntemus, itseilmaisuus, vuorovaikutustaidot ja kehittämisosaaminen.

Valmiuksia kehitettiin useissa eri konteksteissa ja koulutussisällöissä. Itseilmaisuus ja itsetuntemus korostui erityisesti luovien menetelmien ja oman tarinan esittämisen kautta. Kehollisen ja draamallisen työskentelyn merkitys itseilmaisun ja vuorovaikutuksen kehittämisessä oli merkittävää. Ryhmässä tehtiin esimerkiksi erilaisia harjoituksia tunteiden tunnistamisesta tai vuorovaikutuksen harjoittamisesta. Oma tarinaa työstettiin erilaisin menetelmin ja tehtävin, ja sen pohjalta kehitettiin myös reflektointikykyä. (Ks. luvut 6 ja 9).

Kohtaamiseen liittyviä vuorovaikutustaitoja harjoiteltiin koko koulutuksen ajan. Toisaalta opiskeltiin erilaisia vuorovaikutusmenetelmiä (esim. motivoiva keskustelu, dialogisuus ja aktiivinen kuuntelu sekä väkivallaton vuorovaikutus) ja toisaalta jatkuvaa käytännön harjoitusta saatiin lukuisissa kohtaamisissa eri tilanteissa. Koulutuksessa mukana olevilla oli monipuolisesti mahdollisuuksia vuorovaikutus- ja viestintätaitojen kehittämiseen esimerkiksi vierailuilla eri opintojaksoilla, eri seminaareissa tai yhteistyökumppaneiden tarjotessa mahdollisuuksia esimerkiksi ryhmänohjauksen harjoitteluun. Hankkeen keskeisenä periaatteena oli avoimuus ja ovien aukaiseminen ulos muuhun yhteiskuntaan. Tämä mahdollisti myös sen, että osallistujat pystyivät luomaan itselleen tehokkaasti uusia verkostoja. Osallistujat olivat myös keskeisessä roolissa hankkeen viestinnässä ja kokemusasiantuntijoiden työn näkyväksi tekemisessä. (Ks. luvut 6 ja 8)

Yksi keskeinen kokemusasiantuntijoiden työtehtävä on palvelujen kehittäminen asiakasnäkökulmasta. Kehittämisaamien on kuitenkin myös yksi tärkeistä yleisistä työelämätaidoista. Palvelujen kehittämisen harjoittelusta hyvänä esimerkkinä on yhteistyö Laurean ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon sosionomiopiskelijoiden kanssa. Kyseisessä opintojaksossa hankkeen osallistajat kehittivät yhteistyössä muiden opiskelijoiden kanssa muun muassa asumis-, lastensuojelu- ja mielenterveyspalveluja. Kehittämisaamista osallistujille karttui myös oman järjestön, Irti rikoksista ry:n perustamisesta (Ks. luku 10).

Koulutus vahvisti yleisiä työelämävalmiuksia monella tapaa, mutta ryhmän ja vertaisuuden merkitys työelämävalmiuksien kehittymiselle oli olennainen. Ryhmässä opittiin toimimaan toisten kanssa yhteistyössä ja kokeiltiin turvallisessa tilanteessa itselle uusia taitoja. Positiivinen kokemus muiden hyväksynnästä sekä siitä, että tuli huomioiduksi omanlaisenaan mahdollistivat luottamuksen ja positiivisen kokemuksen syntymisen. Onnistumisen tunne, minäpystyvyyden ja omien vahvuksien havaitseminen loivat kaikki pohjaa sille, että osallistajat löysivät itsestään uudenlaisia voimavaroja. Tämän kautta avautuivat myös uudet mahdollisuudet koulutuksen ja työn suhteen.

TYÖHÖNVALMENNUS, TYÖHARJOITTELU JA TYÖNANTAJAYHTEISTYÖ

Koulutukseen sisältyi yksilöllistä työhönvalmennusta, jossa jokaisen osallistujan kanssa analysoitiin osaamista, mahdollisia haasteita ja millä tavoin lisäosaamista tai tarvittavia taitoja voitaisiin hankkia. Työhönvalmennuksen tavoitteena oli löytää koulutus- tai työpaikka. Niiden löytämiseen tarvittavia kanavia tutkittiin ja käytiin läpi myös ns. piilotyöpaikkojen hakua. Valmennettavien kanssa pohdittiin millä tavoin työnantaja kannattaa lähestyä tai valmistauduttii työpaikkahaastatteluun. Yhteistyötä tehtiin myös TE-toimistojen kanssa, joista työntekijät olivat muun muassa esittelemässä työelämän edustajille sekä kokemusasiantuntijoille työllistämisen ja työllistymisen mahdollisuuksista.

Osallistujan tilanteesta riippuen tarkasteltiin työllistymisen vaihtoehtoja avoimilla työmarkkinoilla tai välityömarkkinoilla (tuettu työllistäminen). Reitit työhön vaihtelivat osallistujakohtaisesti, monesti edettiin työkokeilun kautta palkkatuettuun työhön tai suoraan palkkatuelle. Suoraan avoimille työmarkkinoille sijoitui vain muutama hankkeen osallistuja.

Työhön sijoittumisen onnistumisessa keskeistä oli tiivis yhteistyö työnantajien kanssa. Keskeisessä asemassa olivat erilaiset välityömarkkinatoimijat, ja erityisesti sosiaali- ja terveysalan järjestöt. Kyseisillä järjestöillä on usein tietoa kohderyhmästä, joten organisaatioilla oli todennäköisesti muita matalampi kynnyks työllistää rikostaustaisia henkilöitä. Työnantajia kontaktoitiin organisaatiokohtaisesti, mutta heille myös järjestettiin yhteisiä tilaisuuksia, jossa jaettiin tietoa mahdollisista avoimista työpaikoista osallistujille ja työllistämismahdollisuuksista työnantajille.

Työkokeilu- tai työpaikkaa etsittäessä työnantajiin oltiin yhteydessä hyvissä ajoin, ja mahdollisten työtehtävien osalta käytiin valmistavia keskusteluja osallistujan, valmentajan ja työnantajan kesken. Tarvittaessa valmentaja tuli mukaan työpaikalle ja auttoi osallistujan alkuun työyhteisössä. Tärkeä osa työhönvalmennusta oli myös yhteistyö työnantajien kanssa sekä neuvonta työnantajille esimerkiksi eri tukimuodoista. Erityisen merkittävää oli työpaikkojen ja osallistujien yhteensopivuuden analyysi. Yksilöllisten ominaisuuksien ja vahvuksien tunnistaminen suhteessa mahdollisiin tehtäviin on olennaista. Onnistumisen näkökulmasta on tärkeää, että tehtävät ovat sopivasti mitoitettuja ja työyhteisö sopiva sinne tulijalle.

Uravalmennuksen osalta hankkeessa tehtiin kokeilu, jonka tavoitteena oli saada erityistä tukea tulevan ammatin tai koulutusalan valintaan. Uravalmennuksessa kartoitettiin muun muassa koulutuksessa, työssä ja epämuodollisissa oppimisympäristöissä hankittua osaamista. Ammatillisen osaamisen lisäksi tarkastelussa

*Kuva: Silja-Riikka Seppälä,
all rights reserved*

olivat yleiset työelämätaidot sekä urasuunnittelutaidot. Olennaista oli osallistujien kiinnostuksen kohteiden ja tavoitteiden kartoittaminen. Uravalmennuksen osana päivitettiin myös työnhaun dokumentteja ja järjestettiin CV-pajoja. CV-pajan tuloksena syntyivät kokemusasiantuntijan ansioluettelot, joihin nostettiin esiin kunkin osaamista ja vahvuuksia päihde- ja rikostaustaisten kanssa tehtävässä työssä. (Ks. luku 11).

Työelämävalmiuksien kehittämisessä keskeisin konkreettinen väline oli koulutukseen sisältynyt työharjoittelu- tai työssäoppimisjakso, joka toteutettiin joko työkokeiluna tai palkkatukijaksona. Siihen liittyi tuki sekä osallistujalle että työnantajalle. Ohjauksenäytteillä käytiin alussa, keskivaiheessa ja loppuvaiheessa. Ohjauksenäytteillä käytiin läpi oppimistavoitteet harjoittelujaksolle ja arvioitiin niiden täyttymistä sekä oppimista harjoittelun edetessä ja loppuvaiheessa. Keskusteluissa on myös pohdittu kokemustietoon ja kokemusasiantuntijuuteen liittyviä erityisiä vahvuuksia kyseisissä toimintaympäristöissä sekä kokemusasiantuntijatoimintaan liittyviä uusia innovaatioita. Hankkeessa kokeiltiin myös työharjoittelun aikaista työnohjausta, jossa osallistujilla oli mahdollisuus saada ryhmämuotoista työnohjausta. Tämä tuki omalta osaltaan oman työrooliin rakentamista työyhteisössä.

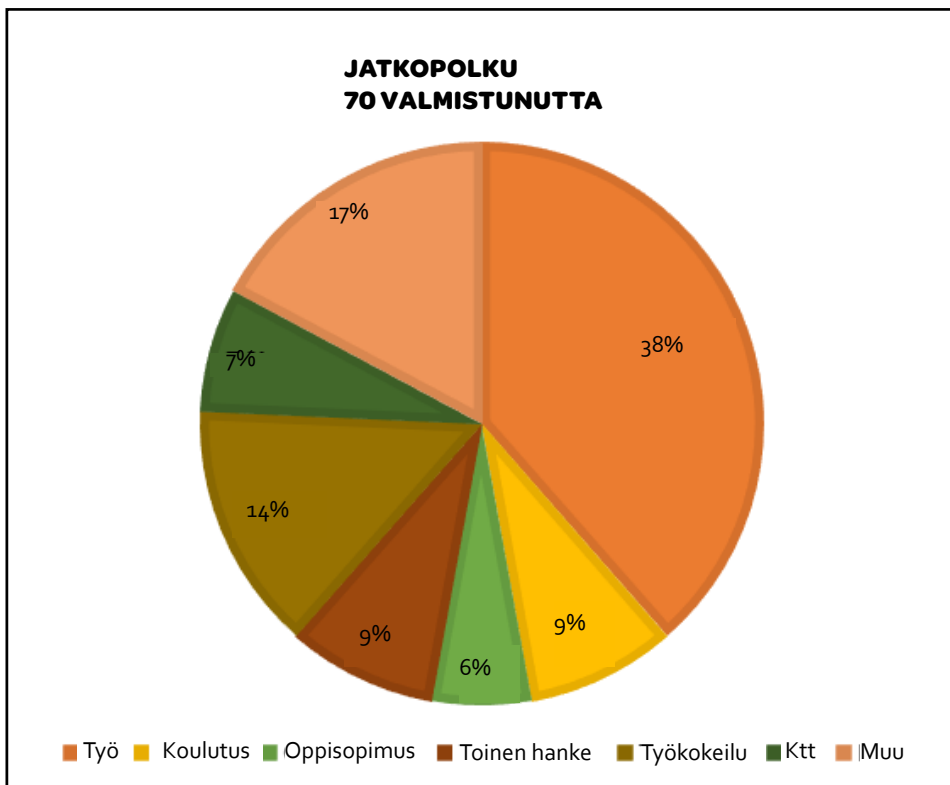
KEIJOLAISTEN JATKOPOLUT

Kokemusasiantuntijakoulutuksen käyneiden jatkopolkuja kuvaavat tiedot on koottu hankkeen tuloksellisuuden arviointimateriaaleista, jotka pohjautuvat hankkeeseen osallistuneiden aloitus- ja lopetustilanteista, projektityöntekijöiden keräämään jatkopolkuja kuvaavaan yksilölliseen seurantatietoon sekä hankkeen loppuvaiheessa tehtyyn kyselyyn, jolla kartoitettiin Keijo-koulutukseen osallistuneiden tilannetta syksyllä 2020.

Keijo-kokemusasiantuntijakoulutuksen käyneiden lähtötilanteissa ja jatkopoluissa näkyy osallistujien hyvin erilaiset lähtökohdat, tavoitteet ja tarpeet työllistymisen tueksi. Osa koulutuksen käyneistä on työllistynyt

työsuhteeseen hyvinkin nopeasti, jo ns. koulutuksen harjoitteluvaiheessa, eli silloin, kun pääosa osallistujista on siirtynyt työelämäjaksolle työkokeiluun tai muuhun ei-työsuhteeseen harjoitteluun. Pääosalla työllistyneistä työhön siirtyminen on tapahtunut harjoittelujakson jälkeen, mutta osalla vasta pidemmällä aikavälillä yksilöllisen työhönvalmennusjakson jälkeen.

Hankkeen toteuttamaan kokemusasiantuntijakoulutuksen loppuun suorittaneista 70 osallistujasta on työllistynyt 38 prosenttia. Tähän lukuun on laskettu mukaan kaikki työsuhteet, kuten palkkatuettu työ, osa-aikatyö, määräaikaiset ja toistaiseksi voimassaolevat työsuhteet. Lisäksi 6 % on siirtynyt oppisopimusopiskelijoiksi. Näin ollen työsuhteeseen on päässyt koulutuksen jälkeen yhteensä 44 % koulutuksen käyneistä. Koulutukseen on siirtynyt 9 % koulutuksen käyneistä. Opinnot on aloitettu ammatillisessa koulutuksessa tai ammattikorkeakoulussa. Muita jatkopolkuja koulutuksen käyneillä on työkokeilu (14 %), kuntouttava työtoiminta (7 %) ja toinen työllistymistä tukeva hanke (9 %). 17 % osallistujista on jäänyt työttömäksi työnhakijaksi, eläkkeelle tai tilanne ei ole tiedossa. Tähän ryhmään kuuluvissa on mukana myös vapaaehtoisina kokemusasiantuntijatyötä tehneet. Jatkopolutuksen näkökulmasta alueellinen vaihtelu oli varsin suurta: Uudellamaalla työhön ja opintoihin siirtyneitä oli 68% (28 koulutuksesta valmistunutta) ja Pirkanmaalla 44% (42 valmistunutta).

Kuvio 1. Keijo-hankkeen koulutuksen suorittaneiden sijoittuminen työhön, koulutukseen tai suunnitelmalliseen kuntoutukseen (KEIJO-hanke 2020).

Työllistyneistä ja koulutukseen siirtyneistä pääosa ohjautui sosiaali-, terveys-, ohjaus- tai kasvatusalalle. Tehtävänimikkeinä oli esimerkiksi kokemusasiantuntija, vertaisohjaaja, mentori ja apuvalmentaja. Koulutuspolkuja oli lähihoitaja ja sosionomi AMK -tutkintoihin. Lisäksi koulutus- ja työllistymispolkuja rakentui muille aloille, kuten logistiikka- ja ravintola-alalle sekä kaupalliselle alalle.

Hankkeen aikana osalla työllistyneistä määräaikainen työsuhde on päättynyt ja osallistuja on palautunut työttömäksi. Pitkän aikavälin seuranta hankkeen puitteissa ei ollut mahdollista. Keväällä 2020 alkaneet koronapandemiasta johtuvat poikkeukselliset olosuhteet heikensivät merkittävästi koulutuksen käyneiden työllistymistä. Koronan vaikutuksia työllistymiseen ei pystytty erittelemään tuloksista, mutta vaikutukset koskettivat sekä koulutuksen toteuttamisen tapaa että työpaikkojen mahdollisuuksia ottaa kokemusasiantuntijoita työkokeiluun tai työhön. Vuoden 2019 loppuun mennessä koulutuksen suorittaneiden työllistymisprosentti oli peräti 41.

KOULUTUKSEN KÄYNEIDEN KOKEMUKSIA TYÖELÄMÄVALMIUKSIEN KEHITTÄMISESTÄ

Hankkeen loppuvaiheessa tehtyyn kyselyyn osallistui 17 koulutuksen käynyttä. Vastaaajien määrä oli pieni, mutta koulutuksissa kerätyt palautteet ovat antaneet samansuuntaisia näkemyksiä koulutuksen antamista työelämävalmiuksista. Luvussa hyödynnetään myös hankkeen puolessavälissä toteutettua Bikva-arviointia, jossa kerättiin osallistujien, kouluttajien sekä sidosryhmien kokemuksia koulutuksesta.

Loppukyselyyn vastanneista suurin osa oli sitä mieltä, että koulutus paransi heidän valmiuksiaan siirtyä työelämään ja että koulutus oli tarjonnut tietoa, jota voi hyödyntää koulutuksessa tai työelämässä. Ylipäänsä ammatillisuuden kehittyminen ja parantunut mahdollisuus siirtyä työelämään sai vahvistusta, mikä näkyi myös avoimissa vastauksissa: *”Ammatillisuus lisääntyi, oman arvon tunne nousi, osallisuus kasvoi. Näin menneen elämäni eri valossa ja opin käsittelemään vaikeita asioita hajoamatta. Sain valjastettua ruman menneisyyden työkaluksi.”* Vastauksissa nousivat esiin opitut tiedot ja taidot: *”Koulutus lisäsi ammatillista osaamista työssäni ja vahvisti perustyöelämätaitojani. Lisäksi luovat aineet paransivat verbaalista ulosantiani.”*

Aineistojen pohjalta näyttäisi siltä, että hanke on onnistunut erityisesti vahvistamaan osallistujien uskoa omaan kykyihinsä ja osallisuuteen yhteiskunnassa: *”Se on vahvistanut minua kokonaisvaltaisesti ja antanut uskon että voin liittyä yhteiskuntaan, mutta omilla ehdoillani ja omalla tavallani.”* Osallistujat ovat kokeneet itsentuntonsa nousseen ja itsevarmuuden lisääntyneen. Koulutuksen aikana on vahvistunut käsitys siitä, että pystyy tekemään töitä tai opiskelemaan: *”Keijo koulutus oli tärkeä steppi minulle vankeuden jälkeen, usko tulevaan ja siitä, että minusta on oikeasti vielä johonkin hyvään ja hyödylliseen.”* Näyttäisi siltä, että minäpystyvyyden kehittyminen toi uskoa tulevaisuuteen ja siihen, että omat kyvyt riittävät tulevaisuuden haasteiden ratkomiseen.

Osallistujien aiemmat kielteiset koulukokemukset näkyvät yllättyneisyytenä siitä, että onkin kyvykäs oppimaan ja kiinnostunut oppimisesta. Onnistumisen kokemus on keskeinen uuden identiteetin rakentamisessa: *”Kohdallani välttämätön onnistumisen kokemus. Asiat selkeytyneet tosi paljon. Tarvitsen paljon tukea monissa asioissa. Johtuen vähäisistä kokemuksista ja voimakkaasta syrjäytymisestä.”*

Sosiaalisten ja vuorovaikutustaitojen osalta osallistujat kokivat myös kehittyneensä. Ryhmäviestintätilanteet, osallistumiset eri tilaisuuksiin ja verkostoituminen toivat uskoa siihen, että osallistujat pystyvät jatkossakin toimimaan hyvin uusien ja erilaisten ihmisten kanssa: *”Opin kohdistamaan tarinani paremmin kohdeyleisölle. Itsevarmuutta ja uskoa siihen että pärjään alalla kuin alalla. Olen erityisen kiitollinen kurseista joita sain käydä... , ne tukivat suunnittelemani työelämää johon sitten pääsinkin töihin, unelmieni työpaikkaan.”*

Erityisesti luovien aineiden nähtiin antavan eväitä oman ilmaisun kehittämisessä.

Loppukyselyyn vastanneista suurin osa myös koki luoneensa koulutuksen aikana hyödyllisiä kontakteja työelämään. Vanhojen verkostojen tilalle on pakko luoda uusia ja koulutus oli tehokas tapa siihen. *”Olen saanut mielekkään työn, ja itseasiassa minulle tarjottiin neljää eri työpaikkaa samaan aikaan. Verkostoitunut, saanut varmuutta omaan kykyihin.”*

Haasteena nähtiin, että koulutuksessa olisi pitänyt käsitellä enemmän koulutukseen haun sekä työnhaun taitoja. Loppukyselyyn vastanneista vain alle puolet oli sitä mieltä, että oli saanut koulutuksesta riittävästi tukea työnhakuun ja avoimissa vastauksissa kaivattiin myös yleisesti työelämätaitoihin lisää panostusta; *”Olisi voitu opettaa esim. mikä on sopivaa käytöstä tai puhetta työpaikalla... Kaikille työllistymisen/harjoittelun mahdollistaminen.”* Hankkeen viimeisten koulutusryhmien aikana myös koronatilanne vaikeutti osallistujien tilannetta, ja kokemusasiantuntija-toimeksiantoja peruttiin eikä työhön saatu riittävästi harjoitusta.

Osallistujien huolena oli myös, että kokemusasiantuntijoiden asema työmarkkinoilla on vakiintumaton. Toimijuus työssä on toisinaan näennäistä ja toimivaltuudet rajalliset eikä kokemuksille anneta arvoa. Myönteisenä nähtiin, että vertaistyöhön pohjautuvia palveluita tarvitaan ja kokemusasiantuntijoiden työllistyminen edistää vähitellen myös kokemusasiantuntijoiden asemaa sekä kokemusasiantuntijatoiminnan vakiintumista työelämässä.

POHDINTAA HANKKEEN VAIKUTUKSESTA TYÖLLISTYMISEEN

KEIJO-hankkeen työhön, koulutukseen ja kuntoutukseen ohjautumisen tulokset ovat merkittävän hyviä verrattuna muiden 2010 –luvun jälkipuolella toteutettujen hankkeiden tuloksiin, joissa tavoitteena on ollut rikos- ja päihdetaustaisten henkilöiden työllisyyden parantaminen. Lindström & Rantanen kuvaavat artikkelissaan, että lähes poikkeuksetta kohderyhmän työllistymistä tukevista hankkeista korkeintaan 10 prosenttia osallistujista on onnistunut työllistymään (Lindström & Rantanen 2020). KEIJO-hankkeessa vastaava prosenttiluku 35 prosenttia. Hankkeen onnistumisen syyt ei ole yksinkertaista arvioida, mutta tässä luvussa nojataan paitsi hankkeen arviointitietoihin, myös tarkastellaan muita vastaavia hankkeita. Lisäksi on hyödynnetty hankkeessa työskennelleiden asiantuntijoiden arvioita siitä mitkä tekijät ovat edistäneet työllistymistä.

Hankkeen aikana kokeiltujen ja kehitettyjen toimintatapojen, kerätyn palautteen ja jatkopolkujen analyysin pohjalta työllistymisen onnistuminen näyttäisi vaativan useiden yhtäaikaisten prosessien onnistumista osallistujan henkilökohtaisella, koulutuksen ja yksilöllisen tuen sisällöllisellä sekä sopivan työpaikan löytymisen tasoilla. Hankkeen arvioinnin perusteella tunnistettuja elementtejä ovat:

- koulutukseen osallistumisen oikea-aikaisuus, joka arvioidaan valintahaastattelussa
- yleisten työelämätaitojen oppiminen ja nivominen aitoihin työtehtäviin
- koulutuksen ja työkokeilun aikana koetut onnistumiset
- laajat yhteistyöverkostot
- vertaisten tuki ja yhteisöllisyys osana koulutusta
- yksilöllinen tuki koulutuksen aikana ja työllistymisen tukena

Ensimmäinen onnistumisen kannalta keskeinen elementti on koulutuksen osallistumisen oikea-aikaisuus. Kokemusasiantuntijakoulutukseen hakeutumisen oikea-aikaisuutta arvioitiin hankkeen aikana koulutukseen hakeneiden haastattelulla ennen valintaa. Haastattelussa kartoitettiin osallistujien kuntoutumisen vaihetta ja

valmiutta toimia kokemusasiantuntijana. Koulutuksen keskeyttämisen (yhteensä 8 keskeyttänyttä hankkeen aikana) syyt liittyivät pääosin siihen, että osallistujan oma kuntoutumisen vaihe ei ollut riittävän pitkällä tai kuntoutumisessa tuli takapakkia, kuten päihteiden käyttöä.

Kokemusasiantuntijakoulutuksen vaikuttavuutta arvioitaessa sisällöllisistä elementeistä nousee selkeästi esiin yleisten työelämätaitojen merkitys kohderyhmälle. Monella osallistujalla ei ole aikaisempaa kokemusta työelämästä, jolloin yleisten työelämätaitojen, mukaan lukien vuorovaikutus- ja viestintätaidot, harjoittelu on ollut keskeinen sisällöllinen osa-alue. Työelämätaidot nivoutuivat koulutuksessa yhtenäiseksi kokonaisuudeksi oman toipumisen läpikäymisen ja omien vahvuuksien tunnistamisen kanssa. Lisäksi työelämätaitojen harjoittelu kiinnittyi konkreettisiin, työelämälähtöisiin tilanteisiin, joissa taitoja pääsi harjoittelemaan käytännössä koko koulutuksen ajan. Tätä kuvaa osallistujilta saatu palaute vahvistuneesta luottamuksesta omiin kykyihin ja mahdollisuuksiin toimia yhteiskunnassa sekä palaute tietojen ja taitojen vahvistumisesta koulutuksen aikana. Koulutuksessa kertynyt osaaminen vahvistui käytännön työaidoksi, kun osallistujat koulutuksen aikana tekivät eri yhteyksissä käytännön työtehtäviä kokemusasiantuntijoina esimerkiksi pitämällä puheenvuoroja eri kohderyhmille tai työskennellen palveluiden kehittämisen toimintaympäristöissä.

Keijo-kokemusasiantuntijakoulutuksen ohjaava päämäärä on ollut osallistujien työllistyminen ja koulutusta on koko hankkeen ajan kehitetty tätä tavoitetta vasten. Koulutukset toteutettiin hyödyntämällä laajasti erilaisia oppimisympäristöjä. Aidot työelämäyhteydet ja niiden mukanaan tuomat työtehtävät loivat ympäristön, jossa osallistujat joutuivat jo koulutuksen alkuvaiheessa laittamaan osaamisensa peliin vaativissakin työelämätilanteissa. Näissä tilanteissa onnistuminen ja saatu myönteinen palaute loivat osallistujille varmuutta ja rohkaisivat luottamaan omaan osaamiseen. Parhaimmillaan riittävän korkealle asetetut vaatimukset kannustavat osallistujaa merkittävästi ja tukevat oppimisen lisäksi myönteisen minäkäsityksen vahvistumista. Samansuuntaisia kokemuksia on saatu vastaavan kohderyhmän parissa Silta-Valmennusyhdistyksen ja Ammattiopisto Luovon yhteisessä Tuotantokoulussa, jossa opiskelijat kerryttävät ammattitaitoa tekemällä vaativiakin asiakastöitä. Haastavat, aitoon tarpeeseen tehtävät työtehtävät yhdistettynä riittävään tukeen ja kokemukseen, ettei ole yksin, ovat kannustaneet opiskelijoita sitoutuneeseen työskentelyyn kohti tavoitteita.

Verrattaessa hanketta muihin kohderyhmän työllistymistä edistäviin hankkeisiin vahva työelämäyhteys näyttäytyykin yhtenä menetelmällisenä erona. Monissa muissa hankkeissa näyttäisi osallistujien kuntoutus ja työelämätaidot sekä ammattilaisten välinen yhteistyö olevan menetelmällisesti keskeisemmässä roolissa. KEIJO-hankkeen lisäksi Kuntouttavan vankityön ohjelma (KUVA) nojaa menetelmällisesti hyvin vahvasti työn tekemiseen aidoissa työympäristöissä hyvin nopeasti koulutus- tai työhönperhehdytysjakson jälkeen. Menetelmällisesti näissä toimintatavoissa on osallistujat haastettu työn vaatimusten äärelle hyvin nopeasti. Näissä myös välittömät työllistymisvaikutukset ovat olleet muita hankkeita merkittävämmät.

Koulutuksen vahvuutena nousee osallistujien ja ammattilaisten arvioinneissa työelämäverkostojen monipuolinen hyödyntäminen. Koulutuksen alusta asti osallistujat ovat mukana erilaisissa ammatillisissa verkostoissa kokemusasiantuntijoina. Tämä mahdollistaa työelämä- ja vuorovaikutustaitojen harjoittamisen käytännössä, mutta myös uudenlaisten verkostojen luomisen. Verkostoitumalla osallistujalla on mahdollisuuksia luoda työllistymisen kannalta mielekkäitä suhteita ja verkostoja, jotka tukevat parhaimmillaan yhteiskuntaan kiinnittymistä ja työllistymistä.

Vahvistunut luottamus omiin kykyihin ja minäpystyvyyden tunteen lisääntyminen on myös noussut kaikessa hankkeen palautteessa selkeästi esiin. Usko omiin taitoihin rakentui koulutuksen aikana ryhmän ja ammattilaisten tuella. Osallistujien palautteen mukaan usko omiin kykyihin näyttöä kahdella tapaa: Toisaalta osallistujat kokivat omien tarinoiden ja kokemusasiantuntijuuden kautta, että he kelpaavat ja ovat yhteiskun-

nassa tarpeellisia juuri sellaisina, kuin he ovat. Toisaalta usko siihen, että heillä on kyky oppia työelämässä tarvittavia taitoja, vahvistui koulutuksen kautta. Ryhmän tuki ja toisilta oppiminen näyttäytykin koulutuksessa olennaisen tärkeänä ja sitä hyödynnettiin myös esiintymisen ja vuorovaikutustilanteiden harjoittelussa. Koronan aiheuttaminen poikkeusolojen aikana pidettyjen koulutusten palautteiden mukaan osallistujien keskinäinen yhteisöllisyys ei muodostunut riittäväksi etäyhteyksien välityksellä ja myös kokemukset turvallisesta vuorovaikutustilanteiden harjoittelemisesta koettiin tämän vuoksi liian vähäiseksi.

Yksilöllinen ohjaus ja työhönvalmennus osallistujien työllistymisen tukemiseksi ja sopivan työpaikan löytämiseksi näyttäytyy tulosten kannalta olennaisena. Jokaisen onnistuneen työllistymispolun takana on yksilöllisen tarpeen mukaan räätälöityä tukea, jossa osallistujia on tuettu omien vahvuuksien tunnistamisessa, valmistautumisessa työhaastatteluun tai perehtymisessä työtehtäviin työpaikalla. Yksilöllisen tuen puute nousee myös esiin palautteissa, joissa koetaan, että sitä ei ole ollut riittävästi. Yksilöllisen tuen puute näyttäytyy palautteissa työllistymisen esteenä ja jopa tyhjänpäälle jäämisen kokemuksena koulutuksen jälkeen. Yksilölliseen työllistymisen tukeen kiinnittyy myös tiivis yhteistyö työnantajien kanssa, jossa arvioidaan työpaikan sopivuutta ja työntekijän soveltuvuutta tehtävään. Nämä ovat selkeitä jatkokehittämisen kohteita mallin kehittämisen tulevaisuudessa.

Rikos- ja päihdetaustaisen henkilön työllistyminen vaatii monen palasen loksahdamisen paikalleen juuri oikeaan aikaan. Työllistymisen mahdollistumiseksi vaaditaan sopiva työpaikka ja siihen sopiva tekijä. Työllistyvältä vaaditaan oman tarinan perusteellista läpikäymistä ja valmiutta jakaa se toisten tueksi. Lisäksi vaaditaan uudenlaisten toimintatapojen ja -ympäristöjen opiskelua ja haltuunottoa. Työnantajalta vaaditaan valmiutta tukea osallistujaa työn haltuunotossa ja työelämässä tarvittavissa taidoissa. Jotta tämä kaikki olisi mahdollista, tarvitaan useimmissa tilanteissa ammattimaisesti nämä palaset rakentavaa suunnitelmallista työtä, jotta työ löytää tekijänsä. Tällaisena liimana voi työllistymiseen tähtäävä kokemusasiantuntijakoulutus saatujen kokemusten perusteella toimia hyvinkin tuloksellisesti.

Lähteet

Heikkilä M. & Salmi E. 2020. Työllisyyden ja koulutuksen esteet. Teoksessa Vierto-toimintamalli. Silta-Valmennusyhdistys. https://www.siltavalmennus.fi/wp-content/uploads/2020/05/Vierto_toimintamalli_laaja.pdf

Hämäläinen S. 2020. Uravalmennusta KEIJO-hankkeen kokemusasiantuntijakoulutuksessa. Teoksessa Salmi, E. & Lindström, J. (toim.) Maailma tarvitsee Keijoja - Näkökulmia rikos- ja päihdetaustaisten kokemusasiantuntijuudesta. Laurea-ammattikorkeakoulu: Laurea julkaisut 151.

Karvonen L. & Paakkunainen M. 2020. KEIJO-koulutuksen toteutus Pirkanmaalla. Teoksessa Salmi, E. & Lindström, J. (toim.) Maailma tarvitsee Keijoja - Näkökulmia rikos- ja päihdetaustaisten kokemusasiantuntijuudesta. Laurea-ammattikorkeakoulu: Laurea julkaisut 151.

Lindström J. & Rantanen T. 2020. Rikostaustaisten työllistymisen haasteet ja näkökulmia kokemusasiantuntijuuteen. Teoksessa Salmi, E. & Lindström, J. (toim.) Maailma tarvitsee Keijoja - Näkökulmia rikos- ja päihdetaustaisten kokemusasiantuntijuudesta. Laurea-ammattikorkeakoulu: Laurea julkaisut 151.

Lindström J. & Rantanen T. 2020. Rikostaustaisten työhön kuntoutus ja sen vaikuttavuus. Teoksessa Heikkinen A. (toim.), Lindström J. & Rantanen T. Vankilasta vapautuvia tukien ja rinnalla kulkien kohti työelämää - Näkökulmia rikostaustaisten työhön kuntoutukseen ja työllistymisen edistämiseen. Laura-ammattikorkeakoulu: Laurea julkaisut 135. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-202004034413>

14 Keijolaiset palvelujärjestelmää kehittämässä

Janika Lindström & Anu Hagman

KEIJO-hankkeen viimeinen Vantaalla toteutunut koulutus pureutui palveluiden kehittämiseen. Kouluttautuneilla oli mahdollisuus suorittaa samalla avoimen AMK:n kautta maksutta Hyvinvointipalveluiden innovatiivinen kehittäminen (5 op) opintojakso. Opintojakson osaamistavoitteina oli oppia tunnistamaan innovaatioiden trendit ja heikot signaalit, oppia tuottamaan kokeiluja asiakasarvon kehittämisessä sekä oppia käyttämään luovan työskentelyn periaatteita palvelukehitysprosessissa ja asiakaslähtöisen toiminnan suunnittelussa.

OPINTOJAKSON TOTEUTUS

Kouluttautuvat tutustuivat ensin kehittämistyön ja palvelumuotoilun periaatteisiin teoreettisesti. Toiminnallisen ryhmätyöskentelyn kautta tutkailtiin kehittämisen kohteena olevia palveluja ja kouluttautuvien kokemuksia niiden toimivuudesta. Tämän jälkeen kouluttautuvat valitsivat itseään eniten kiinnostavan palvelun, jota he lähtivät edelleen kehittämään pienryhmissä. Kehittämisen kohteeksi valikoituivat päihdehuollon asumispalvelut, rangaistusajansuunnitelman laatimiseen ja toteuttamiseen liittyvät prosessit, digipalvelut vankilassa, vankien läheisille suunnatut palvelut sekä järjestötoiminnan tukimahdollisuuksiin tutustuminen vapautumisvaiheessa. Näissä pienryhmissä kouluttautuvat tekivät myös opintojakson liittyvät oppimistehtävät.

Pienryhmien tehtävänä oli selvittää oman palvelukonseptinsa potentiaalisten asiakkaiden mielipiteitä kehitettävään palveluun liittyen. Pienryhmät suunnittelivat haastattelulomakkeet ja tekivät haastattamalla asiakaskartoituksen omaan ideaansa liittyen. Tavoitteena oli saada mahdollisimman syvällistä tietoa haastateltavan elämästä, asenteista, arvoista ja näkemyksistä. Kukin ryhmä suoritti haastattelut kehittämisideaansa liittyen. Haastatteluaineistoa hyödynnettiin asiakastarpeen tunnistamisessa sekä ymmärryksen laajentamisessa, joita tehtiin näkyväksi odotuskarttojen ja palvelupolkujen visualisoinnin kautta. Tavoitteena oli tehdä näkyväksi asiakkaiden tarpeita sekä vahvistaa omaa asiakasymmärrystä. Pienryhmät esittelivät toisilleen

haastatteluaineistojen perusteella muodostamia odotuskarttoja sekä palvelupolkuja ja niihin liittyviä kehittämishaasteita ja saivat vertaisarvioinnin toisilta koulutautuville.

Koulutettavat rakensivat omista palvelujen kehittämideoista posterit, jotka olivat näytteillä YAMK opiskelijoiden palvelujen kehittämiseen liittyvällä opintojaksolla. Ennen näytteillepanoa, niitä opponoitiin pienryhmissä ja annettiin vielä viimehetken kehittämissuhteita.

RIKOS- JA PÄIHDETAUSTAISTEN NÄKÖKULMIA PALVELUIDEN KEHITTÄMISEEN

Opintojaksolla eräs kehittämiskohde oli vankiloissa tehtävä perhetyö. Haastateltujen rikos- ja päihdetustaisten mukaan yhteydenpito omiin lapsiin oli haasteellista, koska puhelimen käyttö on vankilassa kallista ja puhelimia suljetuissa laitoksissa liian vähän. Myös perhetapaamistiloja toivottiin kehitettävän lapsiystävällisemmiksi. Joissakin Rikosseuraamuslaitoksen yksiköissä koettiin olevan liian vähän henkilöstöä tekemään vankien perhetyötä. Opintojaksolla yksi pienryhmä teki kehittämissuhteen digitaalisista palveluista vanhemman ja lapsen yhteydenpidon tukemiseksi sekä vanhemmuustaitojen kehittämiseksi.

Vankilasta vapautuvan nähtiin joutuvan vapautumishetkellä haasteelliseen tilanteeseen. Osa vapautuvista ei välttämättä ole päässyt lomille hoitamaan asioitaan. Myös tiedonsiirto vankilan ja vankilan ulkopuolisten toimijoiden kesken koettiin puutteelliseksi. Yhtenä ongelmana tunnistettiin myös yksinäisyys, joka ilmeni etenkin silloin, kun luovuttiin aiempaan rikolliseen elämäntapaan liittyneistä sosiaalisista suhteista. Yksinäisyys-temaan liittyen eräs pienryhmä innovoivat opastetut järjestökierrokset. Niissä koulutettu kokemusasiantuntija lähtisi oppaaksi vapautuvalle ja esittelisi erilaiset järjestöjen palvelut ja toiminnot. Järjestöjen toimintoihin mukaan menemisen kynnyksen madaltaminen oli tehtävän tarkoituksena. Samalla järjestöistä saa tietoa rikos- ja päihdetustaistille suunnatuista palveluista.

Eräs ryhmä kehitti rangaistusajakuunnitelmaan liittyviä prosesseja. Ongelmakohtina tunnistettiin muun muassa, että arviointi tehtiin muutaman tapaamisen perusteella, monet kokivat prosessissa vaikuttamis- mahdollisuutensa vähäisinä ja suunnitelmien päivityksien puutteet. Kehittämisideana ehdotettiin kokemus- asiantuntijoiden tai vertaisten mukaan ottamista suunnitteluprosessiin sekä motivointityöhön. Myös erilaiset rangaistusajakuunnitelmaa koskevat info-esitykset koettiin tärkeiksi.

Yhtenä kehittämisteemana oli kehittää päihdehuollon asumispalveluyksikkö, jossa keskiössä olisi yhteisö- kuntoutus sekä liikunta. Yksikön kuntoutus olisi tarkoitettu miehille ja naisille. Yksikössä kuntoutumassa olevien olisi mahdollista aloittaa kuntoutuksen loppuvaiheessa liikunta-alan opinnot. Yhteisökuntoutuksen yhtenä sisältönä oli käydä kuntoutujien kanssa säännöllisesti erilaisissa urheilutapahtumissa.

Yksi palveluiden kehittämiseksi liittyi vankien perhetyöhön erikoistuneen järjestön perustamiseen. Järjestön työmuotoja olisivat muun muassa: perheleiritoiminta, vertaisryhmät aikuisille ja lapsille sekä vankien perhetyöhön liittyvän asiamiestehtävän perustaminen. Asiamies olisi riippumaton taho, joka pyrki edesauttamaan vankien ja heidän lastensa yhteydenpitoa sekä järjestämään neuvotteluja yhteydenpitoon liittyvissä ongelmatilanteissa.

POHDINTA

Rikos- ja päihdetaustaisilla on tietoa rikollisuudesta irrottautumisesta ja päihteistä toipumisesta. Tämän lisäksi heillä voidaan olettaa olevan tietoa erilaisista palveluista ja niihin liittyvistä prosesseista. Asiakaslähtöinen palveluiden kehittäminen merkitsee parhaimmillaan sitä, että asiakkaat pääsevät mukaan kehittämään palveluita yhdessä ammattilaisten kanssa. Järjestöt voivat edistää asiakkaiden osallisuutta palveluiden kehittämisessä, kun erilaisissa hankkeissa kehitetään rikos- ja päihdetaustaisille suunnattuja palveluita.

KÄRSIVÄLLISYYTTÄ

Vuosikymmeniä tästä taakse, jouduin ensimmäisen kerran tutkintovankeuteen Helsingin lääninvankilaan. Nokalle.

Alastomaksi riisutus, muutamia kysymyksiä, suihkuun ja narikan kautta kerroksille.

Minut vietiin selliin, jossa jo oli asukas, vanha venkula. Äijällä oli kasvoissaan enemmän arpia kuin ryppyjä. Linnakundien ikää on vaikea arvioida ja turvallinen ha utelu herättää epäilyksiä.

Esittäydyimme kätellen, mieheltä puuttui sormenpäät. Ker toi leikanneensa ne irti, ettei enää ikinä kärähtäisi keikoistaan sormenjälkien vuoksi; toisen käden sormet olivat pitkät kuin pianistin.

Merkillinen oli mies muutenkin kuin ulkonäöltään. Häneltä puuttui myös nenänpää, paleltunut luultavasti sek in.

Eräänä iltana valojen sammuttua hän aloitti kertomuksensa, erään monista.

"Poika, minä en ole täällä öisin, en koskaan. Tänä yönä lähd en kulkemaan pitkin Helsingin katuja. Saatan pistäytyä tuopill isella jossain yökerhossa, yhdellä vain, etteivät pamput aamulla haista."

Mies maalasi hypnoottisella äänellään kulloisenkin miljöön, missä liikkui ja minä seurasin mukana. Kuvaili tapaamiaan kaunottaria hyvinkin yksityiskohtaisesti. Kertoi käymistään keskusteluista niin mukaansa tempaavasti, että olin jo uskoa mentaalisen vankilapakoon.

Tarina jatkui ja jatkui.

Kunnes lopulta kuulin hiljaisen kuorsauksen.

Hiivin paljulle tekemään hätäni. Näin vältyin konkarivenkulan kiusallisen kiilavalta katseelta.

Kuunteleminen on hyvä taito ja kärsivällisyys lopettaa kärsi myksen.

Hessu Eloranta

15 ”Teillä se vaan toimii” - työparimallilla työskentely rikostaustaisten kanssa

Vilma Kinnunen

Artikkelin kirjoittaja Vilma on koulutukseltaan rikosseuraamusalan sosionomi, joka omien sanojensa mukaan ”on ollut vankilassa valmistumisestaan saakka”. Aluksi valvontapuolella, sitten päihdekuntoutuksessa ja päih-teettömässä yhteisohjoudossa. Pyörövesta ulos- hankkeeseen hän tuli sen alkaessa, vuonna 2018. Matti on niin ikään ollut vankilassa, kymmenen vuotta. Pitkän rikos- ja päihdehistorian jälkeen hän alkoi haluta muutosta, ja viimeisen tuomion aikana kuntoutuminen käynnistyi Sörkän yhteisohjoudosta, Sörkkä-yhteisöstä. Pyörövesta ulos -hankkeeseen hän tuli töihin Keijo-kokemusasiantuntijakoulutuksen kautta. Yhdessä Vilma ja Matti yhdistävät ammattilaisuuden ja kokemusasiantuntijuuden.

Sininauhasäätiön Pyörövesta ulos –hanke auttaa toistuvasti lyhyitä vankeustuomioita suorittavia pääsemään pois rikoskierteestä. Hankkeen tavoitteisiin oli kirjattu ammattilaisen ja vertaisen yhteistyöhön perustuvan työparimallin kehittäminen. Tähän saatiin hyvä yhteistyön mahdollisuus kokemusasiantuntijoita kouluttavan KEIJO-hankkeen myötä.

Aloitimme työparimallin kehittämisen palkkaamalla KEIJO-hankkeesta valmistuneen kokemusasiantuntijan, Matin, projektiluonteiseen kehittämistehtävään. Hänen kanssaan suunnittelimme ja toteutimme ammattilaisille suunnatun koulutuspaketin rikostaustaisten asiakkaiden kanssa työskentelyyn. Koulutuspaketin tarkoituksena oli lisätä muun muassa asumispalveluyksiköiden henkilöstön tietoa rikosseuraamusjärjestelmästä sekä rikostaustaisten asiakkaiden erityispiirteistä. Varsinaisessa koulutustilaisuudessa kokemusasiantuntija toimi yhtenä kouluttajista. Projektista maksettiin kokemusasiantuntijalle kertaluonteiset palkkiot, jotka määriteltiin Kokoa ry:n palkkiosuositusten mukaisesti.

Samanaikaisesti Pyörövesta ulos -hankkeen kautta toimintaan osallistettiin muita kokemusasiantuntijoita Sininauhasäätiön vapaaehtoistyön kautta. Meille kuitenkin hahmottui, että mikäli haluamme toteut-

taa työparimallilla työskentelyä varsinaisessa asiakastyössä, tulee kokemusasiantuntijan olla työsuhteessa hankkeessa. Palkkaaminen olisi mahdollista TE-toimiston palkkatuen avulla, mutta hankkeessa tehtävä työ oli jo täydessä vauhdissa, joten työskentely palkattavan henkilön kanssa oli voitava aloittaa ilman pitkää tutustumis- ja perehdytysvaihetta. Lisäksi pidimme erityisen tärkeänä, että valittu henkilö on varmasti täysin irrottautunut rikollisuudesta sekä tarpeeksi pitkällä omassa muutosprosessissaan. Sopivaa henkilöä etsiesämme halusimme myös huomioida, että palkattava kokemusasiantuntija kokee pystyvänsä ja haluavansa työskennellä hankkeemme kohderyhmän kanssa, johon kuuluu myös päihteitä käyttäviä asiakkaita.

Matti oli toiminut hankkeemme kokemusasiantuntijana koulutusprojektissa. Oman Keijo-koulutuksensa jälkeen Matti myös toimi yhden koulutuksen verran hankkeessa kouluttajana. Lopulta projektipäällikkömme ehdotti Mattia myös hankkeeseen työparimallin kokemusasiantuntijaksi.

TYÖPARIMALLIN RAKENTEET

Aloitimme työparityöskentelyn toukokuussa 2019. Hankkeemme väli raportissa kuvattiin työparimallimme muodostumista seuraavasti: ”Helsingin osahankkeen projektityöntekijällä sekä osahankkeeseen työpariksi palkatulla kokemusasiantuntijalla oli yhteistä työskentelyhistoriaa vuosien ajalta. Hanke on tehnyt työparimalliin liittyvää arviointi mallinnustyötä ja todennut, että toimivan työparimallin kulmakivenä on erityisesti työntekijän ja kokemusasiantuntijan keskinäinen luottamussuhde. Hankkeen tapauksessa kyseinen luottamus oli rakentunut jo aiemmin vuosien varrella ja tavoitteen toteutumisen kannalta erityisen tärkeässä roolissa oli projektityöntekijän ja kokemusasiantuntijan aiempi työskentelyhistoria.” Pääsimmekin heti aloittamaan täysipainoisen työskentelyn.

Työparimallissamme ammattilainen ja kokemusasiantuntija toimivat kumpikin projektityöntekijän nimikkeellä. Yhtenevät nimekkeet olivat tärkeitä tasa-arvoisen asetelman luomiseksi, minkä lisäksi projektityöntekijän nimike tuo ammatillisuutta kokemustaustaisen työntekijän työnkuvaan myös asiakkaiden näkökulmasta. Kolmas syy projektityöntekijä-nimikkeen käytölle oli hanketyön tehtäväkuva, johon sisältyi molemmilla työntekijöillä asiakastyön lisäksi myös kehittämistyötä. Nimikkeiden valinta on kuitenkin tapauskohtaista, enkä arvota kokemusasiantuntija tai vertaistyöntekijä nimikkeitä projektityöntekijää vähempiarvoisiksi. Tässä artikkelissa käytän myös termiä kokemusasiantuntija tekstin ymmärrettävyyden vuoksi.

Työparimallissa toimimme tasaveroisina kollegoina, jolloin ammattilaisella ei ole esimiesasemaa kokemusasiantuntijaan verrattuna. Toisaalta ammattilaisella saattaa käytännössä kuitenkin olla ”ohjaava” asema suhteessa työpariin. Tämä korostuu erityisesti silloin kun kokemusasiantuntijalla ei ole lainkaan tai hyvin vähän kokemusta työelämästä. Itse rinnastan asian siihen, kun vanhempi kollega opastaa joissain asioissa nuorempaa kollegaa, säilyttäen silti kokemuksen tasa-arvoisuudesta. Työparimallissa molemmilla osapuolilla on asiantuntemusta, josta toinen voi oppia. Meidän tapauksessamme ohjasin työparini hoitamaan yhteisen esimiehemme kanssa sellaisia asioita, jotka eivät kuuluneet minun työtehtäviini. Toisaalta myös tämänkaltaisissa tilanteissa korostuu se, vallitseeko työparin välillä kuinka avoin ja luottamuksellinen suhde.

Kokemusasiantuntijan asema työyhteisössä on osa työn rakenteita. Koko hankkeen ajan kokemusasiantuntija on osallistunut erittäin aktiivisesti myös muiden toimijoiden ja yhteistyökumppaneiden kehittämistyöhön. Hankkeen muun toiminnan ohella olemme luoneet Rikoksista irti -verkoston, joka koostuu rikollisuudesta onnistuneesti irtaantuneista henkilöistä ja heitä tukevista tahoista ympäri Suomea. Matin jo kauan ennen hankettamme esittämä kysymys siitä: ”Missä kaikki todella eteenpäin menneet esimerkit ovat?” oli innoittaja koko verkoston synnylle. Olenkin erityisen iloinen, että olemme saaneet koota ja käynnistää verkoston toimintaa yhdessä.

Organisaatiomme on mahdollistanut osallistumisen hyvin vapaasti työntekijöiden itse valitseisiin projekteihin. Mielestäni organisaatiossamme on nähty se arvo, jonka työntekijämme voi antaa rikosseuraamusalan kehittämistehtävissä ja näin edistää yhteistä asiaa.

Monissa kokemusasiantuntijoiden työtä koskevissa seminaareissa ja esityksissä on korostettu kokemusasiantuntijoiden työssä jaksamisen tärkeyttä. Oma työparini on kohdistanut näihin lausuntoihin myös kritiikkiä, koska on kokenut niissä eriarvoistettavan kokemusasiantuntijoita suhteessa muihin työntekijöihin. Työssä jaksamisen teemat ovat tärkeitä kaikille työntekijöille, mutta Matti on kokenut asian niin, että mikäli työntekijänä vaatii samoja oikeuksia kuin muillakin työntekijöillä, on oltava samalla viivalla myös muissa asioissa. Hän on korostanut kokemusasiantuntijakoulutuksen merkitystä työelämätaitojen ja oman jaksamisen rajaamista koskevissa kysymyksissä.

ASIAKAS- JA KEHITTÄMISTYÖ TYÖPARIMALLILLA

Pyöröovesta ulos -hankkeen asiakkaat ovat vankilasta vapautuneita ja rikostaustaisia henkilöitä. Kuvaisin asiakastyömme sisältöä yksinkertaistettuna vankien jälkihuolloksi. Hankkeen asiakkuus ei edellytä sitoutumista päihitteettömyyteen tai kuntoutukseen. Iso osa hankkeen asiakkaista ei ole kovinkaan pitkällä muutokseensa kohti rikoksetonta elämää tai edes tavoittele tätä muutosta. Asiakkaiden suurimmat tarpeet liittyvät asumisen tukeen, palveluohjaukseen sekä sosiaali- ja päihdetyöhön.

Työparimallilla tehtävä asiakastyö on jaettu eri vaiheisiin: palvelutarpeen arviointiin, asiakkuuden suunnitteluun sekä palvelun järjestämiseen. Palvelutarpeen arviointi alkaa usein vankiloissa, joihin kokemusasiantuntija ei vielä pääse, jolloin jaamme tiedot tapaamisten jälkeen. Toki usein tapaamiset onnistuvat myös siten, että molemmat ovat paikalla, jolloin työ ja vastuu jakautuvat tasaisesti molemmille. Arviointi tehdään yhdessä ja molemmat tuovat siihen oman näkemyksensä ja kokemuksensa. (Ikävalko 2020).

Asiakkuuden suunnittelu on jatkuvaa. Tilanteet elävät asiakkaidemme kohdalla hyvin laajasti. Tapaamme asiakkaita yhdessä, joten työn suunnittelu on myös yhteistä. Suunnittelu on myös hyvin asiakaslähtöistä, pyrimme jokaisen asiakkaan kohdalla tuomaan omia siihen tilanteeseen sopivia vahvuuksia esille. Asiakkaiden suunnittelussa hyväksikäytetään molempien aikaisempia kokemuksia, verkostoja sekä osaamista eri osa-alueissa.

Suunnittelussa huomioidaan myös se, kuinka hyvin työparimalli soveltuu mihinkin tilanteeseen. Meillä on ollut tilanteita, joissa asiakas on esimerkiksi ollut samanaikaisesti samassa vankilassa – tai jopa kuntoutusohjelmassa kokemustaustaisen työntekijämme kanssa. Näissä tilanteissa arvioimme kannattaako kokemusasiantuntijan osallistua tapaamisiin. Toisaalta vastaan voi tulla myös tilanteita, joissa kokemusasiantuntija itse kokee, ettei ole järkevää osallistua asiakastyöhön jonkun asiakkaan kanssa. Olemme myös ”lainanneet” Mattia muiden konsernin toimintojen kuten kotiin vietävien palveluiden työpariksi, jos se on edistänyt asiakastyön onnistumisia.

Palveluja toteutamme tiiviissä yhteistyössä kuitenkin siten, että työjaossa on ollut joitain painotuksia. Itse olen ollut päävastuussa yhteistyöstä viranomaisien kanssa ja kokemusasiantuntijalla on ollut enemmän vastuuta asiakastyössä. Useat työtehtävät vaativat erittäin hyvää palvelujärjestelmän sekä sosiaalityön prosessien tuntemusta, mikä edellyttää ammatillista koulutusta. Matti on kuitenkin opetellut myös näitä työtehtäviä. Tämä onkin tärkeää, jotta hän on voinut hoitaa myös näitä tehtäviä esimerkiksi poissaolojen aikana tai lomakausina.

Kuva: Sakari Kiuru, 2002. CC BY 4.0

Iso osa hankkeessa tehtävää asiakastyötä on kotikäyntien tekeminen asiakkaiden luona. Olemme toettaneet näitä työryhmällä, johon on kuulunut meidän lisäksi vuokranantajan edustaja. Näillä käynneillä työnjako on muodostunut toimivaksi. Vuokranantajan edustajalla (asumisneuvoja) on vastuullaan vuokrausteeseen ja kiinteistön kuntoon liittyvät asiat. Minun vastuullani on kartoittaa asiakkaan kokonaisvaltaista elämäntilannetta, motivoida mahdollisesti kuntoutukseen ja käydä muita rikoksettomuuteen/päihteettömyyteen tukevia keskusteluja. Kokemusasiantuntija usein näillä käynneillä on keskittynyt havainnoimiseen eli tiedon keräämiseen siitä miltä asiakkaan tilanne todellisuudessa vaikuttaa. Kotikäyntien jälkeen puramme näkemyksemme käynnistä ja usein oman kokemuksen omaava työntekijä on havainnoinut sellaisia seikkoja joihin ammattilainen ei ole osannut lainkaan kiinnittää huomiota. Asiakkaille kokemusasiantuntija pystyy neuvomaan ja jakamaan omia kokemuksiaan yhteiskuntaan integroitumisesta, kuten velkojen maksuun tai

työllistymiseen liittyen. Kokemusasiantuntija pystyy hyvin kuvaamaan millaista esimerkiksi vapautumisen jälkeinen arki voi olla, jotta odotukset siviiliin siirtymisestä olisivat mahdollisimman realistisia.

Toisinaan asiakastyö on vähemmän suoraviivaista. Esimerkin voimaa pystyy kokemuksemme mukaan hyödyntämään erityisesti siten, että asiakkaat otetaan mukaan tasa-arvoisiin keskusteluihin, joissa kokemusasiantuntija tuo esille näkemyksiään oman prosessinsa kautta. Näin asiakas ei koe, että häntä yritetään väkisin muuttaa. Asiakas kuitenkin kokemusasiantuntijan avulla näkee, kuinka vanhat arvot ovat kyseenalaistuneet ja muuttuneet tai kuinka esimerkiksi yhteiskuntaan suhtautuminen on erilaista kuin hänellä. Hyödynsimme tätä tekniikkaa muun muassa tilanteissa, joissa asiakkaat kyseenalaistavat työllistymisen kannattavuuden velkojen vuoksi. Erityisen hyvin menetelmä toimii silloin kun paikalla on useampia kokemusasiantuntijoita, joiden näkemykset täydentävät toisiaan. Välillä asiakkaiden kanssa on huomattavissa, että he hakevat ymmärrystä ja tukea omalle näkemykselleen kokemusasiantuntijalta, kun keskusteluun osallistuu asiakas, ammattilainen ja kokemusasiantuntija.

Hankkeeseen liittyvän kehittämistyön tärkein ulottuvuus on ollut tuoda esille rikostaustaisten asiakkaiden kanssa työskentelyn erityispiirteitä. Työparimallin avulla olemme halunneet jakaa mahdollisimman laajasti sitä tietoa, jota rikostaustaiselta kokemusasiantuntijaltamme olemme voineet kohderyhmästä saada. Tämä tieto on välittynyt meille arjessa tehtävän työskentelyn lomassa, mutta myös lukuisissa erilaisissa kehittämishankkeissa. Hankkeen aikana olemme huomanneet, että kehittämistyössä voidaan välttää ”turhia kokeiluja”, kun kokemusasiantuntija tietää miksi jokin toiminto on ristiriidassa esimerkiksi alakulttuurin lainalaisuuksien kanssa. Tämä tarkoittaa siis sitä, ettemme luo esimerkiksi toimintoja, joihin kukaan asiakas ei halua osallistua.

Muutoksen toteutumisessa asiakkaan oma halu on keskeistä. Uskon, että kokemusasiantuntijuuden ja vertaisuuden suosio perustuu juuri tähän. Toisaalta ammattilaiskenttä hakee heiltä vastausta siihen – *Kuinka asiakkaat saadaan tavoittelemaan muutosta?* Toisaalta haluamme kokemusasiantuntijoiden esimerkin avulla motivoida ihmisiä tavoittelemaan muutosta itse eli haluamaan heidät sitä. Vaikka tie irti rikoksista olisikin pitkä ja kivikkoinen, se ei ole mahdoton.

TYÖPARIN TYÖNJAKO

Usein ajatellaan, että kokemustaustainen työntekijä pääsee automaattisesti ”lähemmäs asiakasta” kuin ammattilainen ja työt jaetaan siten, että oman kokemuksen omaava työntekijä toimii ikään kuin tulkkinä ammattilaisten ja asiakkaiden välillä. Itse koen, etten ammattilaisena ”tarvitse” kokemusasiantuntijaa luomaan onnistunutta asiakassuhdetta. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö asiakas voisi saada kaikkein suurimman hyödyn, kun yhdistämme voimamme.

Oma huomiomme on, että erityisesti rikostaustaisten kanssa työhön liittyä huomioitavia erityispiirteitä. Osa asiakkaista, joiden arvot ja näkemykset nojaavat vielä rikollismaailmaan, saattavat peilata näitä asioita suhteessa kokemusasiantuntijaan. Havaintojemme mukaan asiakas saattaa esimerkiksi hävetä ja peitellä päihteidenkäyttöään jopa enemmän kuin ammattilaiselta. Tämän olemme arvelleet johtuvan siitä, että rikollismaailmassa ei pidetä kaoottista päihteidenkäyttöä arvossa ja he haluavat osoittaa kokemustaustaiselle työntekijälle noudattavansa rikollismaailman koodistoa. Toisaalta jokin toinen asiakas pystyy jakamaan syvälemmin tilannettaan juuri kokemusasiantuntijan kanssa.

Olemme myös pohtineet, onko hyvinvoiva, työllistynyt ja suuren elämänmuutoksen tehnyt kokemusasiantuntija jopa niin kaukana asiakkaidemme elämäntilanteesta, että tilanne luo enemmän pahanolon tunteita kuin toiveikkuutta muutoksen mahdollisuudesta. Asiakkaalla ja kokemusasiantuntijalla on saattanut

olla muutamia vuosia sitten sama lähtötilanne. Tämä saattaa aiheuttaa tilanteen, jossa tehdyt valinnat konkretisoituvat hyvinkin raadollisella tavalla, kun toinen on työllistynyt, velaton ja elämä tasapainossa ja toinen huonommassa kunnossa henkisesti ja fyysisesti kuin koskaan.

Kokemusasiantuntijan työssä oma tarina on työkalu ja isossa roolissa, mutta täytyy muistaa sen olevan jokaisella erilainen. Tästäkin syystä yhden kokemusasiantuntijan esimerkki toimii paremmin toiselle kuin toiselle. Matin kokemus on ollut, ettei omaa tarinaansa kannata aina edes kertoa. Hän hyödyntää omia kokemuksiaan ja tarinaansa silloin, kun asiakkaalla on halua ja motivaatiota muutokseen ja tämä mahdollisesti hyötyisi jaetuista kokemuksista. Esimerkin voimaan ei pidä siis suhtautua liian yksipuolisesti. Tietysti useimmiten toisen selviytymistarina toimii osoituksena siitä, että muutos on mahdollista kaikille.

Olemme hankkeen aikana oppineet toimimaan asiakastilanteissa siten, että pystymme lukemaan tilannetta jopa ilman erillistä sopimista tai toimintasuunnitelmaa. Esimerkiksi jos huomaan, että työparini ja asiakkaan välille on syntyneessä luottamuksellisen keskustelu, saatan siirtyä sivummalle tilanteesta.

Tehdessämme asiakkaillemme kyselyä yleisesti vertaisuuden ja kokemusasiantuntijuuden merkityksestä jakautuivat vastaukset. Monissa vastauksissa pidettiin hyvin merkittävänä sellaisten ihmisten kohtaamista, jotka ovat selvinneet pois samoista lähtökohdista. Joissain vastauksissa haluttiin kuitenkin ”oikean työntekijän” hoitavan omia asioita ja korostettiin asiantuntevaa ammattilaisuutta.

Me emme laatineet työnkuvia erikseen ammattilais- ja kokemustaustaiselle työntekijälle, mutta käytännössä työ on jakautunut molempien vahvuuksien mukaisesti. Meidän kohdallamme tämä on toiminut hyvin. Kuitenkin, työparimallin kehittämisen näkökulmasta katsottuna, eritellyt tehtävänkuvat saattaisivat parantaa työn tekemisen rakenteita sekä mahdollistaa suuremman hyödyn työparimallin toteuttamisesta. Kokemustaustaisen työntekijän näkökulmasta hänelle räätälöity tehtävänkuva voi lisätä työn mielekkyyttä. Ammattilaisen näkökulmasta työtehtävien selkeä määrittely voi edesauttaa työn määrän jakautumista tasaisemmin.

Tässä kohdassa on varmasti hyvä selvittää, että työparimallia on mahdotonta määrittää yhteen muotoon, joka sopii kaikille. Jokainen työpari muodostaa itselleen sopivimman tavan toimia.

TYÖPARIMALLI LISÄÄ AMMATTIOSAAMISTA

Hankkeen aikana työharjoittelun meillä suorittanut Otso Ikävalko kuvasi tekemässään raportissa ajatuksiamme työparimallin asiakas- ja kehittämistyöstä yksin tehtävään työhön verrattuna seuraavasti: *”Asiakkaan todellisen tilanteen arviointi on ollut nopeampaa ja myös helpompaa. Kokemusasiantuntijan läsnäolo vie myös vaihtoehdon asiakkaalta sanoa, että muutostyö on mahdotonta – onhan kokemusasiantuntija esimerkki sen onnistumisesta.”*

Työparimallissa toteutuva tiedonjakaminen ei rajoitu pelkästään työparin välille. Meidän kokemuksemme on, että Matin osaamista sekä rikollis- ja päihdemaailmaan liittyvää tietämystä on pystytty hyödyntämään laajasti organisaation sisällä. Esimerkiksi tehdessämme työvuoron asumisyksikössämme, annoimme vuoron jälkeen palautetta liittyen havaintoihimme ja keskusteluissa Nuoli-tukipisteen (kohtaamispaikka asunnottomille ja päihdetaustaisille nuorille) henkilökunnan kanssa Matti on jakanut oman arvionsa nuoren asiakkaan tilanteesta. Kokonaisuudessaan näkemyksemme on, että työparimallin suurin hyöty on liittynyt juuri kokemustiedon jakamiseen työyhteisön sisällä. Tämä parantaa suuresti henkilökunnan tilannearvioiden realismia.

Kokemuksemme mukaan työparimalli tuo selvästi lisää ammattiosaamista molemmille osapuolille ja tuottaa tuloksia erityisesti silloin kun asiakas on motivoitunut muutostyöhön. Asiakastapaamisissa ammattilaisen havainnot ja ajatukset tilanteesta voivat olla hyvin eroavaiset, jolloin saadaan muodostettua parempi kokonaiskuva asiakkaan tilanteesta.

TYÖPARIMALLIN HAASTEET

Näkisin työparimallin suurimpien haasteiden liittyvän rekrytointiin eli siihen, kuinka löydetään oikea ihminen oikeaan tehtävään. Joissain tapauksissa haasteena voisi varmasti olla myös ammattilaisen kyky ja halu työskennellä työparimallilla ja tähän työparin keskinäiseen vuorovaikutussuhteeseen liittyvät asiat. Siksi ajattelenkin ensiarvoisen tärkeäksi molempien halun olla toteuttamassa työparimallia.

Keskusteltuani useiden alalla toimivien kokemusasiantuntijoiden kanssa, näen haasteena myös työn mielekkyyden kokemuksen säilymisen. Monet työelämään kiinnittyneet kokemusasiantuntijat vaikuttavat ensin hyvin innostuneilta saamistaan mahdollisuuksista ja eteneminen yhteiskuntaan integroitumisessa on nopeaa. Nämä uudet mahdollisuudet ja onnistumiset antavat tyydytystä, mutta joskus vaikuttaa myös kyllästyminen olevan nopeaa. Lisäksi usein puhutaan myös rajojen vetämisen haasteista, mikä pätee jossain määrin varmasti moniin sosiaalialan työntekijöihin.

Omassa hankkeessamme haasteena on ollut minun näkökulmastani myös se, että kokemusasiantuntija ei turhaudu työhön sellaisen asiakasryhmän kanssa, josta suurella osalla ei ole motivaatiota rikoksettomuuteen tai muutoksen tavoitteluun. Koen ammattilaisena näitä täysin samanlaisia tunteita, mutta huomaan ammatilaistaustan kuitenkin myös suojaavan tältä turhautumiselta. Uskon tämän johtuvan osittain siitä, että meillä ammattilaisilla ei tavallaan ole sitä samaa tietoa käytettävissämme, kuin oman kokemuksen omaavilla työntekijöillä. Saatamme olla huomattavan paljon naiivimpia työssämme rikostaustaisten kanssa.

Toisaalta ammattilaisen työkokemus erilaisista toimintaympäristöistä mahdollistaa laajemman kokonaiskuvan muodostamisen ja tätä kautta mielekkyys työtä kohtaan kasvaa. Meidän vahvuutemme on tässäkin asiassa ollut avoin ja rehellinen keskustelu. Olemme pohtineet paljon myös sitä, kuinka tärkeää jokaisen on havaita myös niitä asioita, jotka ovat epäsoivia itselle. Nämä keskustelut ovat varmasti opettaneet molemmille paljon.

Pahimmillaan osittain näiden edellä mainittujen haasteiden seurauksena kokemusasiantuntijoina toimineita ihmisiä palaa takaisin rikolliseen maailmaan tai aloittaa uudelleen päihdeidenkäytön. Mikäli rikollis maailman palannut henkilö on toiminut tehtävissä, joissa hänellä on käytössään paljon esimerkiksi asiakkaisiin liittyvää tietoa, voi tämä olla riski, jota ei tulisi väheksyä. Tämän seikan olemme tuoneet esiin useasti, kun kerromme työparimallista.

Meillä työparimalli on toiminut osittain varmaan juuri siitä syystä niin hyvin, että kokemusasiantuntijan oma muutosprosessi on tarpeeksi pitkällä ja vakuuttava.

TYÖPARIMALLIN JUURUTTAMINEN JA LEVITTÄMINEN

Kokemusasiantuntijuuden kehittyminen ja vakiinnuttaminen on ollut jo pidemmän aikaa vahvassa nousussa sosiaalialalla. Työparimallia on toki käytetty aiemminkin esimerkiksi päihdetyössä ja rikosseuramusalallakin on työskennellyt vertaistyöntekijöitä, mutta tällä hetkellä työparimallin kehittäminen on aikaisempaa järjestäytyneempää. Keskusteluissa muiden työparimallilla työskentelevien henkilöiden kanssa olen päässyt jakamaan kokemuksiani, antamaan vinkkejä meillä toimivista työtavoista ja saanut itse uutta näkökulmaa mallin kehittämiseen.

Pyörövesta ulos -hankkeen tavoitteiden mukaisesti kehitimme ja toteutimme työparimallin rikostaustaisten kanssa tehtävään työhön. Asiakkaat ovat työn keskiössä ja myös he ovat suhtautuneet työparimallilla toimimiseen positiivisesti. Parhaimmillaan asiakas saa esimerkin, josta ammentaa toivoa sekä oppia. Lisäksi hän saa myös ammatillisen avun.

Pelkäsimme, että kehittämisen näkökulmasta haasteita toisi vaikea mallintaminen. Pelko liittyi siihen, että työparimalli on aina niin paljon tekijöidensä näköinen. Ehkä pelko on turha ja työparimallin vahvuus tiivistyy Matin toteamukseen: *”Työparimalli on sitä, että käytämme molemmat omia vahvuksiamme ja ne täydentävät toisiaan.”* Kahden vuoden hanketyö on ainakin meidän hanketiimille osoittanut työparimallin toimivuuden ja lähtökohtana esimerkiksi uusien hankkeiden ideoinnissa on ollut niiden toteuttaminen työparimallilla. Työparimallin hyvät vaikutukset on muutenkin huomattu organisaatiossamme Sininauhasäätiössä ja malli pyritään juurruttamaan osaksi Aimo-hankkeessa (jalkautuva asumis- ja palveluohjaustyö) tehtävää työtä.

Työparimalli yksinkertaisesti toimii. Siinä yhdistyy ammatillisuus ja sellainen kokemustieto, jota ammattilaisella ei koskaan voi olla - rikollisuudesta ei ole kokemusta ammattilaisilla. Tietämystä rikollisesta alakulttuurista ja sen lieveilmiöistä on hyödyllistä huomioida erilaisissa sosiaalialan toimintaympäristöissä, tämä on tullut hankkeen aikana todistettua monta kertaa. Huomion arvoista on laadukkaan kokemusasiantuntija koulutuksen tärkeys, mutta myös suuntautuminen tulevaan. Tällä tarkoitan, ettemme unohda tukea kokemusasiantuntijoita myös muiden opintojen pariin, jotka saattavat olla heille ensiarvoisen tärkeitä tulevaisuuden kannalta.

Työparimalli – Vilma ja Matti on ollut monen luentomme otsikkona. Matin Keijo-koulutuksen opiskelutoveri Jarkko totesi jossain yhteydessä. *”Teillä se vaan toimii”* ja olen tästä samaa mieltä. Tämä on ollut hieno ja opettavainen matka. Olen ylpeä siitä, että olemme saaneet olla eturintamassa tuomassa työparimallia rikosseuraamusalalle. Vaikuttaa siltä, että työskentelymuoto on tullut jäädäkseen.

Uusintarikollisuutta vähentävä työ on haastavaa, vaikeasti mitattavissa olevaa ja asiakkaiden ongelmat näkyvät useilla elämän osa-alueilla. Mielestäni voimme suunnitella myös toimivampia palveluita ja hankkeita kuuntelemalla kokemusasiantuntijoita. Katson, että kaikki innovaatiot, jotka pyrkivät motivoimaan asiakkaita irti rikoskierteestä ja siihen liittyvästä elämäntavasta ovat tervetulleita.

Kuva: Sari Saaristo,
all rights reserved

**Hyppelellä kedolla ilosta! Naurahdan ja nautin oloni keveydestä.
Kiipeän kivelle. Istahdan. Annan itseni vain olla. Hypähdän. Sydämenikin hypähtää! Karkeloiden edeten, yhä olosta nauttien.
Olen vasta pellon pientareella. Keto tuoksuu ja liikehtii tuulen rytmisissä. Perhoset kaunistavat jo entuudestaan kaunista maisemaa. Aurinko hymyilee. Niin minäkin :)**

Minna Raakel Palm

V

**KEIJO-hankkeen
loppumietteitä**

16 Rikos- ja päihdetaustaisten tarinoilla yhteiskuntaan

Janika Lindström, Maija Schellhammer-Tuominen & Kimmo Kumlander

KEIJO-hanke (KEIJO - kokemusasantuntijuus edistämässä itsenäisyyttä ja osallisuutta, ESR 2018-2020) muotoili toimintavuosiensa aikana vaikuttavia uudenlaisia tarinoita rikos- ja päihdetaustaisille. Syntyi joukko Keijoja, jotka tekevät merkityksellistä työtä kokemusasantuntijoina työpaikoilla, koulutuksissa ja laajemmin koko yhteiskunnassa.

Hankkeen toteuttamassa kokemusasantuntijakoulutuksessa ja sen mukanaan tuomissa työtehtävissä rikos- ja päihdetaustaiset saivat mahdollisuuden tulla kuulluiksi ja nähdyiksi, kun he kertoivat tarinoitaan. Rikos- ja päihdetaustaisella on kokemustietoa rikoksista, tuomion saamisesta sekä päihderiippuvuudesta. Tämän lisäksi heillä voidaan olettaa olevan tietoa myös rikoksista irrottautumisesta ja päihteistä luopumisesta sekä siitä mikä tässä elämänmuutoksessaan on heitä auttanut.

Tarinoitaan jakamalla rikos- ja päihdetaustaiset pääsivät osaksi erilaisia sosiaalisia verkostoja korkeakouluun, järjestöihin sekä eri palveluihin ammattilaisten rinnalle. Tarinoita jakamalla rikos- ja päihdetaustaisten kokemusasantuntijoiden omaan menneisyyteen liittyvä tietoisuus lisääntyi, kun menneisyyttä reflektoiitiin vertaisryhmän sekä ammattilaisten kanssa. Moni kokemusasantuntija ymmärsi, miten yhteiskunta ei ollutkaan kyennyt kantamaan vastuuta heistä hädän hetkellä ja turvaverkko oli pettänyt monen kohdalla jo lapsuudessa.

Ammattilaisten kanssa toteutuvassa yhteistyössä kokemusasantuntijoiden aikaisemmat käsitykset eri viranomaisista muuttuivat positiivisemmiksi. Etenkin suhtautuminen poliisiin ja rikosseuraamusalan ammatilaisiin muuttui myönteisemmäksi. Kokemusasantuntijoille työharjoittelu sosiaalialalla tarjosi mahdollisuuden päästä auttamaan vertaisia ja päästä kehittämään palveluita. Työ koettiin merkitykselliseksi ja moni koki työllään hyvittävänsä aiempia rikoksia ja tekoja yhteiskunnalle.

Työtä tekemällä, veroja maksamalla ja viranomaiset hyväksymällä rikos- ja päihdetaustaiset toimivat rikosseuraamusalan strategiapuheiden mukaisesti. Silti merkitykset näkyvät ennen kaikkea kokemusasian-

tuntijakoulutuksen kautta polkunsä löytäneiden Keijojen omassa elämässä. Tavassa olla ja toimia osana yhteiskuntaa, ei sen ulkopuolella. Keijojen omat kertomukset koetusta vahvistumisesta ja kasvavasta luottamuksesta itseän ja omiin kykyihin ovat pysäyttäviä. Sillä on merkitystä, että ihminen, joka on elänyt lähes koko elämänsä yhteiskunnan marginaalissa, löytää tavan olla osallisena yhteiskunnassa ja kokee kelpaavansa sellaisena kuin on. Liian monesti ajattelempa, että yhteiskunnan ulkopuolella olevan vastuulla on muuttua ja löytää tapansa sopeutua yhteiskuntaan. Sen vaatimuksen lisäksi on hyvä pysähtyä pohtimaan, onko marginaalissa elävillä ihmisillä todellisia mahdollisuuksia päästä osalliseksi, vai syrjäyttääkö rakenteet muutoksessa olevat ihmiset uudelleen. Olemmeko valmiita hyväksymään rikos- ja päihdetaustaiset osaksi yhteiskuntaa tarinoineen ja kokemuksineen?

Keijojen kanssa on onnistuttu tekemään hurjia juttuja: kaikkein epätodennäköisimmät ihmiset ovat aloittaneet sosiaalialan korkeakoulututkinnon suorittamisen, olemme tehneet aktiivista yhteistyötä poliisin ennaltaestävän työn ja poliisiammattikorkeakoulun kanssa sekä auttaneet eri tilanteissa olevia nuoria kohti tavallista elämää, jossa voidaan hölmöillä(kin) tavallisesti ja turvallisesti ilman aineita tai jengejä. Monet Keijot ovat myös saaneet hienon lähtölaukauksen työelämään. Kokemusasiantuntijakoulutuksen suorittaneista Keijoista yli puolet pääsi töihin tai opiskelemaan. Työ- ja koulutuspolut olivat moninaisia, kuten Keijojen henkilökohtaiset tavoitteet ja osaaminenkin. Oman tulevaisuuden rakentamisen keskeisenä perustana toimi omien vahvuuksien tunnistaminen ja työelämässä tarvittavien taitojen harjoittelu. Ryhmän tuella ja ammattilaisten haastamina moni onnistui ylittämään itsensä yhä uudelleen ja löysi itselleen työ- tai opiskelupaikan. Hankkeen aikana suurena haasteena näkyi pysyvän työllistymisen tulosten aikaansaaminen.

Hankkeen aikana olemme kiertäneet, valtaosin yhdessä kohderyhmän kanssa, lukuisia tahoja kuten kansanedustajia, johtavia virkamiehiä valtiolta ja isoista kaupungeista, yrityspäättäjiä, kentän ihmisiä RISEltä, poliisilta ja kaupakeskuksista, lastensuojelusta, oppilaitoksista ja kaupallisista yrityksistä jne. Kertomamme on herättänyt paljon kiinnostusta, ja saadut kokemukset Keijoista työssä ovat saaneet erinomaista palautetta. Monet olisivat halunneet ostaa Keijojen työtä paljon enemmän kuin sitä on ollut mahdollista tuottaa tähän mennessä koulutetulla joukolla.

Samaan aikaan on ilmeistä, että iso osa yhteiskunnasta ja työelämästä ei ole valmis Keijoille. Odotetaan, että kokemusasiantuntijat tekevät työnsä palkatta tai vailla työn jatkuvuutta. Vaikka yhteiskunnallisesti puhumme siitä, miten jokainen työntekijä on tärkeä, miten kaikilla on oikeus työhön, miten kaikki otetaan mukaan. Suuri osa työllistymisestä avoimille työmarkkinoille tapahtuu yhä paikkoihin, jotka jo tuntevat, miten hienoa työtä kuntoutunut ja opiskellut rikostaustainen voi yhteisössä tehdä ja miten myönteisesti hän voi vaikuttaa koko työyhteisöön ja sen oppimiseen ja kasvuun. Suuri osa työllistäjistä on järjestöjä, säätiöitä tai niitä lähellä olevia tahoja, joille KEIJO-hanke on pystynyt kouluttamaan hyviä uusia työntekijöitä.

Julkisen sektorikin ostaa mielellään Keijojen palveluja. Tällä hetkellä yhteiskunnassa jälleen selvitetään siirtymätyömarkkinoiden mekanismeja (tai välityömarkkinoiden, jos termi tuntuu kotoisammalta). Tässäkin työssä saa olla jatkuvasti muistuttamassa, että välityömarkkinoita tarvitsevat paljon muutkin kuin fyysisesti vammautuneet tai vakavista mielenterveysongelmista kuntoutuvat. Tyypillisesti samallakin kokoonpanolla tähän joudutaan palaamaan kokous toisensa jälkeen, vaikka kaikilla aidosti on halu päästä eteenpäin asian kanssa. Vain vähän kärjistäen tuntuu usein kuin olisi olemassa yhteiskuntasopimus, jossa päihteillä ja rikoksilla oireilleet ihmiset eivät ole oikeutettuja palaamaan tavalliseen elämään, elleivät he pysty ensin elämään ilman työtä, mahdollisesti ilman asuntoakin ja selviämään jotenkin köyhyysrajan alapuolella vähintään vuosia ollen nöyrä ja kuuliainen, vaikka yhteiskunta ei pystykään juuri nyt mitään heille tarjoamaan. Tällainen yhteiskunnan tietoisesti tai tiedostamatta tekemä jatkorankaiseminen on omiaan ajamaan ihmisiä ulkopuolelle, jopa katkeroitumaan.

Kun tulet käymään Valo-Valmennusyhdistykseen, Laurea-ammattikorkeakouluun tai Silta-Valmennusyhdistykseen, olemme ylpeitä siitä, että et voi tietää, ketkä täällä ovat vasta kouluttautumassa ja kuntoutumassa, ketkä ovat jo valmistuneita Keijoja, ja ketkä hoitavat töitään muunlaisella omalla kokemuksellaan. Et näe leimoja, stigmoja tai tunnustatuointeja, jotka jokaiseen päihde- ja rikostaustaiseen on isketty. Katsomalla ulkonäköä tai vastuunkantoa työyhteisössä veikkaat yhä usein väärin. Et siksi, että leimat olisi peitetty. Vaan koska muiden ihmisten ihmiseen iskemät leimat eivät enää määritä sitä, mikä ihminen on. Kuten koulukiusattu joka on päässyt eroon kiusaajistaan ja voi jatkaa elämää ylpeänä ilman leimoja.

Kaikki rikoksilla ja päihdeillä oireilevat eivät tietenkään koskaan kasva Keijoiksi. Mutta kyllä me yhteiskuntana olemme yksinkertaisesti tyhmiä, ihmistä kunnioittamattomia emmekä yhtään sen parempia kuin julma koulukiusaaja, jos emme ota Keijoja tasa-arvoisina takaisin yhteiskuntaan. Osalle kasvu Keijoksi on ylipäättään ensimmäisiä kertoja, kun kukaan yhteiskunnassa on reilu heitä kohtaan.

Meidän tehtävämme on tehdä se mahdolliseksi myös tuleville Keijoille. Kukaan ei synny Keijoksi, mutta tosi vahvat meistä pystyvät sellaiseksi kasvamaan saatuaan matkalla tukea ihmisiltä jotka aidosti välittävät.

17 Keijolainen sanoo viimeisen sanan

Heikki Eloranta

Hain ja pääsin kevään 2020 Keijo-koulutukseen, Tikkurilaan, Laurean kampukselle.

Tunsin muutaman hankekoulutuksen läpikäyneen Keijon entuudestaan.

Tarkkailin heitä.

He olivat itsevarmempia, osallistuvimpia kuin aikana ennen keijouttaan.

Kuuntelin heitä.

Keijo-tuttuni keskustelivat opintomenetelmistä ja koulutukseen liittyvistä suunnitelmista, mutta ainoastaan rubriikeilla, yleisellä tasolla.

Tämä tärkeä perusprinsiippi päti ja pätee tänäkin päivänä; "What is spoken in Keijoluokka, stays in Keijo luokka!"

On asioita, mitä ei sivistyneen sydämen ole soveliasta kertoa eikä kaikille kailottaa.

Myöhemmin jaamme kyllä oppimaamme -

ja ennen kaikkea kokemustamme!

Ensimmäinen koulupäivä. 4.1.2020. Kello 9.00. Lähdin Vanhastakaupungista Tikkurilaan etuajassa. Mahdollisesti jännittyneenä.

Reussa muistiinpanovihko, penaali ja opettajalle omena. Omena tosin osoittautui tarpeettomaksi.

Janika pikku apureineen (opiskelijatyöt) oli valmistanut meille aamiaisen, hotellitasoisen. :) Allergikot ja erityisruokavalioidet oli huomioitu. Ja tämä toistui jokaikinen aamu!

Opiskelu on mukavampaa tyytyväisin kuin kiukusta kurisevin vatsoin.

Alkupäivät lähinnä tutustuimme toisiimme. Vältän sanaa "ryhmäytyä", saan siitä näppyjä.

Se ei vain kuulu sanavarastooni.

Sanaa kanssakeijoilimme, kakeilimme, käytin salaa itsekseni kuullessani tuon kamalan muotisanan.

Kävimme läpi opetussuunnitelmaa ja torstaisin saimme seuraavan viikon lukujärjestyksen.

Silmäilin sitä.

Silloin viimeistään havaitsin, kuinka tarkkaan pohdittu ja tiukasti strukturoitu opetusohjelma oikein olikaan! Kunnioitukseni koulutustamme kohtaan kohosi. Tajusin olevani etuoikeutettu.

Silti olin aivan alkutunneilla hiukan kuriton. Hermostunut kai. Vai lihasmuististako?

Näpelöin älypuhelinta ja kuiskuttelin kavereille. Letistä en sentään vierustoveriani kiskaissut.

Tilannetajuni on tarkka, joten Janikan hihaanyskäisy ja kobrankatse riittivät ja jo pian ruotuun palasin.

Otin opinnot alusta alkaen vakavasti. Vakavasti, kuten muutkin, toki huumoria silti joka päivään riitti! Naurua!

Elimme aikaa, jolloin sai vielä koskettaa, halaus oli hyve - se tuntui hyvältä, auttoi suruihinkin.

Halaus paransi, ei sairastuttanut.

Harvassa paikassa stadilainen on turkulaista yhtä sydämellisesti ja luontevasti halannut kuin Keijoluokassa!

Ja päinvastoin.

Olimme loistotiimi!

Janika leikkisästi boss-puluksi kutsuin, eikä opettajamme näyttänyt siitä pahastuvan.

Hän tietää improintoni ja tuntee esiintymishaluni hyvin.

Erään kerran lehtorimme pyysi minua menemään viereiseen luokkaan haukkumaan yllätysvierailusta tietämättömät sosionomioppilaat pataluhaksi. Improten!

Opettajat olivat luultavasti keskenänsä asiasta sopineet.

Vedin lempeän version, olisin voinut olla ilkeämpikin. Mutta kun sosionomioppilaat olivat alkujärkytyksestä toettuun vaan niin herttaisia! Enkä minä ole ammattilainen.

Arvaamattomattomat olivat boss-pulun aivoitukset.

Me Keijot emme erottautuneet kampuksen valtaisasta opiskelijamäärästä ulkoiselta habitukseltamme, emme muutenkaan. Opiskelijoita opiskelijoiden joukossa.

Lukujärjestykseen merkitysti! kävimme yhdessä ulkona syömässä, teimme opintokäyntejä, lähinnä päihdepuolen toimijoiden toimipisteisiin. Stop Huumeille ry tulee tuttuutensa takia ensiksi mieleeni Malmin A-kilta, Kukunor jne. Kaikissa vastaanotto oli vähintäänkin hyvä. Retket lähensivät meitä toisiimme.

Ai niin. Kävimmehän me eduskunnassakin. Tapaamassa Marraskuun ryhmää. Päättäjät kuuntelivat meitä herkällä korvalla, kehittämissuunnitelmiamme ja ideoitamme. Olimme kiinnostavia; entiset konnat ja päihde-tyypit olivat onnistuneet kääntämään elämänsä suunnan!

Ja nyt innokkaan halukkaita auttamaan toisia saavuttamaan saman.

Esiin nousi kokemusasiantuntijuuden arvo, tulisiko siitä saada palkkaa? Kuntien palkata meitä? Mikäli kokoushuoneessa olisi tuolloin äänestetty, pelkkä "JAA" - nappi olisi ollut käytössä.

Keijo-luokassa kävi omien alojensa arvostettuja asiantuntijoita meille luennoimassa. Yleensä osallistaen, kyselemään kannustaen. Kukin tavallaan. Olen luentoihmisiä. Kyselin, samalla muistiinpanoilla ja runoilla vihkoani täytellen.

Kirjoitan runoja aina kun olen hermostunut tai jos minulla ei ole muuta tekemistä.

Liityin Laurean laulukuoroon.

Olin kuoron ainoa miesjäsen upeitten ja upeäänisten naisten keskellä. Laulutreeneistä en koskaan myöhästynyt.

Mieleeni tulvii myriadettain mukavia muistoja Keijoajoilta. Korkeakouluyksikön johtajan Kati Komulaisen sydämellinen tervetuliaispuhe luokallemme. Alkuajan seminaari Laureassa, jossa me Keijotkin esittäydymme. Opiskelijamme, Cecilia ja Heidi. Käytävä- ja tupakkapaikkakeskustelut. Vanhojen Keijojen piipahtelut. Kaikki kanssani koulutuksen käyneet Keijot. Boss-pulu

Anu Hagmanin luovat päivät ansaitsivat oman lukunsa, elleivät peräti kirjaa.

Maaliskuun puolessavälin sulkeutuivat sitten kampuksen ovet.

Keijo-koulutus ja elämä kuitenkin jatkui. Koulunkäyntiä etänä jossakin Zoomissa. Minulle se oli kauhistus.

Olen syntynyt helmitauluikaan, digitaitoni ovat vajavaiset. Tukea opiskelijoilta saaden onnistuin joka tapauksessa käymään koulutusjakson läpi.

Teetin vieläpä improharjoitteita kanssakeijoille etänä, yksin. Zoomissa! Se oli amatöörille haastavaa. Uskokaa pois.

Työkokeiluni alkoi ja on nyt sovitun kolmen kuukauden jälkeen loppunutkin. Kirjoittaminen kuului olennaisena osana toimenkuvaani. Tein töitä, kunnes sairastelukierre alkoi. Keuhkokuume toisensa jälkeen.

Sairaala- ja laboratorioreissuja, toistuvaa apteekissa jonotusta. Kirjoitin silti, liikuin luonnossa, en suostunut masentumaan. Onneksi on ystäviä!

Vajaa vuosi sitten minulla ei ollut muuta asiantuntemusta kuin kokemukseni.

Kiitos Keijo-hankkeen olen nyt koulutettu kokemusasiantuntija.

Tästä stigmasta en yritäkään hankkiutua eroon.

Proud to be Keijo!

KOKEMUSASIAANTUNTIJUUS

**Kokemusasiantuntijuutta ollut on, näin uskon,
siitä saakka kun saavutti maailma aamuruskon.
Esivanhemmat, kokeneet opastivat elein mikä juuri,
syötäväksi kelpaa, miten saada saalis
suuri.**

**Osaajia seurattiin, se oli elinehto,
esihistoria on kokemusasiantuntijuuden kehto.**

**Minä uskon muutoksen mahdollisuuteen,
itse apua saaneena tartuin elämään uuteen,
Minä uskon kokemusasiantuntijuuteen.**

Hessu Eloranta

AMMATTIKORKEAKOULU

University of Applied Sciences

Julkaisussa lähestytään rikos- ja päihdetaustaisten henkilöiden kokemusasiantuntijuutta eri näkökulmista: henkilökohtaisena prosessina, koulutusmuotona sekä työelämän ja yhteiskunnan tasolla. Julkaisussa kuvataan Keijo-toimintamalli, joka on kehitetty KEIJO-kokemusasiantuntijuus itsenäisyyttä ja osallisuutta edistämässä -hankkeessa. Kirjoittajat ovat hankkeeseen osallistuneita kokemusasiantuntijoita sekä eri alojen ammattilaisia.

Hanketta rahoitti Euroopan Sosiaalirahasto.

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Vipuvoimaa

EU:lta
2014–2020

